

Ky projekt është i financuar
nga Bashkimi Europian

Republika e Shqipërisë
Instituti i Statistikave

SHQIPËRI POPULLSIA DHE DINAMIKAT E SAJ HORIZONTE TË REJA DEMOGRAFIKE?

Maj, 2014

SHQIPËRI POPULLSIA DHE DINAMIKAT E SAJ - HORIZONTE TË REJA DEMOGRAFIKE?

Maj, 2014

Drejtör Botimi:

Dr. Gjergji FILIPI

INSTAT

Emira Galanxhi

Majlinda Nesturi

Rudin Hoxha

ASISTENCA TEKNIKE BE

Bart de Bruijn

Frank Eelens

Jeannette Schoorl

Copyright © INSTAT 2014

Ndalohet riprodhimi i këtij botimi apo transmetimi i tij në cilëndo formë, pa autorizim paraprak me shkrim të mbajtësit të së drejtës së autorit.

Shënim:

Ky publikim është prodhuar me ndihmën e Bashkimit Evropian. Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi e vetme e INSTAT-it dhe në asnjë mënyrë nuk pasqyron pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

Printuar me mbështetjen e Agjencisë Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim

INSTITUTI I STATISTIKAVE

Blv. "Zhan D'Ark" Nr. 3, Tiranë

Tel : + 355 4 2222411 / 2233356

Fax : + 355 4 2228300

E-mail : info@instat.gov.al

Shtypshkronja: Gent-grafik

Parathënie dhe falenderime

Ky botim për popullsinë dhe dinamikat e saj është një prej raporteve tematike të përgatitura nga Grupi i Projektit të Ndhmës Teknike të BE-së në bashkëpunim me stafin e INSTAT-it. Raporti jep informacion në lidhje me përbërjen dhe dinamikat e popullsisë Shqiptare në një kohë që vendi ka kaluar dy dekada ndryshimesh rrënjësore. Ai shtjellon proceset demografike të lindshmërisë, vdekshmërisë dhe migrimit, dhe e vendos ndryshimin e popullsisë në një perspektivë social-ekonomike më të gjerë.

INSTAT-i dëshiron të përcjellë falënderimet e tij të posaçme për grupin e ndihmës teknike të BE-së. Në sajë të ekspertizës së tyre ky botim i vlefshëm do të kontribuojë në kuptimin e realitetit demografik të Shqipërisë dhe ndryshimet që kanë sjellë situatën aktuale të popullsisë.

INSTAT-i dëshiron gjithashtu të falënderojë kontributin e stafit të Departamentit të Statistikave Sociale, i cili tregoi një dedikim dhe profesionalizëm të lartë.

Vlerësim i posaçëm gjithashtu i shkon të gjithë stafit tjetër të INSTAT-it që u angazhua në realizimin e censurit dhe në nxjerrjen dhe analizën e të dhënave të kërkuara për këtë raport.

Së fundi, INSTAT përfiton gjithashtu nga ky rast të falënderojë Agjencinë Zvicerane për Zhvillim dhe Bashkëpunim për mbështetjen e saj në realizimin e këtij botimi.

Dr. Gjergji FILIPI

Drejtore i Përgjithshëm i INSTAT

Lista e publikimeve tematike të Censurit 2011, Maj 2014

List of 2011 Census thematic publications, May 2014

- Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011: karakteristikat ekonomike
- 2011 Population and Housing Census: Economic Characteristics
- Dimensionet e cilësisë së Censurit 2011
- Quality Dimensions of the 2011 Population and Housing Census of Albania
- Kushtet e banimit dhe të jetesës
- Dwelling and living conditions
- Migracioni në Shqipëri
- Migration in Albania
- Një klasifikim i ri urban - rural i popullsisë shqiptare
- A new urban - rural classification of Albanian population
- Popullsia dhe dinamikat e saj - horizonte të reja demografike?
- Population and population dynamics in Albania - New demographic horizons?
- Projeksionet e popullsisë, 2011-2031
- Population Projections, 2011-2031
- Shqipëria 2011 Censusi në harta
- Albania 2011 Census Atlas
- Tipologjia e komunave dhe bashkive
- Communes and Municipalities Typology
- Lëvizjet vajtje-ardhje për qëllime punësimi
- Commuting from home to work
- Dinamikat e tregut të punës, 2001-2011
- Labour market dynamics, 2001-2011
- Aplikimi INSTATGIS – hartat në web (www.instatgis.gov.al)
- INSTATGIS – Atlas web application (www.instatgis.gov.al)

ABSTRAKT

Dekada e fundit ndërmjet censuseve 2001-11 ka qenë një periudhë historike nga këndvështrimi demografik. Gjatë kësaj periudhe, Shqipëria ishte vendi i fundit në Evropë, i cili ka përfunduar Tranzicionin e Parë Demografik, duke humbur një numër të paprecedent të popullsisë dhe rimodeluar përbërjen e saj demografike.

Popullsia banuese Shqiptare ka pësuar rënie me 8,8 përqind që nga censusi i mëparshëm në vitin 2001 dhe madje me 12,0 përqind që nga censusi i vitit 1989. Përsa i takon përbërjes së popullsisë, veçanërisht ndryshimi që nga viti 1989 është i madh, duke treguar si tendencat e rritjes së numrit të femrave ashtu edhe atë të pakësimit të të rinjve. Ndërsa në vitin 1989 popullsia kishte 106 meshkuj për çdo 100 femra, censusi i vitit 2011 tregonte një balancë pothuajse të njëjtë. Në të njëjtën periudhë, pjesa e fëmijëve nën 15 vjeç pësoi rënie të madhe nga 33,4 në 20,7 përqind. Në të njëjtën kohë, pjesa e personave të moshuar (65 vjeç e lart) u rrit nga 5,3 në 11,3 përqind. Koeficienti i përgjithshëm i varësisë pësoi rënie nga 62 në 47 përqind. Me këtë koeficient të ulët të varësisë Shqipëria ndodhet në mes të një hapësire të vogël mundësie ekonomike që do të zgjaste vetëm rreth 10 vjet të tjera. Nëse vendi do ta shfrytëzojë këtë dividend demografik varet nga shkalla e implementimit të politikave efektive për përgatitjen e duhur të fuqisë punëtore për tregun e punës dhe nëse politikatat e përshtatshme social ekonomike do të jenë në gjendje të punësojnë këta njerëz në punë produktive.

Krahasuar me vlerësimet e mëparshme, censusi i vitit 2011 tregon rënie të mëtejshme në vdekshmërinë e foshnjave dhe fëmijëve nën pesë vjeç, vlerësuar respektivisht me 15,3 dhe 20,0 për çdo një mijë lindje. Pavarësisht nga progresi i konsiderueshëm në reduktimin e vdekshmërisë foshnjore, Shqipëria ka akoma nivelin e dytë më të lartë në Evropë. Censusi aktual konfirmon vlerësimet e mëparshme për një jetëgjatësi relativisht të gjatë në lindje: 74,8 vjet për meshkujt dhe 79,4 vjet për femrat. Megjithatë analiza e censurit sugjeron se regjistrimi i vdekjeve nuk është i plotë dhe jetëgjatësia e përlogaritur ka të ngjarë të jetë disi më optimiste.

Në vitin 2001 lindshmëria kishte pësuar rënie duke arritur pak më lart se niveli i zëvendësimit. Deri në vitin 2011, ISF-it kishte rënë në 1,6. Ka të ngjarë të ketë një rënie të mëtejshme dhe niveli aktual nën atë të zëvendësimit të arrihet me një normë shumë të ulët të përdorimit të kontraktivëve modernë. Analiza gjithashtu jep prova bindëse për preferencat për djem në lindje dhe abortet selektive sipas gjinisë.

Ndërkohë që rënia e lindshmërisë dhe vdekshmërisë janë procese që shtrihen në dekada të ndryshme, migrimi ndërkombëtar ndodh vetëm që nga fillimi i viteve 1990. Emigrimi ka mbetur një forcë e pazvogëluar në ndryshimin e popullsisë në Shqipëri në vitet përpara censurit të vitit 2011. Analiza e të dhënave nga censusi dhe informacionet e marra nga burime të tjera sugjerojnë se në periudhën e fundit ndërmjet censuseve, edhe 573 mijë persona më shumë u larguan nga vendi sesa hynë në të, me një numër të barabartë meshkujsh dhe femrash. Ky balancim gjinish sugjeron se migrimi ndërkombëtar ka hyrë në një fazë të re, në të cilën migrimi që lidhet me familjen ka fituar rëndësi afër nivelit të migrimit që lidhet me punën, ndërkohë që dhe femrat gjithnjë e më shumë kanë marrë pjesë në largimin jashtë vendit.

Imigrimi dominohet nga kthimi i Shqiptarëve. Migrimi i kthimit është rritur në mënyrë të konsiderueshme gjatë tre viteve përpara censurit gjatë krizës ekonomike dhe përfshiu veçanërisht meshkujt dhe personat që jetonin në Greqi, e cila u godit më keq nga kriza ekonomike.

Ndërsa në të kaluarën martesë ishte universale në popullsinë e Shqipërisë dhe rimartesa – veçanërisht tek meshkujt – ishte shumë e zakonshme, analiza aktuale demonstroi një shtyrje të martesës, rënie të shkallës së rimartesës dhe madje shfaqjen e fenomenit të braktisjes së saj. Niveli i ulët i martesave aktualisht reflektohet nga një nivel i rritjes së divorceve. Reduktimi i përmasave të familjes ka vazhduar në dekadën e fundit ndërmjet censuseve deri në 3,9 pjesëtarë mesatarisht. Ky reduktim mund t'i atribuohet rënies së lindshmërisë, por krahas kësaj gjithashtu edhe reduktimit të familjeve të përbëra me më shumë se një bërthamë familjare.

Megjithëse Shqipëria e ka përfunduar Tranzicionin e Parë Demografik në dekadën përpara censurit të vitit 2011, në të njëjtën periudhë shfaqen tendenca që mund të interpretohen si hapat e para të Tranzicionit të Dytë Demografik (TDD): një rënie e lindshmërisë nën nivelin e zëvendësimit, një rritje e moshës së martesës së parë dhe e nivelit të divorceve dhe një rënie e rimartesës. Karakteristika të tjera të TDD-së p.sh. përdorimi i kontraktivëve modern dhe imigrimit strukturor neto ende nuk shihen, sepse kërkohen analiza dhe të dhëna të tjera më specifike.

PËRMBAJTJA

ABSTRAKT	5
PËRMBAJTJA.....	7
LISTA E TABELAVE	9
LISTA E FIGURAVE	10
SHKURTIMET	13
1 HYRJE	15
2 VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM I NDRYSHIMIT DEMOGRAFIK.....	17
3 BURIMET E TË DHËNAVE.....	21
3.1 Censuset e popullsisë.....	21
3.2 Burimet administrative	22
3.3 Anketat pranë Njësive Ekonomike Familjare	23
3.3.1 Studimi Demografik dhe Shëndetësor në Shqipëri (2008-09).....	23
3.3.2 Vrojtimi për gratë dhe fëmijët MICS (2000 dhe 2005).....	23
3.3.3 Anketa e Matjes së Nivelit të Jetesës (2002, 2005, 2008 dhe 2012).....	24
3.3.4 Studimi për Shëndetin Riprodhues (2002)	24
4 STRUKTURA DHE NDRYSHIMI I POPULLSISË.....	27
4.1 Numri i popullsisë: dy dekada në rënie	27
4.2 Struktura e popullsisë: një shoqëri në plakje.....	30
4.3 Struktura e popullsisë: tendencat e raportit meshkuj-femra	37
5 TRANZICIONI I LINDSHMËRISË NË SHQIPËRI.....	41
5.1 Tranzicioni i lindshmërisë.....	41
5.2 Nivelet aktuale të lindshmërisë.....	45
5.3 Lindshmëria shqiptare në kontekstin Evropian.....	48
5.4 Karakteristikat e lindshmërisë të lidhura me Tranzicionin e Dytë Demografik.....	50
5.5 Plotshmëria e regjistrimit të lindjeve.....	50
5.6 Disbalanca në raportet gjinore	51
5.7 Ndryshueshmëria e lindshmërisë në Shqipëri	54
6 NIVELET DHE TENDENCAT E VDEKSHMËRISË NË SHQIPËRI.....	59
6.1 Hyrje	59
6.2 Vdekshmëria foshnjore dhe e fëmijëve	59
6.3 Analiza e tabelës së jetës.....	62
6.4 Ndryshueshmëritë në vdekshmërinë foshnjore	70
7 MIGRIMI NDËRKOMBËTAR	73
7.1 Hyrje.....	73
7.2 Emigrimi	73

7.2.1 Migrimi neto ndërmjet censuseve 2001-2011	73
7.2.2 Emigrimi: burime të tjera të dhënash	75
7.2.3 Karakteristikat e emigrimit	77
7.3 Imigrimi	81
7.3.1 Shtetasit e huaj dhe popullsia e lindur jashtë vendit.....	81
7.3.2 Migrimi i kthimit.....	82
8 MARTESA DHE NJËSIJA EKONOMIKE FAMILJARE.....	87
8.1 Shpërndarja sipas gjendjes martesore	87
8.2 Martesa dhe divorci	89
8.2.1 Martesa: më e vonshme	89
8.2.2 Rimartesa: më pak	90
8.2.3 Divorcet: më shumë	90
8.2.4 Konkluzione	91
8.3 Karakteristikat e Njësive Ekonomike Familjare	92
8.3.1 Madhësia e Njësive Ekonomike Familjare.....	92
8.3.2 Struktura e NjEF-së	93
8.3.3 Karakteristikat e Personit të Referencës të NjEF-së.....	94
8.3.4 Banesat Kolektive	95
9 KONKLUSIONE DHE REKOMANDIME	97
SHTOJCA I: Popullsia me Shtetësi Shqiptare në vendet Evropiane, dhe popullsia e lindur në Shqipëri në disa vende, 1989-2013	99
SHTOJCA II: Flukset e emigrimit të shtetasve Shqiptarë në vendet Evropiane, 1998-2012	100
FJALORTH	101
REFERENCAT	103

LISTA E TABELAVE

Tab. 3.1	Historia e Censuseve në Shqipëri	22
Tab. 4.1	Numri dhe ndryshimi neto i popullsisë sipas vitit të censusit	27
Tab. 4.2	Treguesit e shpërndarjes së popullsisë sipas vitit të censusit dhe gjinisë	32
Tab. 4.3	Treguesit e moshës për disa vende Evropiane (2011)	36
Tab. 5.1	Vështrim historik i koeficienteve specifike të lindshmërisë, 1950-1990	42
Tab. 5.2	Koeficientët e plotë të lindshmërisë së brezit sipas vendbanimit urban/rural.....	42
Tab. 5.3	Probabiliteti i progresit në lindjen tjetër	44
Tab. 5.4	Tabela e Lindshmërisë.....	46
Tab. 5.5	Krahasimi i lindshmërisë sipas burimit të të dhënave	46
Tab. 5.6	Koeficientët Neto dhe Bruto të Riprodhimit, 2011	47
Tab. 5.7	Numri mesatar i fëmijëve të lindur, numri ekuivalent i fëmijëve të lindur dhe plotshmëria e vlerësuar e regjistrimit të lindjeve, 2011	51
Tab. 5.8	Lindjet e gjalla sipas gjinisë (1990-2012)	52
Tab. 5.9	Lindjet dhe abortet (1994-2011).....	53
Tab. 5.10	Raporti gjinor sipas rradhes së lindjes, 2013	54
Tab. 5.11	Regresioni Puasonian Negativ-Binomial i Fëmijëve të Lindur.....	57
Tab. 6.1	Vlerësimi i vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve, bazuar në numrin e fëmijëve të lindur ndonjëherë dhe fëmijëve të mbijetuar	60
Tab. 6.2a	Tabela e jetës për të dy gjinitë, 2011	64
Tab. 6.2b	Tabela e jetës, meshkuj 2011	65
Tab. 6.2c	Tabela e jetës, femra 2011	66
Tab. 6.3	Jetëgjatësia dhe Koeficienti i Vdekshmërisë Foshnjore, 1950-2011	67
Tab. 6.4	Regresioni logit për nënat që kanë humbur një ose më shumë fëmijë.....	71
Tab. 7.1	Humbja e vlerësuar e popullsisë ndërmjet censuseve sipas grupmoshës dhe gjinisë (në mijë)	75
Tab. 7.2	Popullsia me shtetësi Shqiptare në disa vende Evropiane (në mijë)	76
Tab. 7.3	Emigrimet e shtetasve Shqiptarë në vendet e BE dhe përqindja e meshkujve, mesatare vjetore 2001-2010.....	77
Tab. 7.4	Lejet e parë të qëndrimit të lëshuara për shtetasit Shqiptarë në Greqi dhe Itali sipas arsyes, mesatarisht për 2008-2009	79
Tab. 7.5	Popullsia sipas shtetësisë dhe vendlindjes	81
Tab. 8.1	Popullsia sipas vitit të censusit, gjinisë dhe gjendjes martesore (në %).....	87
Tab. 8.2	Treguesit e martesës sipas vitit të censusit dhe gjinisë	89
Tab. 8.3	Treguesit e divorcit sipas vitit dhe gjinisë	91

Tab. 8.4	Numri i NjEF-ve dhe madhësia mesatare e tyre sipas censuseve	92
Tab. 8.5	NjEF-të sipas llojit të bërthamës familjare dhe vitit të censurit	94

LISTA E FIGURAVE

Fig. 2.1	Zotërimi i pajisjeve afatgjatë të NjEF sipas vitit të censurit (në %)	19
Fig. 4.1	Ndryshimi i popullsisë për periudhën 2001-2011, sipas qarqeve	28
Fig. 4.2	Ndryshimi i popullsisë 2001-2011 sipas komunave/bashkive	29
Fig. 4.3	Popullsia sipas censuseve, grupmoshës dhe gjinisë (në mijë)	30
Fig. 4.4	Popullsia në vitet 1989 dhe 2011 sipas grupmoshës dhe gjinisë (në mijë)	31
Fig. 4.5	Koeficientët e varësisë sipas qarqeve	33
Fig. 4.6	Koeficienti i varësisë së të rinjve për vitet 2001 dhe 2011 sipas komunave/bashkive	34
Fig. 4.7	Koeficienti i varësisë së të moshuarve për vitet 2001 dhe 2011 sipas komunave/bashkive	35
Fig. 4.8	Raporti gjinor sipas censuseve	37
Fig. 4.9	Raporti gjinor sipas grupmoshës në vitet 2001 dhe 2011	38
Fig. 4.10	Raporti gjinor dhe raporti gjinor në lindje sipas qarqeve	39
Fig. 5.1	Koeficientët e Plotë të Lindshmërisë së Brezit sipas viteve dhe vendbanimit në zonat urbane dhe rurale	43
Fig. 5.2	Probabiliteti i Progresit në Lindjen tjetër, gratë e grupmoshës 45-85 vjeç	44
Fig. 5.3	Koeficientët specifikë të lindshmërisë sipas burimit të të dhënave	47
Fig. 5.4	Indekset Sintetike të Fekonditetit në disa vende të Evropës	49
Fig. 5.5	Efekti relativ sipas qarqeve mbi variablin "Fëmijët e lindur ndonjëherë" (CEB)	56
Fig. 6.1	Koeficienti i vdekshmërisë foshnjore për disa vende Evropiane	61
Fig. 6.2	Jetëgjatësia për disa vende Evropiane	63
Fig. 6.3	Jetëgjatësia, 1950-2011	68
Fig. 6.4	Lidhja ndërmjet DALY për sëmundjet kardiovaskulare dhe jetëgjatësisë në vendet Evropiane	69
Fig. 7.1	Humbja e vlerësuar e popullsisë ndërmjet censuseve sipas grupmoshës dhe gjinisë	74
Fig. 7.2	Emigrimi i shtetasve Shqiptarë në Gjermani, Greqi dhe Itali sipas grupmoshës (në %)	78
Fig. 7.3	Shqiptarët që aktualisht jetojnë jashtë vendit sipas gjinisë dhe grupmoshës, 2011 (në %)	78
Fig. 7.4	Shtetasit Shqiptarë me banim në Itali, 2011	79
Fig. 7.5	Shqiptarët që aktualisht jetojnë jashtë vendit sipas gjinisë dhe arsyes së largimit, 2011	80
Fig. 7.6	Shtetasit Shqiptarë që banojnë në Itali ose Shqipëri sipas gjinisë dhe gjendjes martesore, 2011 (në %)	80
Fig. 7.7	Shtetasit Shqiptarë që kanë qëndruar jashtë vendit sipas gjinisë dhe vitit të kthimit në Shqipëri	82
Fig. 7.8	Shtetasit Shqiptarë të moshës 15 vjeç e lart sipas gjinisë, grupmoshës dhe statusit të migrimit (në %)	83

Fig. 7.9	Shtetasit Shqiptarë të moshës 15 vjeç e lart sipas gjinisë, grupmoshës, gjendjes martesore dhe statusit të migrimit (në %)	84
Fig. 7.10	Shpërndarja e popullsisë sipas qarqeve dhe statusit të migrimit (në %)	84
Fig. 7.11	Shtetasit Shqiptarë 10 vjeç e lart sipas gjinisë, nivelit arsimor dhe statusit të migrimit (në %)	85
Fig. 7.12	Shtetasit Shqiptarë 15-64 sipas gjinisë, statusit në punësim dhe statusit të migrimit (në %)	86
Fig. 7.13	Shtetasit Shqiptarë 15-64 vjeç sipas gjinisë, llojit të punës dhe statusit të migrimit (në %)	86
Fig. 8.1	Meshkujt dhe femrat në vitet 1989 dhe 2011 sipas gjendjes martesore dhe grupmoshës (në %)	88
Fig. 8.2	Koeficientet specifike të martesave sipas gjinisë dhe vitit	90
Fig. 8.3	NjEF-të sipas madhësisë dhe vitit të censusit (në %)	92
Fig. 8.4	Personat e referencës të NJEF-ve sipas gjinisë, gjendjes martesore dhe moshës (në %)	95

SHKURTIMET

ABF	-	Të Ardhurat Bruto për Frymë
ADHS	-	Studimi Demografik dhe Shëndetësor i Shqipërisë
AMNJ	-	Anketa e Matjes së Nivelit të Jetesës
NLB	-	Numri i lindjeve të brezit
DALYs	-	Disability Adjusted Life Years
FL	-	Fëmijët e Lindur
KPD	-	Koeficienti i Përgjithshëm i Divorceve
KPM	-	Koeficienti i Përgjithshëm i Martesave
INSTAT	-	Instituti Shqiptar i Statistikave
ISF	-	Indeksi Sintetik i Fekondimit
IZHNJ	-	Indeksi i Zhvillimit Njerëzor
KBD	-	Koeficienti Bruto i Divorceve
KBM	-	Koeficienti Bruto i Martesave
KBR	-	Koeficienti Bruto i Riprodhimit
KBRM	-	Koeficienti Bruto i Rimartesës
KSM	-	Koeficientet specifike të martesës
KNR	-	Koeficienti Neto i Riprodhimit
KVF	-	Koeficienti i Vdekshmërisë Foshnjore
KVF5	-	Koeficienti i Vdekshmërisë së fëmijëve nën 5 vjeç
KDPM	-	Koeficienti i Divorceve për popullsinë e martuar
MICS	-	Vrojtimi mbi Gratë dhe Fëmijët
NLB	-	Numri i Lindjeve të Brezit
NORAD	-	Agjencia Norvegjeze për Bashkëpunimin për Zhvillim
OSBE	-	Organizata për Sigurinë dhe Bashkëpunimin në Evropë
PPL	-	Probabiliteti i Progresit në lindjen tjetër
REM	-	Rrjeti Evropian i Migrimit
OLS	-	Metodë për llogaritjen e parametrave të Regresionit Linear
MMPM	-	Mosha Mesatare Para Martesës
SSHR	-	Studimi për Shëndetin Riprodhues
TPD	-	Tranzicioni i Parë Demografik
TDD	-	Tranzicioni i Dytë Demografik
UNFPA	-	Fondi i Kombeve të Bashkuara për Popullsinë
UNICEF	-	Fondi i Kombeve të Bashkuara për Fëmijët
UNSSHP	-	Unioni Ndërkombëtar për Studimet Shkencore të Popullsisë
USAID	-	Agjencia për Zhvillimin Ndërkombëtar e Shteteve të Bashkuara të Amerikës

1. HYRJE

Në dy dekadat përpara Censurit të Popullsisë dhe Banesave 2011, Shqipëria përjetoi një transformim të popullsisë si rezultat i ndërveprimit të ndryshimeve social-ekonomike dhe ndryshimeve demografike në lindshmëri, vdekshmëri dhe veçanërisht në migracion. Një nga rezultatet më të habitshme që u qartësua kur u bënë të disponueshme të dhënat e censurit, ishte rënia e popullsisë me 8,8 përqind në periudhën ndërmjet dy censuseve të fundit. Pavarësisht rëndësisë që ka në vetvete kjo shifër, ajo fsheh një gamë të gjerë karakteristikash dhe procesesh demografike, të cilat kanë efekte me ndikim të gjerë për shoqërinë dhe politikën.

Ky raport merr në konsideratë realitetin demografik të Shqipërisë që nga 1 Tetori 2011 dhe dëshmon për ndryshimet që sjell kjo situatë. Fokusi i tij kryesor është analiza në nivel kombëtar, megjithëse ai prek edhe ndryshimet rajonale në raste me interes të veçantë. Pjesa më e madhe e informacionit të dhënë bazohet në censusin e vitit 2011, por për të pasuruar analizën është përdorur edhe një shumëllojshmëri burimesh të tjera informacioni, kombëtare dhe ndërkombëtare.

Kapitujt e ndryshëm të raportit japin një numër të madh përshkrimesh dhe treguesish demografikë. Megjithatë, synimi i raportit është gjithashtu të shkojë përtej thjesht dhënies së treguesve dhe statistikave, dhe të japë shpjegime dhe interpretime të rezultateve. Për këtë qëllim është dhënë një kuadër interpretimi që pjesërisht ka ndihmuar për drejtimin e analizës, për t'i dhënë kuptim gjetjeve kryesore dhe për të formuluar pritshmëritë e të ardhmes demografike. Krahas kësaj, për disa tematika ky raport e bën analizën përtej statistikave përshkruese duke zbatuar një metodologji analitike të përparuar, në përpjekje për të dhënë një analizë shkak-pasojë.

Raporti jep dy kapituj informativ në kuadrin e një analize të përgjithshme. Kapitulli 2 paraqet një sfond konceptual të ndryshimeve demografike. Modeli i Tranzicionit të Dytë Demografik jepet për identifikimin dhe interpretimin e tendencave të reja demografike në shoqërinë Shqiptare. Më pas, kapitulli 3 përshkruan burimet e ndryshme të të dhënave që janë përdorur në këtë raport dhe shpjegon pikat e forta dhe kufizimet e tyre respektive.

Subjekti i raportit paraqitet në kapitujt 4 deri 9. Përbërja e përgjithshme e popullsisë dhe ndryshimi i saj në kohë përshkruhet në kapitullin 4. Ai pasohet nga analiza e proceseve demografike kryesore të lindshmërisë, vdekshmërisë dhe migracionit respektivisht në kapitujt 5, 6 dhe 7. Së fundi, kapitulli 8 përshkruan ndryshimet e vëzhguara në strukturën e martesës dhe përbërjen e Njësisë Ekonomike Familjare.

2. VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM I NDRYSHIMIT DEMOGRAFIK

Brenda kontekstit Evropian, Shqipëria është e vonuar përsa i takon ndryshimeve demografike. Demografët e kanë përshkruar zhvillimin nga regjimet e lindshmërisë dhe vdekshmërisë së lartë tek lindshmëria dhe vdekshmëria e ulët si “tranzicion demografik”. Iniciatorët e kësaj ideje gjatë zhvillimit të përgjithshëm zbuluan një strukturë me faza të njëpasnjëshme në historinë demografike të vendeve Evropiane (Thompson 1929, Landry 1934, Notestein 1945). Duke filluar nga një gjendje Maltuziane me shkallë të lartë lindjeje dhe vdekjeje, e para që filloi të pësojë rënie ishte vdekshmëria, pasuar nga një fazë në të cilën pashmangshmërisht u zvogëlua edhe lindshmëria. Për ato popullsi që po përjetonin këtë tranzicion, ndryshimi në nivelet e lindshmërisë dhe vdekshmërisë rezultuan në një periudhë me një rritje të madhe të popullsisë. Faza e fundit ishte më pak e specifikuar, por përgjithësisht konsiderohej të ishte pak a shumë një popullsi e qëndrueshme me një lindshmëri afër nivelit të zëvendësimit.

Me kalimin e kohës u plotësua dhe u integrua ideja e tranzicionit demografik me katër faza të njëpasnjëshme, në varësi të autorëve, në ndryshimin institucional, kulturor, ekonomik dhe social-strukturor (de Bruijn 1999, Kirk 1996, Van de Kaa 1996). Për disa, parimi fitoi statusin e një teorie të zhvilluar plotësisht, për disa të tjerë ishte thjesht një përgjithësim empirik që kërkonte konkretizim me rrethanat specifike (Greenhalgh 1996, Szreter 1993). Megjithatë nuk ka qenë e mundur të identifikoheshin treguesit kryesorë për parashikimin e fillimit dhe shpejtësinë e rënies së lindshmërisë (Coale dhe Watkins 1986), propozimet kryesore të “teorisë” së tranzicionit demografik qëndrojnë ende: (a) rënia e vdekshmërisë e paraprind në mënyrë të paevitueshme rënien e lindshmërisë; (b) rënia e lindshmërisë pason në mënyrë të pashmangshme rënien e vdekshmërisë; (c) ky proces është i pakthyeshëm; dhe (d) procesi është i pashmangshëm për shoqëritë që po kalojnë në modernizim. Në këtë kuptim, ideja e tranzicionit demografik ka të ngjarë të jetë “ligji” më i fuqishëm në shkencat sociale.

Sot nuk ka mbetur asnjë vend që të mos ketë hedhur hapat e parë në rrugën e tranzicionit demografik. Deri tani vendet më të zhvilluara kanë kaluar të paktën në fazën e rënies së lindshmërisë dhe të gjitha vendet e zhvilluara e kanë përfunduar tranzicionin. Shqipëria ishte vendi i fundit Evropian që hyri në fazën e fundit të tranzicionit. Në kohën e Censurit të Popullsisë dhe Banesave 2001, vdekshmëria ishte e ulët, treguar nga jetëgjatësia e lartë në lindje, madje e lartë në mënyrë të dyshimtë: 72,1 vjeç për meshkuj dhe 78,6 për femrat (INSTAT 1994). Në të njëjtën kohë, lindshmëria ishte akoma më e larta në Evropë, por me Indeks Sintetik të Fekonditetit (ISF) në zbritje, nga 6 në vitet 1960 në 2,31 – që po i afrohej nivelit të zëvendësimit. Studimi Shëndetësor dhe Demografik i Shqipërisë 2008-09 e vlerësoi ISF-në në 1,6 (INSTAT 2010), gjë e cila është zyrtarizimi i faktit se Shqipëria e përfundoi tranzicionin e saj demografik.

Modeli i tranzicionit demografik i ka shërbyer demografëve dhe politikëbërësve për një kohë të gjatë. Në këtë perspektivë, stadi i fundit demografik supozohej të ishte një ekuilibër i rregullt i vdekshmërisë dhe lindshmërisë së ulët, si për shembull ai që supozohet në projeksionet e popullsisë nga Kombet e Bashkuara. Megjithatë, me kalimin e kohës u kuptua se kjo nuk do të ndodhte. Popullsia kaluan përtej asaj që kishte supozuar teoria klasike e tranzicionit demografik, me rënien e lindshmërisë më pak se – dhe nganjëherë shumë më pak se – dy fëmijë mesatarisht. Në të njëjtën kohë, u shfaqën modele të reja demografike në fushën e jetëgjatësisë, martesës, lindjes së fëmijëve dhe migrimit, por nuk kishte asnjë model të ri në gjendje të jepte një “pse” gjithëpërfshirëse për këto zhvillime ose një kuptim se çfarë do të sillte e ardhmja demografike (Vallin 2002).

Pikërisht në këtë vakum teorik, Lesthaeghe dhe Van de Kaa (1986) hodhi idenë e një vije të re mendimi në një gazetë të panjohur Holandeze. Titulli i artikullit ishte pyetja: ‘Dy tranzicione demografike?’. Autorët vërejtën një sërë të përbashkëtash në një numër të vendeve të Evropës Perëndimore që sollën idenë e një modeli të ri të ndryshimit demografik. Një vit më vonë dhe me kërkime të tjera, pikëpyetja e këtij titulli u kthye në një pikëçuditëse kur Buletini për Popullsinë i Zyrës së Referencës për Popullsinë botoi deklaratën kryesore të Van de Kaa (1987) në lidhje me Tranzicionin e Dytë Demografik të Evropës. Që nga atëherë, koncepti i Tranzicionit të Dytë Demografik (TDD) ka iniciuar një axhendë kërkimesh tërësisht të re në demografi dhe evidentimi i tij ka rritulluar tranzicionin fillestar si Tranzicioni i Parë Demografik (TPD).

Pika e fillimit të TDD-së përkton me futjen në lojë të forcave të reja, të cilat bëjnë dallimin e ndryshimeve demografike të tranzicionit të parë nga i dyti. Sipas autorëve Lesthaeghe dhe Van de Kaa, shfaqja e shoqërive të pasura shkaktoi një zhvendosje të vëmendjes nga nevojat materiale tek ato jo-materiale. Në teorinë Masloviane (Maslow 1980), nevojat e një rendi më të lartë të tilla si liria e shprehjes, pjesëmarrja dhe emancipimi, vetë-realizimi, autonomia dhe njohja dolën më tepër në krye të vëmendjes së njerëzve gjatë vendimeve të rëndësishme për jetën, për shkak se nevojat materiale të një rendi më të ulët ishin tashmë të plotësuar. Origjina intelektuale e TDD-së shtrihet më tej tek dallimi i ngjashëm i Ingelhartit ndërmjet orientimeve materialiste dhe post-materialiste (Ingelhart 1977, 1990).

Sipas konceptit të TDD-së, kjo zhvendosje e vlerave nënvizon tendencat sekulariste dhe individualiste që së pari u vërejtën në Evropën Perëndimore dhe që kanë një efekt të thellë tek një shumëllojshmëri sjelljesh, duke përfshirë në mënyrë të konsiderueshme sjelljet demografike duke qenë se ato përcaktojnë mënyrën e jetesës. Shprehja e individit,

autonomia dhe vetë-realizimi konsiderohen si rrënjët e tendencave të reja drejt: martesave të vona, formave alternative të mënyrave të jetesës, nivelit më të lartë të divorceve, shkëputjes së lidhjes së fortë mes martesës dhe riprodhimit, niveleve të ndryshme të lindshmërisë nën nivelin e zëvendësimit, emancipimit të grave dhe lirisë seksuale. Krahas kësaj, përmirësimi në jetëgjatësi kombinuar me nivelet e ulta të lindshmërisë prodhon efekte plakjeje në shoqëri të tilla. Në versionet e mëvonshme të TDD-së, dukuria e periudhave të imigrimit u përfshi tek konceptet, se vendet e pasura me rritje ekonomike të qëndrueshme do të kërkojnë imigrantë për tregjet e tyre të punës në zgjerim dhe do të përjetojnë trysni të forta migrimi nga popullsitë e vendeve më pak të pasura (Van de Kaa 2002).

Lesthaeghe dhe kolegët e tij (Lesthaeghe, Neidert Surkyn 2007, Lesthaeghe 2010) renditën një numër karakteristikat përkatëse si më poshtë:

A. Karakteristika që lidhen me martesën:

- Rënia e numrit të të martuarve, rritja e moshës në martesën e parë
- Rritja e bashkëjetesës (para dhe pas-martese)
- Rritja e divorceve, divorceve të hershme
- Rënia e rimartesave nga persona të divorcuar dhe të ve

B. Karakteristikat që lidhen me lindshmërinë:

- Rënia e mëtejshme e lindshmërisë si rrjedhojë e rritjes së moshës mesatare në lindjen e fëmijës së parë, lindshmëria nën nivelin e zëvendësimit
- Përdorim i gjerë i kontraceptivëve dhe eficient (përjashtime tek grupet sociale specifike)
- Rritja e lindshmërisë jashtë-martesore që korrespondon me faktin e të bërit prind në bashkëjetesë
- Rritja e numrit të çifteve pa fëmijë

C. Karakteristikat që lidhen me sfondin social:

- Rritja e nevojave të "rendit më të lartë": pavarësia e individit, vetë-realizimi, punë që të sjellë kënaqësi dhe vlerat e shoqërizimit, demokracia e masave, njohja e kontributit. Reagim "post-fordist". Vlera parësore e tolerancës.
- Shkëputja nga rrjetet civile dhe ato të orientuara nga komuniteti, zhvendosja e kapitalit shoqëror drejt llojit shprehës dhe afektiv. Dobësimi i kohezionit shoqëror.
- Tërheqja (distancimi) e shtetit, vala e dytë e sekularizmit, revolucioni seksual, refuzimi i autoritetit, emancipimi, "depilarizimi"¹ politik.
- Rritja e simetrisë në rolet gjinore, pavarësia ekonomike e femrave.
- Organizimi fleksibël i jetës, stile të shumta jetese, e ardhme e hapur për mundësi.

Krahas kësaj, në këtë listë mund të shtohet edhe statusi i një vendi me imigrim.

Kritikët kanë ngritur dyshime në lidhje me pretendimet e ndryshme të TDD-së. Ndër to ishte skepticizmi për vlefshmërinë universale të kësaj teorie dhe lidhur me pohimin nëse ky tranzicion ishte i vërtetë. Përderisa TDD-ja nuk formulon një gjendje përfundimtare të re dhe nuk ka asnjë kundërshtim që tendencat nuk mund të rikthehen, mbështetësit e idesë tani preferojnë të flasin për një "ndryshim" demografik në vend të një "tranzicioni". Përsa i takon pohimit të universalitetit, deri në fund të viteve 1980, TDD-ja dukej të ishte veçanërisht e vlefshme për vendet e Evropës Perëndimore dhe vendet satelite si Kanadaja dhe Australia me orientime drejt vlerave liberale. Megjithatë, në vitet 1990 filluan të shfaqen sjellje të reja demografike dhe ndryshime të vlerave përbërëse, sado që akoma jo me të gjithë gamën e karakteristikave, në Mesdhe, në Evropën Qendrore dhe Lindore (p.sh. Rosina dhe Fraboni 2004, Sobotka, Zeman dhe Kantorová 2003, Surkyn dhe Lesthaeghe 2004, Lesthaeghe dhe Neidert 2009) dhe përtej në Japoni dhe vende të tjera të zhvilluara Aziatike, dhe në Amerikën Latine (p.sh. Esteve et al. 2012, Lesthaeghe 2010).

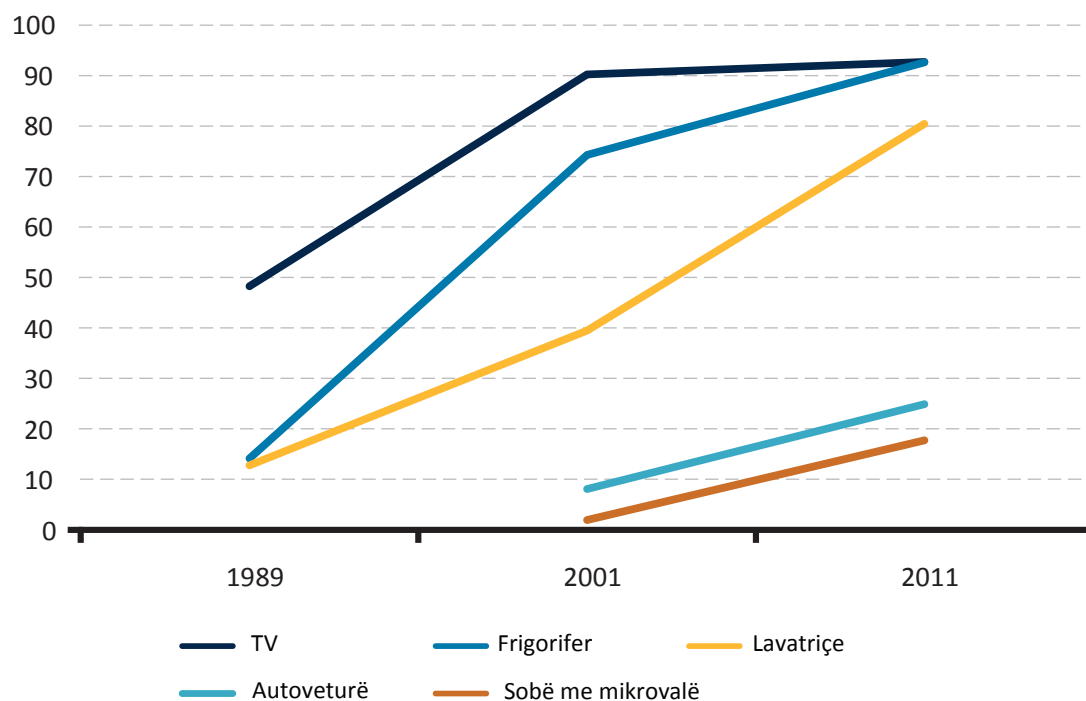
¹ "Pillarization" është ndarja vertikale e shoqërisë në "shtylla" ideologjike dhe fetare: institucione sociale si arsimi, sindikatat, organizatat e transmetimeve, gazetatat, bankat, spitalet dhe klubet sportive që i shërbejnë popullsisë dhe që i përkasin një ideologjie specifike politike ose besimit fetar.

Aktualisht, TDD-ja ofron një kuadër të përshtatshëm për interpretimin e modeleve të reja demografike në Shqipëri dhe për parashikimin e të ardhmes demografike të vendit. Për Shqipërinë, si dhe për vendet e tjera të Ballkanit, sfida ka të bëjë me hetimin se deri në çfarë niveli janë në funksionim kushtet për tranzicionin e dytë demografik dhe në çfarë niveli vendet janë konform me zhvillimet e formuluar në TDD.

Një analizë e plotë dhe e thellë për këtë shkon përtej fushëveprimit të këtij raporti dhe do të kërkonte gjithashtu më shumë informacion sesa japin të dhënat e censurit. Megjithatë, publikimi përpiqet sa herë që është e mundur, të shkojë përtej paraqitjes thjesht të treguesve demografik dhe të përcaktojë pozitën e Shqipërisë në një perspektivë më të gjerë të ndryshimit demografik.

Përderisa TDD-ja lidhet me orientimin post-materialist, i cili nënkupton plotësimin e nevojave bazë ekonomike dhe të sigurisë, është mirë të kuptohet se Shqipëria mbeti shumë mbrapa shumicës së vendeve të tjera Evropiane në këtë drejtim. Megjithatë, që prej fillimit të viteve 1990, vendi ka pësuar një rritje të shpejtë ekonomike. Të dhënat e censurit për zotërimin e pajisjeve afatgjatë të njësisë ekonomike familjare tregojnë rritje të konsiderueshme që nga censusi i vitit 1989 (Figura 2.1). Ky është gjithashtu një tregues i qartë se mirëqenia materiale është përmirësuar. Edhe pse ky përmirësim jo domosdoshmërisht përfaqëson një nivel të mjaftueshëm për të prodhuar ndryshimin e vlerave që lidhen me TDD-në, ai mund të tregojë se kushtet e këtij ndryshimi po afrohen ose po ndihen.

Fig. 2.1: Zotërimi i pajisjeve afatgjatë të NjEF sipas vitit të censurit (në %)

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave të viteve 1989, 2001, 2011

3. BURIMET E TË DHËNAVE

Censusi i Popullsisë dhe Banesave i vitit 2011 është burimi kryesor i informacionit për këtë publikim për popullsinë dhe ndryshimin e saj në Shqipëri. Të dhënat e censurit të vitit 2011 dhe informacionet nga censuset e mëparshme janë baza e analizave të paraqitura në publikim. Gjithsesi, sa herë ka qënë e nevojshme janë përdorur të dhëna administrative, nganjëherë për të krahasuar gjetjet për çështje të popullsisë me burime të tjera, por më shpesh për të plotësuar të dhënat ndërseksionale të censurit me informacion rreth ngjarjeve demografike dhe dinamikave të popullsisë. Krahas kësaj, janë përdorur rezultate të disponueshme nga anketat e kryera kohët e fundit nga INSTAT-i për të mundësuar një analizë më të thellë si dhe për të dhënë perspektiva më krahasuese.

Secila prej këtyre burimeve të të dhënave ka meritat dhe të metat e saj. Synimi i këtij kapitulli është të paraqesë më shumë informacion rreth këtyre të dhënave të përdorura si sfond i përgjithshëm për analizat dhe për një kuptim më të mirë të rezultateve.

3.1 Censuset e Popullsisë

Censusi është një burim i rëndësishëm informacioni për planifikimin social ekonomik të një vendi. Ai jep informacion të qartë në lidhje me madhësinë dhe strukturën e popullsisë. Nëpërmjet censurit, zyra e statistikave është në gjendje të përcaktojë pozitën sociale dhe kushtet e jetesës së njerëzve që jetojnë në një vend. Politikat efektive, planifikimi dhe vendimmarrja në fushat e arsimit, zhvillimi shoqëror, punësimit dhe shëndetit, të gjitha varen shumë nga shifrat e dhëna nga censusi. Nëpërmjet censurit është e mundur gjithashtu të gjendet dhe përcaktohen përmasat e grupeve vulnerabël, të tilla si personat me aftësi të kufizuara, të moshuarit dhe fëmijët, etj. Për shkak të natyrës së tij universale, censusi gjithashtu jep informacion për zona të vogla në një vend dhe mund të përdoret si bazë zgjedhje për anketat pranë njësive ekonomike familjare. Megjithatë, censusi ka disavantazhet dhe kufizimet e tij: censusi mund të përmbajë vetëm një numër të kufizuar tematikash, të cilat kufizojnë mundësinë e tij për punë të vërtetë kërkimore. Për shkak të madhësisë së tij dhe kostove të mëdha, ai në shumicën e vendeve, organizohet vetëm njëherë në 10 vjet.

Që nga shpallja e pavarësisë në Nëntor 1912, Shqipëria ka zhvilluar 11 Censuse për Popullsinë. Censusi i parë u zhvillua në Shtator 1923 dhe u kufizua thjesht me një numërim të popullsisë, për shkak të një mungese njohurish për moshën e personave, u mbledhën vetëm karakteristikat kryesore të popullsisë. Megjithatë, censuset e viteve 1923 dhe 1930 shërbyen si bazë për krijimin e një lloji regjistri të gjendjes civile sipas moshës dhe gjinisë.

Që nga viti 1945 deri në vitin 1960, censuset ndoqën pak a shumë të njëjtën metodologji. Objektivi më i rëndësishëm i censurit të vitit 1945 ishte vendosja e bazave për regjistrin e gjendjes civile, të ashtuquajturin Regjistri Themeltar i Shtetasve. Këto censuse të hershme u zhvilluan të gjitha duke përdorur metodologjinë e “ditës me ndalim qarkullimi”, d.m.th të gjithë personat u ndaluan të largoheshin nga shtëpitë derisa anketuesi të kishte përfunduar intervistën.

Gjatë periudhës 1969-1989, censuset vazhduan të zhvilloheshin bazuar në kushtin që personat duhet të ishin të pranishëm gjatë intervistës. Të gjithë censuset e periudhës 1923-1960 mbledhën të dhëna të përgjithshme për karakteristikat e popullsisë për të krijuar dhe konsoliduar regjistrin e gjendjes civile, ndërsa censuset gjatë periudhës 1969-1989 kishin pyetësorë më të përpunuar me pyetje që lidheshin me karakteristikat social ekonomike të popullsisë. Në atë kohë, ndryshimet ndërmjet të dhënave të gjendjes civile dhe censurit të popullsisë ishin të vogla për shkak të mungesës së migrimit.

Dy Censuset e fundit të Popullsisë dhe Banesave u realizuan në përputhje të plotë me rekomandimet ndërkombëtare të Eurostat-it dhe Divizionit të Statistikave të UNECE. Të dy censuset u bazuan në deklarinë e lirë të individëve që i përkisnin një popullsie tashmë të hapur. Tabela 3.1 jep një vështrim të shkurtër të censuseve të kryera nga qeveria Shqiptare që nga pavarësia e vendit, së bashku me zhvillimet kryesore në metodologjinë e censurit.

Tab. 3.1: Historia e Censuseve në Shqipëri

1923	Censusi i Parë për Popullsinë në Shqipëri
1930	Deklarimi i lirë i moshës për shkak të mungesës së dokumenteve të identifikimit
1945	Census i kryer në një ditë ("ditës me ndalim qarkullimi"), E Dielë 30 Shtator
1950	Rindërtimi i regjistrit të gjendjes civile
1955	Pyetësori përfshiu pyetje të reja për migrimin e brendshëm
1960	E Diel 2 Tetor, e njëjta ditë për censusin e popullsisë dhe të banesave
1969	Metodologji e censusit të hapur, më shumë pyetje në lidhje me karakteristikat social ekonomike të popullsisë
1979	Për herë të parë u bënë pyetje për fëmijët e lindur dhe ata akoma gjallë
1989	Censusi ka ndjekur pjesërisht rekomandimet e Kombeve të Bashkuara
2001	Prezantimi i një censusi bazuar në deklarin e lirë dhe shtimin e pyetjeve për migrimin ndërkombëtar
2011	Përputhje e plotë me rekomandimet ndërkombëtare. U mbledh informacion për përkatësinë fetare dhe përkatësinë etnike bazuar në deklarin e lirë të çdo individi.

3.2 Burimet Administrative

Një burim tjetër të dhënash që përdoret gjatë gjithë këtij raporti për analizimin e lindshmërisë, vdekshmërisë dhe martesës është gjendja civile. Burimet administrative kanë disa avantazhe të qarta: ato janë zakonisht të disponueshme dhe relativisht jo të shtrenjta. Shumë tregues mund të përlogariten lehtësisht gjatë një periudhe të gjatë kohe nga regjistrimi i ngjarjeve demografike, për shkak të mënyrës së standardizuar të mbledhjes së të dhënave. Shpesh qytetarët mund të mos kenë akses tek disa shërbime sociale, nëse nuk janë të regjistruar në sistemet administrative sepse statusi ligjor është shpesh i lidhur me regjistrimin. Për rrjedhojë, për shumë ngjarje, burimet administrative mund të jenë mjaft të plota. Megjithatë ekzistojnë disa disavantazhe të lidhura me sistemin. Para së gjithash, regjistrimi është kryesisht për qëllime administrative dhe jo për nxjerrjen e informacionit statistikor. Disa variabla që janë shumë të rëndësishëm për statisticienët mund të kenë prioritet të ulët për administratën që kryen regjistrimin në gjendjen civile. Gjithashtu, në shumë vende në botë, regjistrimi në gjendjen civile është i papërfunduar dhe me cilësi të dobët: variabla të rëndësishëm për statisticienët nuk janë plotësuar siç duhet, ose për shkak të mangësive të sistemit ose për shkak të hezitimit të personave në dhënien e informacionit të plotë dhe të ndershëm.

Informacioni administrativ nga regjistri i jepet INSTAT-it çdo tre muaj nga Drejtoria e Përgjithshme e Gjendjes Civile. Deri në vitin 2009, informacioni i ngjarjeve demografike (lindjet e gjalla, vdekjet dhe martesat) dërgohej në format letër (skedat). Informacioni i skedave më pas u përpunua nga INSTAT-it për të mundësuar nxjerrjen e statistikave përkatëse.

Pas vitit 2009, sistemi i Gjendjes Civile u modernizua. Të gjithë regjistrat në format letër (popullsia, lindjet e gjalla, aktet e martesave dhe vdekjeve) u kompjuterizuan në një sistem të ri elektronik të centralizuar. Më pas, që nga viti 2010 të gjitha të dhënat e gjendjes civile iu dërguan INSTAT-it në formë elektronike. U evitua hedhja manuale e të dhënave, duke mundësuar një shpërndarje në afat të statistikave për ngjarjet demografike.

Megjithatë, kalimi tek informacioni dixhital ka pasur disa pasoja në lidhje me plotësinë dhe mbulimin e informacionit demografik. Disa variabla të rëndësishëm që lidheshin me lindjet dhe vdekjet fatkeqësisht nuk jepen. Kjo e ka kufizuar disi punën për raportin aktual dhe disa analiza të planifikuara në këtë botim nuk arritën të bëheshin.

Një lloj i veçantë i burimit statistikor nga i cili u morën të dhënat për këtë botim ishte baza e të dhënave të Eurostat-it. Eurostat-i është zyrat e statistikave e BE-së dhe jep informacion statistikor në nivel Evropian që bën të mundur krahasimet ndërmjet vendeve dhe rajoneve. Baza e saj e të dhënave statistikore është e aksesueshme on-line dhe mundëson lehtësisht marrjen e të dhënave sipas vitit dhe vendit. Sa herë që ekzistonte nevoja e krahasimit të situatës në Shqipëri me vendet e tjera Evropiane, informacioni u mor nga baza e të dhënave të Eurostat-it.

3.3 Anketat pranë Njësive Ekonomike Familjare

Gjatë viteve janë organizuar një sërë anketash për njësitë ekonomike familjare nga INSTAT-i, nga të cilat janë marrë të dhëna të vlefshme për studimin e proceseve demografike në vend. Anketat me kampion kanë shumë avantazhe: ato mund të trajtojnë lehtësisht shumë tematika për një çmim relativisht jo të shtrenjtë; anketat mund të udhëzohen që të studiojnë disa fenomene në thellësi; për shkak të madhësisë së tyre relativisht të vogël ato mund të monitorohen më nga afër sesa censuset; dhe meqë janë relativisht të lira ato gjithashtu mund të kryhen në intervale më të shkurtra. Disavantazhet janë se ato nuk japin të dhëna për zona të vogla dhe se rezultatet gjithnjë ndikohen nga një shkallë pasigurie, sepse janë me natyrë probabilitare.

Seksionet e mëposhtme prezantojnë anketa të ndryshme, më së shumti të kryera nga INSTAT-i që u përdorën në këtë raport.

3.3.1 Studimi Demografik dhe Shëndetësor në Shqipëri (2008-09)

Studimi i parë Demografik dhe Shëndetësor në Shqipëri u zhvillua në vitin 2008. Studimi Demografik dhe Shëndetësor në Shqipëri i viteve 2008-09 (ADHS) u krye nga Instituti i Statistikave (INSTAT) në bashkëpunim me Institutin e Shëndetit Publik (ISHP) të Ministrisë së Drejtësisë. Ky studim mbledhi të dhëna për modelet demografike, lindshmërinë, shëndetin e nënës dhe fëmijës, HIV, të ushqyerit, migrimin dhe fuqizimin e grave. Sipas ADHS-së, kontrastet tek statusi shëndetësor dhe ushqimi, aksesit tek shërbimet shëndetësore dhe niveli i njohurive për planifikimin familjar, HIV/AIDS dhe sëmundjet seksualisht të transmetueshme janë identifikuar si fusha që kanë nevojë për përmirësim të mëtejshëm.

ADHS-ja u bazua në një kampion përfaqësues në nivel kombëtar me rreth 8.000 NjEF. Ajo u hartua të jepte vlerësime për të gjithë vendin, për zonat urbane dhe rurale, dhe për secilën prej katër rajoneve (Bregdetare, Qendrore, Malore dhe Tirana Urbane).

Gjetjet kryesore të studimit ADHS 2008-09 eksploran tendencat e treguesve shëndetësorë dhe demografik në Shqipëri. Sipas këtij studimi, lindshmëria pësoi rënie, gjithashtu një rënie të madhe pësoi edhe vdekshmëria foshnjore dhe e fëmijëve, gjatë pesë viteve përpara studimit. Gratë e martuara raportuan një rënie të konsiderueshme në përdorimin e metodave kontrceptive tradicionale. Pothuaj të gjitha gratë morën një kujdes obstetrik dhe të paralindjes, por gjendja e të ushqyerit të fëmijëve, pavarësisht një trendi përmirësues, mbetet një shqetësim për shëndetin publik.

3.3.2 Vrojtimi për Gratë dhe Fëmijët (MICS 2000 dhe 2005)

Vrojtimi për Gratë dhe Fëmijët (MICS) ishte një vrojtım me zgjedhje, përfaqësues në nivel kombëtar, për njësitë ekonomike familjare, gratë dhe fëmijët. Anketat kishin si objektiva të tyre kryesore:

- Dhënien e informacionit të përditësuar për vlerësimin e situatës së fëmijëve dhe grave në Shqipëri.
- Dhënien e informacionit të nevojshëm për monitorimin e progresit drejt objektivave të vendosur nga Objektivat e Zhvillimit të Mijëvjeçarit, objektivat e "Një Botë e Duhur për Fëmijë" (WFFC), dhe objektiva të tjerë ndërkombëtarë, si bazë për veprimet për të ardhmen;
- Kontributi për përmirësimin e të dhënave dhe sistemeve të monitorimit në Shqipëri dhe forcimi i ekspertizës teknike në hartimin, zbatimin dhe analizën e sistemeve të tilla.

Kampioni i anketës MICS i vitit 2000 u përzgjedh në dy faza. Së pari, u zgjedhën në mënyrë rastësore 376 Njësi Parësore të Kampionimit (PSU) nga 1.665 PSU gjithsej. Më pas, u zgjedhën njësitë ekonomike familjare në mënyrë rastësore brenda secilës PSU. Përzgjedhja e kampionit të përgjithshëm ishte 5.182 NjEF.

Në vitin 2005 u përdor një përzgjedhje e ngjashme e kampionit, por tani u përzgjedhën 387 PSU nga një total prej 8.974 PSU dhe 5.418 njësish ekonomike familjare: 2.800 nga zonat urbane dhe 2.618 nga zonat rurale. Intervistat u realizuan me 5.091 gra të grupmoshave 15-19 vjeç dhe nënat ose kujdestaret e 1.093 fëmijëve nën moshën pesë vjeç.

INSTAT-i ishte përgjegjës për zbatimin e MICS 2005 në Shqipëri me ndihmën financiare dhe metodologjike të Fondit të Kombeve të Bashkuara për Fëmijët (UNICEF).

Gjetjet kryesore të studimit të vitit 2005 ishin ndër të tjera, një rënie në vdekshmërinë e fëmijëve nën pesë vjeç nga një nivel afër me 50 për mijë në 19 për mijë rreth vitit 2002. Megjithatë kontrolli i lindjeve u përdor nga rreth 60 përqind e grave, pak nga ato përdorën kontrceptivët dhe shumica e tyre akoma mbështeteshin në metodat tradicionale.

3.3.3 Anketa e Matjes së Nivelit të Jetesës (2002, 2005, 2008 dhe 2012)

Anketa e Matjes së Nivelit të Jetesës (AMNJ) është një anketë shumëqëllimshë pranë njësive ekonomike familjare dhe një prej burimeve kryesore të informacionit për matjen e kushteve të jetesës dhe situatës së varfërisë. Anketa vepron si një mjet i vlefshëm për të ndihmuar politikëbërësit në monitorimin dhe zhvillimin e programeve sociale.

Objektivi kryesor i AMNJ-së është mbledhja e informacionit për matjen e mirëqenies së familjeve Shqiptare dhe identifikimi i faktorëve që e përcaktojnë atë. Mirëqenia është matur me agregatin e konsumit, duke dhënë informacion për nivelin dhe shpërndarjen e varfërisë në vend. AMNJ-ja është gjithashtu një mjet i fuqishëm për vlerësimin dhe përcaktimin e kostove sociale. Ajo siguron bazën për monitorimin e progresit në reduktimin e varfërisë dhe arritjen e Objektivave të Zhvillimit të Mijëvjeçarit (OZHM)².

AMNJ-ja e parë u zhvillua në vitin 2002, pasuar nga dy anketa të tjera me periodicitet 3 vjeçar, respektivisht në vitet 2005 dhe 2008. Anketa e fundit u krye në vitin 2012, një vit pas Censurit të fundit të Popullsisë dhe Banesave.

Për këtë publikim, nga AMNJ-ja u përdorën të dhënat nga moduli i migrimit. Në vitet 2005 dhe në 2008, krahasuar me vitin 2002, moduli i migrimit përfshiu më shumë informacion në lidhje me migrimin e brendshëm dhe ndërkombëtar. Ideja ishte të përgatitej një analizë e veçantë për emigrantët Shqiptarë. Numri i pyetjeve të lidhura me mungesën e kryetarit të familjes u rrit dhe përfshinte:

1. Fëmijët që më parë ishin pjesëtarë të NjEF-së edhe pse ata aktualisht jetonin diku tjetër brenda ose jashtë Shqipërisë.
2. Vëllezërit dhe motrat e kryetarit të Familjes që nuk jetonin më në familje.
3. Tre historitë e fundit të migrimit të të gjithë personave që kishin ndryshuar vendbanimin e tyre të zakonshëm.

Metodologjia e AMNJ-së për vitin 2012 ishte e njëjtë me atë të anketave të kryera në vitet e mëparshme. Megjithatë, mbulimi gjeografik u zgjerua të përfshinte të 12 qarqet e Shqipërisë sipas zonën urbane dhe rurale, krahasuar me vetëm katër rajonet gjeografike (Qendrore, Bregdetare, Malore dhe Tiranën) sipas zonës urbane dhe rurale të përcaktuara si ndarjet kryesore në anketat të mëparshme. Kjo kërkonte një rritje të konsiderueshme të madhësisë së kampionit nga 3.600 në 6.671 NjEF. Kjo bënte të mundur llogaritjen e treguesve të nivelit të jetesës për 24 stratat dhe të katër zonat kryesore të vendit, me qëllim krahasimin e rezultateve rajonale për vitin 2012 me ato të anketave të viteve 2002, 2005 dhe 2008 dhe për të studiuar tendencat rajonale për tregues të ndryshëm.

Përsa i takon modulit të migrimit, ndryshimet ishin:

1. Pyetësi i migrimit ishte më i vogël sesa versioni i kaluar (2008)
2. Në pyetësor u pyet vetëm historia e fundit e migrimit
3. Pyetjet për personat e larguar nga familja u bënë vetëm për fëmijët e kryetarit të NjEF-së dhe jo më për vëllezërit dhe motrat e tij.

3.3.4 Studimi për Shëndetin Riprodhues (2002)

Studimi i Shëndetit Riprodhues të Shqipërisë (SSHR) 2002 u zhvillua nga Instituti i Shëndetit Publik, me mbështetjen e Agjencisë së Shteteve të Bashkuara për Zhvillimin Ndërkombëtar (USAID), Fondi i Kombeve të Bashkuara për Popullsinë (UNFPA) dhe Fondi i Kombeve të Bashkuara për Fëmijët (UNICEF), dhe me ndihmën teknike të Divizionit të Shëndetit Riprodhues të Qendrave për Parandalimin dhe Kontrollin e Sëmundjeve, SHBA. INSTAT-i siguroi bazën e zgjedhjes së vrojtimit nga censusi i vitit 2001 nga i cili u përftua kampioni kombëtar. INSTAT-i ishte përgjegjës për hedhjen dhe përpunimin e të dhënave.

Objektivi kryesor i këtij vrojtimi ishte studimi i gjendjes së shëndetit riprodhues të popullsisë dhe nevojave që mund të përdoren për të ndihmuar ndërhyrjet e drejtpërdrejta ose të ndryshuara në program. Studimi analizoi modelet dhe nivelet e lindshmërisë, përdorimin e kontraceptivëve dhe metodat e përdorura, sjelljet e shëndetit, njohuritë për HIV/AIDS, qëndrimet ndaj metodave kontraceptive specifike, dhunën në familje dhe abuzimin seksual, si dhe sjelljen dhe edukimin seksual për të rinjtë. Këto të dhëna janë veçanërisht të dobishme për të ndihmuar politikëbërësit dhe specialistët e fushës për vlerësimin e nevojave të shërbimit shëndetësor dhe identifikimin e sjelljeve të shëndetit riprodhues në lidhje me shëndetin e dobët të individit.

² <http://www.instat.gov.al/en/themes/living-standard.aspx>

Grumbullimi i të dhënave dhe rezultatet pasuese u përqendruan në fushat e mëposhtme:

- Nivelet dhe tendencat e lindshmërisë
- Shëndeti i nënës dhe fëmijës
- Ndërgjegjësimi dhe përdorimi i kontraktivëve
- Nevoja për shërbimet kontrceptive
- Njohuritë dhe sjelljet për shëndetin riprodhues
- Sjelljet shëndetsore
- Njohuritë e të rinjve për transmetimin dhe parandalimin e HIV/AIDS
- Dhuna kundër grave

Rezultatet e ADHS-së për Shqipërinë bazohen në intervista me 5.697 gra dhe 1.740 burra në banesat e tyre. Vrojtimi u bazua në intervistat ballë për ballë për të mbledhur të dhëna nga një kampion përfaqësues i burrave në moshë riprodhimi (15-49 vjeç) dhe grave (15-44 vjeç). Kampionët e meshkujve dhe femrave u përzgjedhën në mënyrë të pavarur. Për qëllime të analizës, u ndërtuan tre zona për dizenjimin e kampionimit: Tirana Metropolitane, zona të tjera urbane dhe zona rurale.

4. STRUKTURA DHE NDRYSHIMI I POPULLSISË

4.1 Numri i popullsisë: dy dekada në rënie

Një prej gjetjeve më interesante të Censusit të Popullsisë dhe Banesave në Shqipëri të vitit 2011 ishte rënia e madhe e popullsisë në periudhën ndërmjet dy censuseve të fundit. 2,8 milion³ banorët e regjistruar të Shqipërisë në momentin e censusit, 1 Tetor 2011 ishin 269 mijë persona (8,8 përqind) më pak sesa në censusin e vitit 2001 dhe madje 380 mijë (12,0 përqind) më pak sesa në censusin e vitit 1989. Tabela 4.1 jep një vështrim të përgjithshëm të ndryshimit të numrit të popullsisë që nga censusi i vitit 1979.

Tab. 4.1: Numri dhe ndryshimi neto i popullsisë sipas vitit të censusit

Treguesit e numrit dhe ndryshimit neto të popullsisë	1979	1989	2001	2011
Numri i popullsisë (në mijë)	2.590	3.180	3.069	2.800
Ndryshimi ndërmjet censuseve (në mijë)		590	-111	-269
Ndryshimi ndërmjet censuseve (në përqindje)		22,8	-3,5	-8,8
Ndryshimi vjetor mesatar ndërmjet censuseve (në mijë)		58	-11	-26
Ndryshimi vjetor mesatar ndërmjet censuseve (në përqindje)		2,0	-0,3	-0,9

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave

Përmbysja politike në Shqipëri në fillim të viteve 1990 shënoi gjithashtu një kthesë në evolucionin demografik të vendit, veçanërisht për shkak të hapjes së kufijve për emigrimin. Që nga Lufta e Dytë Botërore, lindshmëria e lartë nxiti një rritje të shpejtë të popullsisë në një vend ku mungonte migrimi ndërkombëtar. Megjithëse lindshmëria filloi të pësonte rënie nga kulmi i saj në fillim të viteve 1960 (Gjonca et al. 2008), dekada përpara censusit të vitit 1989 tregoi një rritje vjetore të popullsisë prej më shumë se 2 përqind (INSTAT 1994), e cila mund t'i atribuohet tërësisht rritjes natyrore. Të dhënat vitale dhe rezultatet e censusit të vitit 2011 si dhe anketat e ndryshme të kryera së fundmi tregojnë se tendenca në rënie e lindshmërisë ka vazhduar edhe gjatë periudhës ndërmjet dy censuseve të fundit, duke shkuar drejt një niveli shumë më poshtë se ai i zëvendësimit (INSTAT 2010; shihni gjithashtu kapitullin 5 të këtij publikimi).

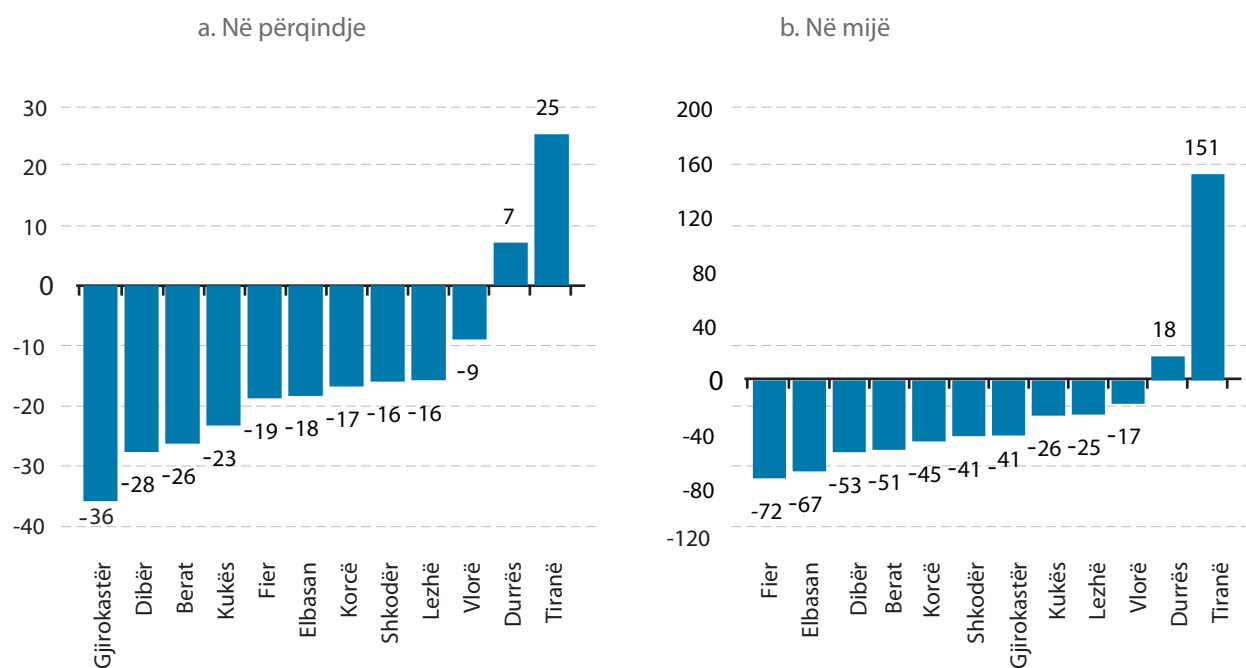
Eliminimi i barrierave për emigrimin në fillim të viteve 1990 prodhoi një valë goditjeje në zhvillimin e popullsisë së Shqipërisë. Disa qindra mijë Shqiptarë u larguan nga vendi në disa valë të njëpasnjëshme në dekadën përpara censusit të vitit 2001 (Carletto et al. 2006), një humbje që nuk u kompensua nga imigrimi dhe rritja natyrore. Ky emigrim masiv ishte shkaku kryesor për ndryshimin rrënjësor nga një rritje vjetore e madhe e popullsisë në periudhën ndërmjet censuseve të viteve 1979-1989 me 2,0 përqind, në një rritje negative (-0,3 përqind në vit) në periudhën pasuese ndërmjet censuseve të viteve 1989-2001 (Tabela 4.1). Në terma absolute, rritja e popullsisë me pothuaj 600 mijë banorë që u vëzhgua në periudhën e mëparshme ndërmjet censuseve, u kthye në një rënie me më shumë se 100 mijë në periudhën e mëpasme.

Megjithëse menjëherë pas censusit të vitit 2001, emigrimi pritej të reduktohej në mënyrë të konsiderueshme (INSTAT 2004a), censusi i vitit 2011 tregoi në mënyrë përfundimtare se emigrimi vazhdoi në një shkallë masive (shih seksionin 7.2 të këtij raporti). Emigrimi përsëri ishte faktori më i rëndësishëm në humbjen neto të popullsisë me 269 mijë persona në periudhën ndërmjet censuseve të viteve 2001-2011, me 8,8 përqind të popullsisë së vitit 2001 (Tabela 4.1). Kjo korrespondon me një rënie mesatare prej 26 mijë persona ose 0,9 përqind në vit.

Ndryshimi i numrit të popullsisë në nivel qarku është i shpërndarë në mënyrë të pabarabartë. Nga 12 qarqe, jo më pak se 10 shënuan një rënie të popullsisë ndërmjet censuseve të viteve 2001 dhe 2011, me përjashtim të Tiranës dhe Durrësit (Figura 4.1). Për më tepër, me përjashtim të Vlorës, të gjitha qarqet me rritje negative pësuan rënie që ishin të paktën rreth dyfish krahasuar me rënien e popullsisë kombëtare me 8,8 përqind. Rëniet më të mëdha të popullsisë u raportuan për qarqet më të largëta, që variojnë nga 23 përqind në Kukës në 36 përqind në Gjirokastrë (Figura 4.1a dhe Figura 4.2). Modeli i ndryshimit të popullsisë në nivel qarku përputhet shumë me modelin e migrimit të brendshëm (shih INSTAT 2014a), duke treguar se përveç emigrimit dhe rritjes natyrore të ndryshme, migrimi i brendshëm është një proces me domethënie të madhe në ndryshimet e popullsisë në rajonet e Shqipërisë.

3 Sipas Departamentit të Kombeve të Bashkuara për Popullsinë, dritarja e mundësisë është periudha kur pjesa e fëmijëve nën 15 vjeç është më pak se 30 përqind dhe pjesa e personave 65 vjeç e lart është akoma më pak se 15 përqind.

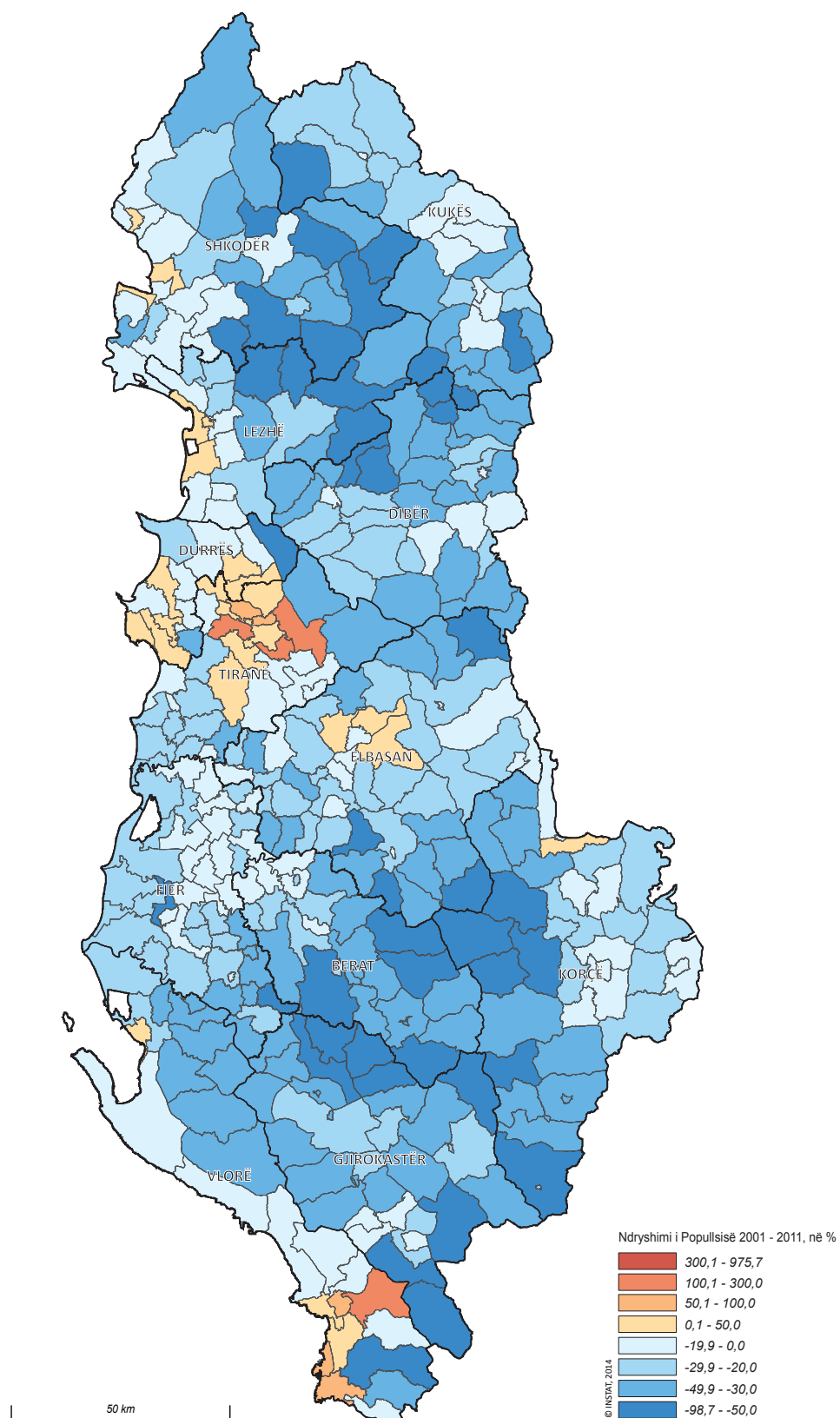
Fig. 4.1: Ndryshimi i popullsisë për periudhën 2001-2011, sipas qarqeve

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Në terma absolute, Fieri dhe Elbasani ishin qarqet me humbjet më të mëdha të popullsisë (72 dhe 67 mijë përkatësisht), ndërsa Tirana është qarku i vetëm me një rritje të konsiderueshme të popullsisë (151 mijë).

Fig. 4.2: Ndryshimi i popullsisë 2001-2011, sipas komunave/bashkive

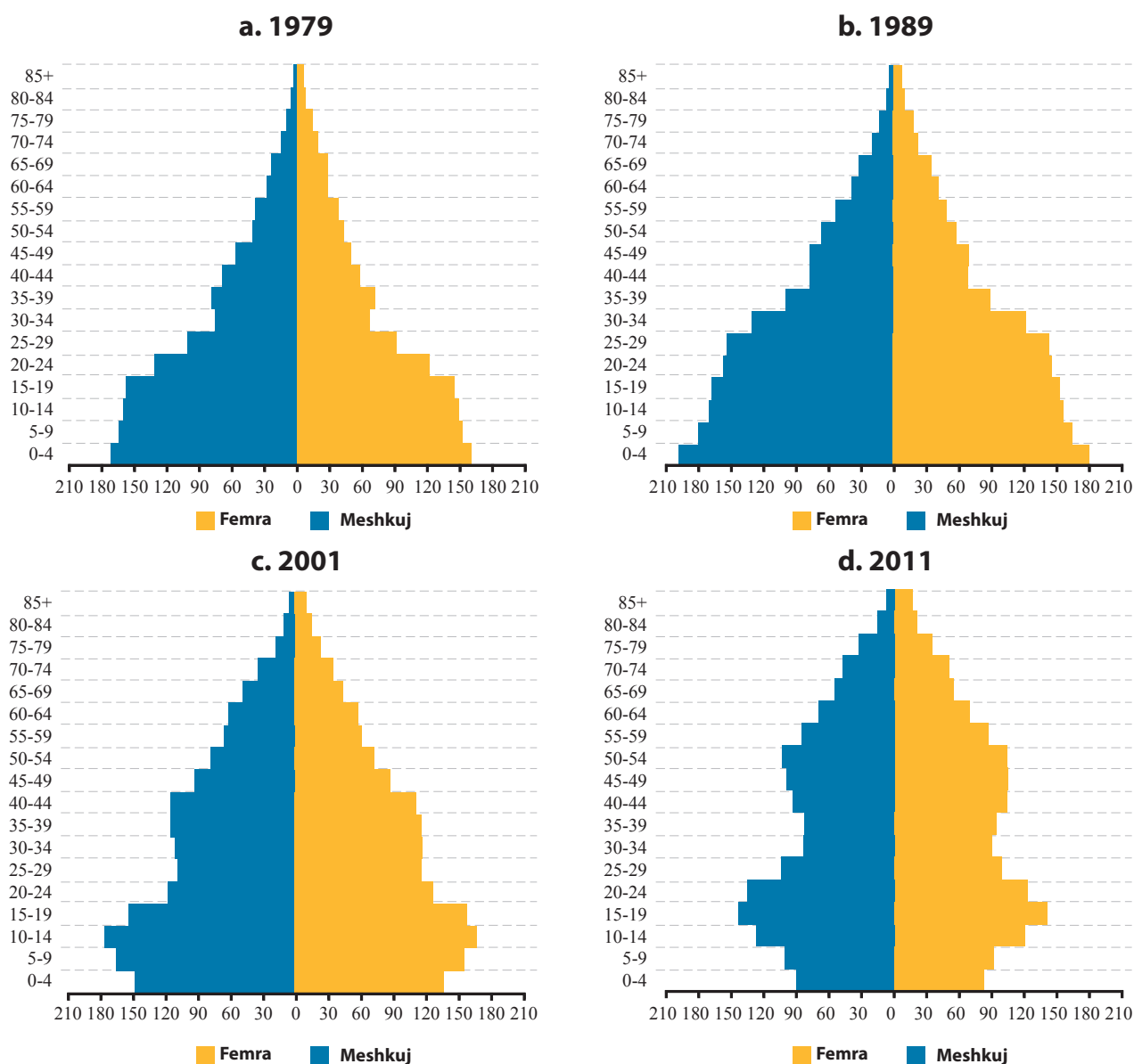
Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

4.2 Struktura e popullsisë: një shoqëri në plakje

Procesi i vazhdueshëm i emigrimit në shkallë të gjerë (seksioni 7.2 i këtij publikimi) dhe rënia e lindshmërisë dhe vdekshmërisë (kapitulli 6) patën një ndikim shumë të madh në strukturën e popullsisë në Shqipëri. Nëse shohim shpërndarjen e popullsisë sipas moshës dhe gjinisë (Figura 4.3) vihet re qartë tranzicioni nga një piramidë klasike e popullsisë në vitet 1979 dhe 1989 në një piramidë konstruktive në vitin 2011.

Megjithëse deri në vitin 1989 shpërndarja moshore u karakterizua nga grupmosha që vazhdimisht u zvogëluan me kalimin e kohës, në vitin 2011 një boshllëk i dukshëm shihet për popullsinë e të rinjve dhe moshave të mesme për shkak të emigrimi selektiv sipas moshës. Krahës kësaj, vihet re një rënie e theksuar e numrit të popullsisë për grupmoshat e reja, por edhe më i dukshëm është ky zvogëlim tek brezat e popullsisë nën 55 vjeç për shkak të rënies së lindshmërisë, nga një ISF prej më shumë se 3 (Gjonca, Aassve dhe Mencarini 2008) në më pak se 1,7 në vitin 2011 (kapitulli 5 i këtij raporti) si dhe nga emigrimi selektiv sipas moshës, të popullsisë në moshë riprodhimi (kapitulli 7). Nga ana tjetër, brezat më të vjetër janë rritur dukshëm.

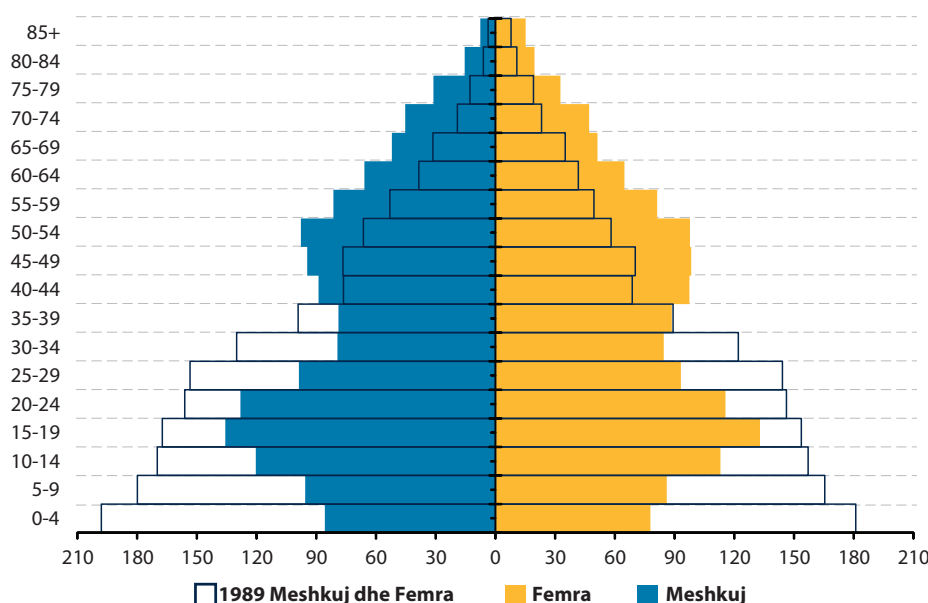
Fig. 4.3: Popullsia sipas censuseve, grupmoshës dhe gjinisë (në mijë)

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Ndryshimi i madh demografik ndërmjet viteve 1989 dhe 2011 përmbledhet në Figurën 4.4 dhe tregon qartësisht grupmoshat që janë rritur apo zvogëluar në periudhën ndërmjet censuseve.

Fig. 4.4: Popullsia në vitet 1989 dhe 2011 sipas grupmoshës dhe gjinisë (në mijë)

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 1989, 2011

Tabela 4.2 specifikon më tej ndryshimet në madhësinë e popullsisë në Shqipëri, në terma absolutë dhe relativë. Numri i personave në grupmoshën 15-64 vjeç ka mbetur mjaft i qëndrueshëm gjatë dy periudhave të fundit ndërmjet censuseve, duke zbritur nga 1,96 milion në vitin 1989 në 1,90 në vitin 2011. Megjithatë, numri i fëmijëve nën moshën 15 vjeç ka pësuar rënie të madhe nga 1,05 milion në vitin 1989 në vetëm 579 mijë në vitin 2011. Nga ana tjetër, në një popullsi me rënie të përgjithshme, një rritje e konsiderueshme vërehet në numrin e personave të moshuar 65 vjeç e lart, nga 169 mijë në 318 mijë në të njëjtën periudhë. Këto ndryshime nënkuptojnë një transformim tërësor të shoqërisë në vetëm 22 vjet. Shtëpitë, rrugët dhe institucionet në Shqipëri tashmë popullohen nga rreth gjysma e numrit të fëmijëve të vitit 1989 dhe nga pothuaj dyfish më shumë persona të moshuar se viti 1989. Nga ana tjetër, këto ndryshime kanë implikime të mëdha për çështje të zhvillimit si p.sh. numri i shkollave dhe mësuesve që nevojiten, nevojat për pensione, kujdesi për të moshuarit dhe institucionet shëndetësore që përdoren nga ata dhe numri i personave që pritet të hyjnë në tregun e punës dhe në arsimin e lartë në të ardhmen e afërt.

Në terma relative, rritja e numrit të personave të moshuar është edhe më domethënëse. Pjesa e popullsisë 65 vjeç e lart u rrit nga 5 në 11 përqind ndërmjet viteve 1989 dhe 2011. Pjesa e personave shumë të moshuar – persona të moshës 80 vjeç e lart – është akoma e vogël, por edhe kjo është rritur shpejt nga 0,9 përqind në vitin 1989 në 2,1 përqind në vitin 2011 (të dhënat nuk tregohen). Nga ana tjetër, përqindja e personave nën 15 vjeç në popullsinë gjithsej ka pësuar rënie në më pak se 21 përqind, nga 33 përqind në vitin 1989 dhe madje 37 përqind në vitin 1979. Ndryshimet relative në këto grupe të popullsisë përshkruajnë proceset përbërëse të një popullsie në plakje: nga njëra anë ‘plakja nga baza’, gjithnjë e më shumë me lindje vjetore më të pakta për shkak të lindshmërisë së reduktuar dhe emigrimit të grave në moshat riprodhuese dhe nga ana tjetër ‘plakja nga maja’ gjithnjë e më shumë me një popullsi më të moshuar si efekt i kombinuar i lindshmërisë së lartë në të kaluarën dhe rritjes së jetëgjatësisë (Eurostat 2012).

Tab. 4.2: Treguesit e shpërndarjes së popullsisë sipas vitit të censurit dhe gjinisë

Treguesit e shpërndarjes së popullsisë	1979			1989			2001			2011		
	MF	M	F	MF	M	F	MF	M	F	MF	M	F
Grupmoshat (në mijë)												
0-14	958,2	496,4	461,8	1.051,2	547,7	503,5	898,8	461,4	437,5	578,6	301,7	276,9
15-64	1.496,1	781,3	714,8	1.960,3	1.017,0	943,3	1.939,1	961,0	978,1	1.904,0	949,7	954,3
65+	136,1	59,7	76,5	168,8	73,0	95,8	231,4	108,1	123,3	317,6	151,7	165,9
Gjithsej	2.590,5	1.337,4	1.253,1	3.180,4	1.637,8	1.542,6	3.069,3	1.530,4	1.538,8	2.800,1	1.403,1	1.397,1
Grupmoshat (në përqindje)												
0-14	37,0	37,1	36,9	33,1	33,4	32,6	29,3	30,1	28,4	20,7	21,5	19,8
15-64	57,8	58,4	57,0	61,6	62,1	61,2	63,2	62,8	63,6	68,0	67,7	68,3
65+	5,3	4,5	6,1	5,3	4,5	6,2	7,5	7,1	8,0	11,3	10,8	11,9
Gjithsej	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Koeficientët e varësisë												
Koeficienti total i varësisë^a	73,1	71,2	75,3	62,2	61,0	63,5	58,3	59,3	57,3	47,1	47,7	46,4
Koeficienti i varësisë së të rinjve^b	64,0	63,5	64,6	53,6	53,9	53,4	46,4	48,0	44,7	30,4	31,8	29,0
Koeficienti i varësisë së të moshuarve^c	9,1	7,6	10,7	8,6	7,2	10,2	11,9	11,2	12,6	16,7	16,0	17,4
Mosha												
Mediane	20	20	20	23	23	23	27,1	26,9	27,4	33,5	32,3	34,7
Mesatare	25,2	24,8	25,6	26,7	26,1	27,1	30,2	29,9	30,5	35,2	34,6	35,9
Raportet gjinore^d												
0-14	107			109			105			109		
15-64	109			108			98			100		
65+	78			76			88			91		
Gjithsej	107			106			99			100		

^a Koeficienti i përgjithshëm i varësisë është raporti i popullsisë 0-14 vjeç dhe 65 vjeç e lart kundrejt popullsisë 15-64 vjeç, shprehur në përqindje.^b Koeficienti i varësisë së të rinjve është raporti i popullsisë 0-14 vjeç kundrejt popullsisë 15-64 vjeç, shprehur në përqindje.^c Koeficienti i varësisë së të moshuarve është raporti i popullsisë 65 vjeç e lart kundrejt popullsisë 15-64 vjeç, shprehur në përqindje.^d Raporti gjinor është numri meshkujve për 100 femra.

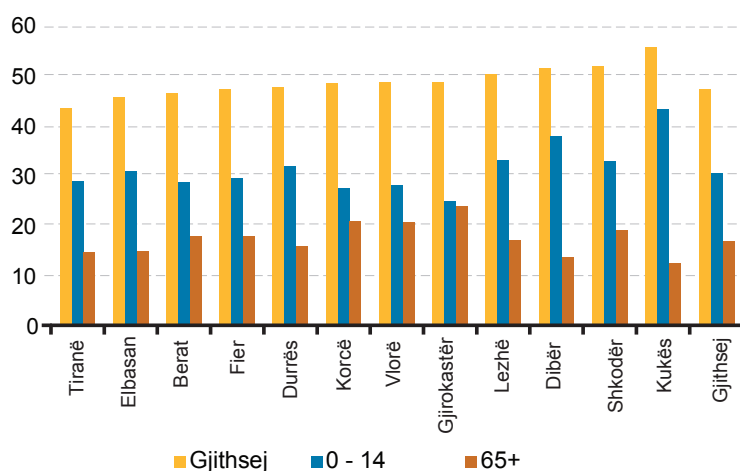
Tabela 4.2 tregon se pjesa e popullsisë në grupmoshën 15-64 vjeç është rritur në mënyrë të qëndrueshme nga rreth 58 përqind në vitin 1979 në 68 përqind në vitin 2011. Kjo nënkupton se koeficienti i varësisë – raporti i numrit të personave në grupmoshat 0-14 vjeç dhe 65 vjeç e lart përkundrejt numrit të personave në grupmoshën aktive 15-64 vjeç, shprehur në përqindje, ka zbritur në mënyrë të njëtrajtëshme. Ndonëse në vitin 1979 kishte 73 persona të moshave më pak aktive të reja dhe të vjetra për çdo 100 persona të moshës aktive, në vitin 2011 kjo shifër ishte vetëm 47. Kjo nënkupton një zvogëlim të konsiderueshëm të barrës së personave të varur brenda njësive ekonomike familjare dhe ekonomisë në përgjithësi.

Shqipëria, me koeficientin e saj të ulët të varësisë prej 47 përqind, ndodhet në mes të një dritareje mundësish ekonomike që përkon afërsisht me periudhën ndërmjet censuseve të viteve 2001 dhe në perspektivë 2021⁴. Ky episod i “dividendit demografik” rezulton si rrjedhojë e një numri të lartë popullsie potencialisht ekonomikisht aktive përkundrejt një numri të ulët popullsie të re dhe të moshuar. (Bloom, Canning dhe Sevilla 2003). Prej vitit 2021 e në vazhdim, dritarja do të fillojë të mbyllet përsëri për shkak të rritjes së vazhdueshme të popullsisë së moshuar dhe qëndrueshmërisë në numrin e fëmijëve (shihni INSTAT 2014b). Nëse Shqipëria do të përfitojë plotësisht nga ky dividend demografik do të varet sesa e arsimuar, e aftë dhe e shëndetshme mjaftueshëm do të jetë fuqia punëtore dhe nëse politika të duhura social ekonomike do të vendosen për punësimin e këtyre njerëzve në punë produktive.

Koeficienti i përgjithshëm i varësisë mund të ndahet në koeficientin e varësisë së të rinjve dhe koeficientin e varësisë së të moshuarve, të cilët përfaqësojnë respektivisht raportin e popullsisë së grupmoshave 0-14 vjeç dhe 65 vjeç e lart kundrejt popullsisë në moshën 15-64 vjeç. Kjo ndarje përsëri tregon qartë një popullsi në plakje sepse koeficienti i varësisë së të rinjve i cili ka pësuar një rënie nga 64 përqind në vitin 1979 në 30 përqind në vitin 2011, kompensohet gradualisht nga një koeficient në rritje i varësisë së të moshuarve nga 9 në rreth 17 përqind për të njëjtën periudhë.

Në perspektivën rajonale, koeficienti i përgjithshëm i varësisë ndryshon në mënyrë të moderuar ndërmjet qarqeve, dhe varion nga 43,3 në Tiranë e cila ka një popullsi relativisht të madhe në moshë pune, në 55,6 në Kukës (Figura 4.5). Megjithatë, ndryshimet në përbërjen e koeficientëve specifikë të varësisë sipas moshës janë shumë më të theksuara ndërmjet qarqeve. Gjirokastra (24,8 përqind) dhe Korça (27,4) dallojnë sepse kanë koeficientë të ulët të varësisë së të rinjve, dhe Dibra (37,8) dhe Kukësi (43,2) nga koeficientë më të lartë. Veçanërisht për këto qarqe të largëta koeficientët e varësisë së të moshuarve paraqesin një situatë të kundërt: vlerat më të larta për Gjirokastrën (23,8 përqind) dhe Korçën (20,8), dhe më të ulëta për Dibrën (13,6) dhe Kukësin (12,4). Kjo do të thotë se për dy qarqet e fundit (Dibër dhe Kukës) personat e varur nga popullsia në moshë pune konsistojnë në një numër më të lartë të fëmijëve dhe për grupin e parë (Korçë dhe veçanërisht Gjirokastër) në një shkallë më të lartë të personave të moshuar.

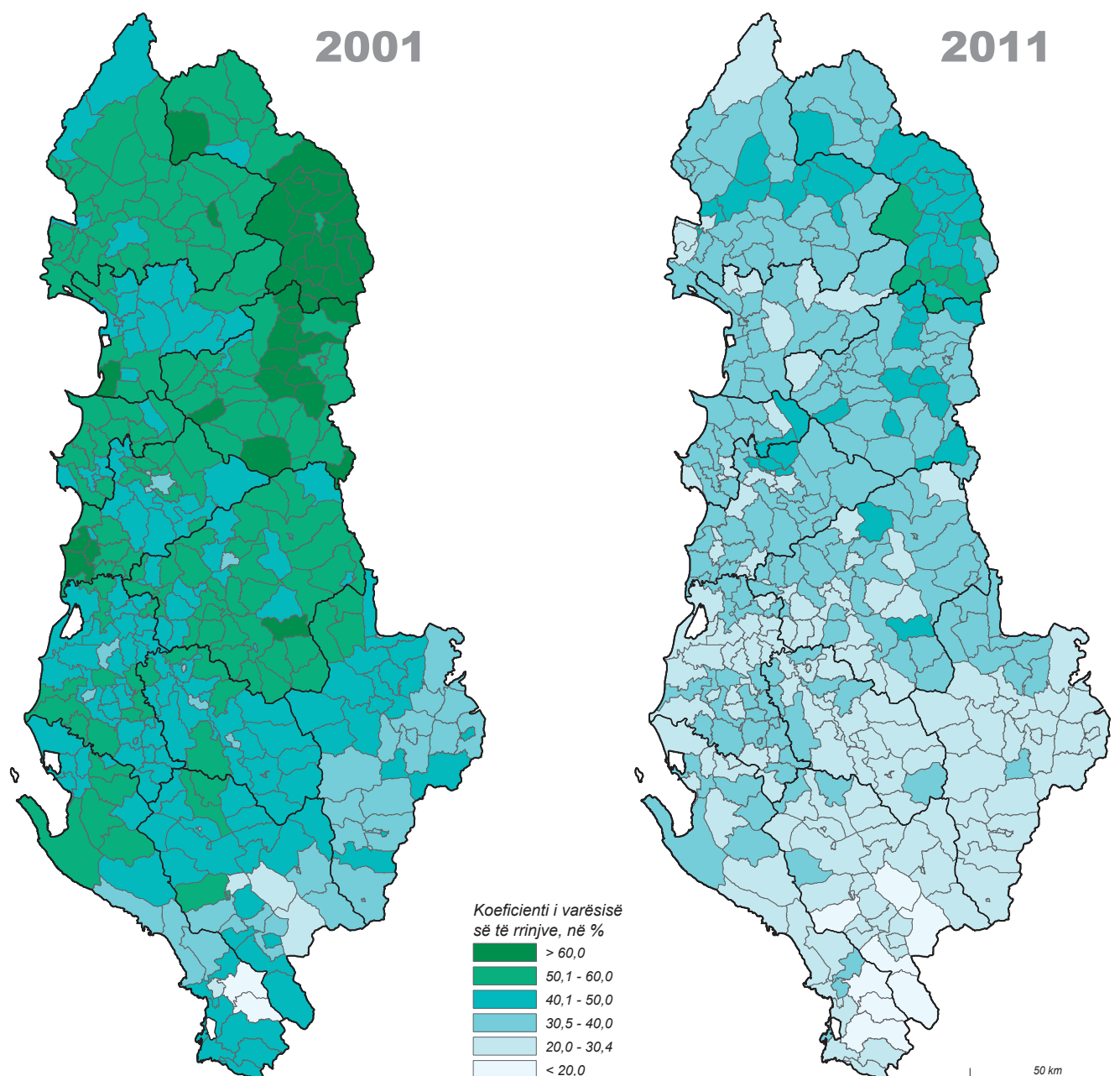
Fig. 4.5: Koeficientët e varësisë, sipas qarqeve (në %)

Figurat 4.6 dhe 4.7 tregojnë koeficientët e varësisë së të rinjve dhe të moshuarve në nivelin më të ulët administrativ për dy censuset e fundit. Ato tregojnë efektin e pakësimit të të rinjve dhe plakjes së popullsisë në çdo komunë dhe bashki, veçanërisht përhapjen nga periferia. Në vitin 2011 nuk vihen re më zona me përqendrim të lartë të rinjsh siç ishte rasti i Shqipërisë Verilindore në vitin 2001, dhe megjithëse në vitin 2001 pak komuna dhe bashki në ekstrem Jugor kishin koeficientë të varësisë së të rinjve më të ulët se mesatarja kombëtare e vitit 2011 (prej rreth 30). Ky nivel i ulët përfshiu të gjithë gjysmën Jugore të vendit deri në vitin 2011.

⁴ Të dhënat e Censurit 2011 nuk përmbajnë vlerësimet për nënmbulimin dhe numrin e refuzimeve në mënyrë që të lejojnë krahasueshmërinë me censuset e mëparshme. Në qoftë se këto do të përshiheshin popullsia në 1 Tetor 2011 do të ishte 2,9 milion banorë.

Fig. 4.6: Koeficienti i varësisë së të rinjve për vitet 2001 dhe 2011 sipas komunave/bashkive

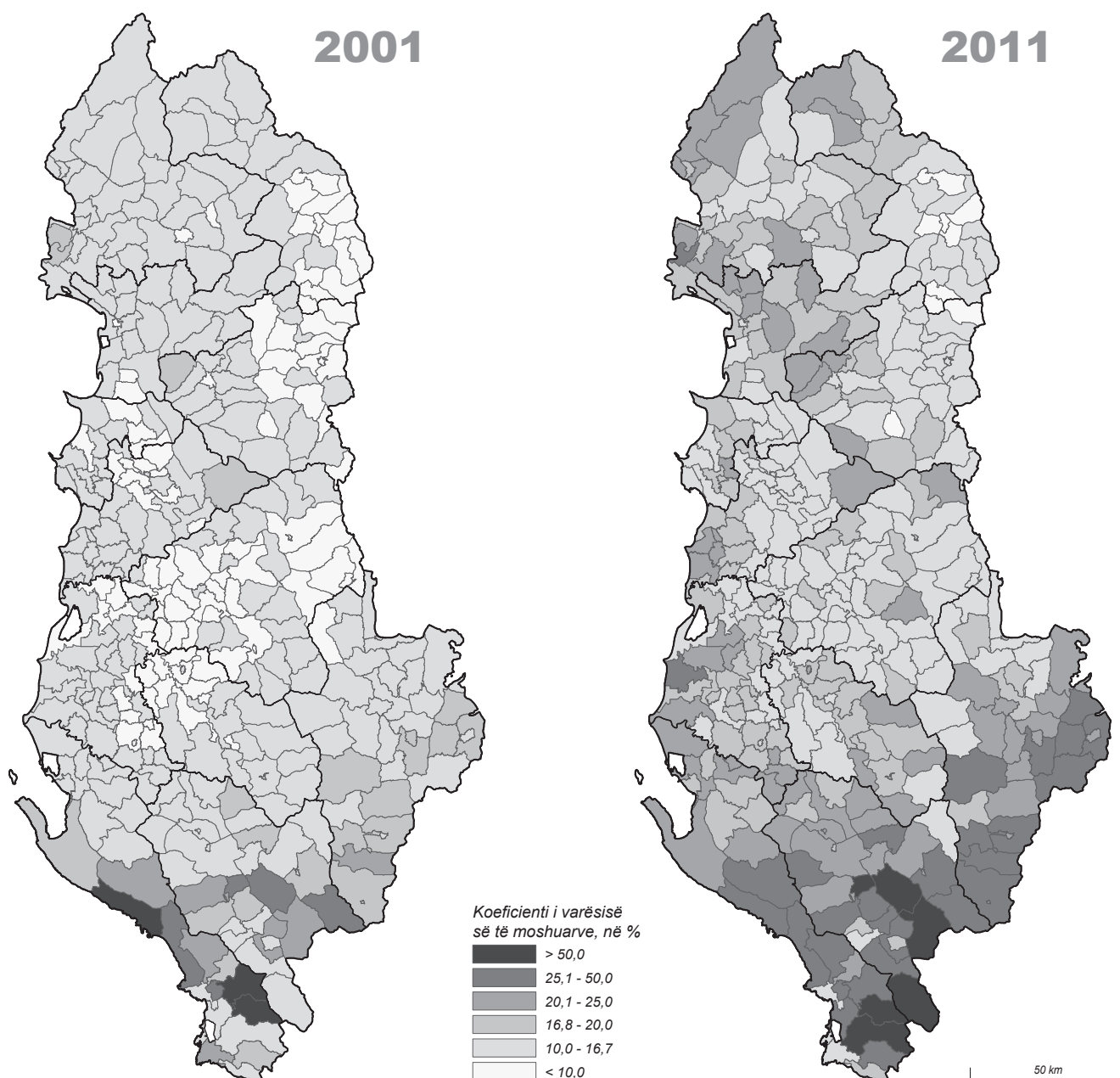

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Për koeficientin e varësisë së të moshuarve, shpërndarja e vlerave të koeficientëve ndjek të njëjtin model gjeografik si ai i varësisë së të rinjve, por vlerat e tij vijnë në rritje (Figura 4.7). Koeficientët më të lartë shihen veçanërisht në Jug dhe gjithashtu në Veri, megjithëse më shumë nga Veri-Perëndimi sesa nga Veri-Lindja si në rastin e koeficientëve të ulët të varësisë së të rinjve.

Efekti i plakjes reflektohet gjithashtu në tendencën e fortë në rritje të moshës mediane, moshën e saktë që ndan popullsinë në dy gjysma numerike të barabarta. Mosha mediane në nivel kombëtar u rrit me 13 vjet nga 20 në vitin 1979 deri në 33 në vitin 2011 (Tabela 4.2). Mosha mesatare e popullsisë së Shqipërisë zbulon një rritje të ngjashme prej 10 vjetësh nga 25,2 në 35,2 gjatë periudhës 1979-2011.

Fig. 4.7: Koeficienti i varësisë së të moshuarve për vitet 2001 dhe 2011 sipas komunave/bashkive

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Në kontekstin e gjerë Evropian, Shqipëria pozicionohet në mes të vendeve të tjera, përta i takon koeficientit të përgjithshëm të varësisë, që varion nga 38,9 për Sllovakinë në 54,5 për Francën (Tabela 4.3). Megjithatë, për shkak të fazës aktuale të zhvillimit të popullsisë, Shqipëria renditet e katërta me koeficientin më të madh të varësisë së të rinjve dhe e treta me koeficientin më të vogël të varësisë së të moshuarve. Përta i takon moshës mediane renditet e dyta pas Turqisë me popullsi më të re.

Tab. 4.3: Treguesit e moshës për disa vende Evropiane (2011)

Vendi	Koeficientët e Varësisë			Mosha Medianë
	Gjithsej	Të rinjtë	Të moshuarit	
Shqipëria	47,1	30,4	16,7	33,5
Austria	47,7	21,7	26,0	42,0
Belgjika	51,7	25,8	26,0	40,9
Bullgaria	46,4	19,4	27,0	42,5
Danimarka	53,1	27,4	25,7	40,6
Estonia	47,9	22,7	25,2	39,7
Finlanda	51,6	25,0	26,5	42,1
Franca	54,5	28,6	25,9	40,0
Gjermania	51,5	20,3	31,2	44,6
Greqia	50,7	21,7	29,0	42,1
Hollanda	49,3	26,1	23,3	41,0
Hungaria	45,6	21,3	24,4	40,1
Irlanda	48,8	31,7	17,2	34,5
Maqedonia	41,2	24,6	16,5	36,1
Islanda	49,7	31,3	18,4	35,0
Italia	52,3	21,4	30,9	43,5
Kroacia	44,7	22,4	22,4	41,5
Letonia	48,3	21,1	27,2	41,4
Lihtenshtein	42,6	22,8	19,8	41,2
Lituania	48,7	22,1	26,6	41,1
Luksemburgu	45,9	25,7	20,3	39,0
Mali i Zi	46,9	28,3	18,6	36,5
Malta	44,5	22,1	22,4	39,5
Mbretëria e Bashkuar	51,8	26,5	25,3	39,7
Norvegjia	51,1	28,3	22,8	38,7
Polonia	40,2	21,3	18,9	38,0
Portugalia	51,4	22,6	28,9	41,9
Qipro	41,9	23,9	18,0	35,7
Republika Çeke	43,1	20,8	22,3	39,8
Rumania	42,9	21,6	21,3	38,6
Sllovakia	38,9	21,4	17,5	37,4
Sllovenia	44,3	20,5	23,9	41,7
Spanja	47,4	22,2	25,2	40,3
Suedia	54,0	25,6	28,4	40,8
Turqia	48,9	38,1	10,8	29,3
Zvicra	47,1	22,3	24,9	41,6

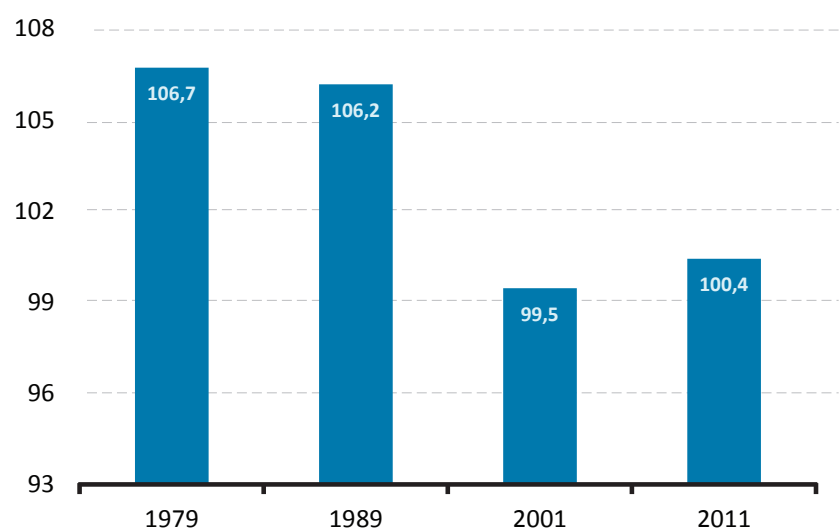
Burimi: për Shqipërinë, Censusi i Popullsisë dhe Banesave i vitit 2011; për vendet e tjera, databaza e Eurostat-it

4.3 Struktura e popullsisë: tendencat e raportit meshkuj-femra

Në vitin 2011, numri i meshkujve dhe femrave në Shqipëri ishte pothuaj i njëjtë, siç tregon raporti i përgjithshëm gjinor, i cili shprehet si numri i meshkujve për 100 femra, prej 100,4. Kjo tregon një rritje të lehtë nga censusi i vitit 2001, kur raporti gjinor tregoi madje një deficit të vogël të meshkujve (99,5 për 100 femra). Shifrat e dy censuseve të fundit shprehin një ndryshim domethënës nga koha kur Shqipëria vërtet kishte një popullsi të mbyllur. Në atë kohë, raportet gjinore ishin më shumë se 106, nivel ky i rregullt për shoqëritë pa migrim dhe koeficientë specifikë të vdekshmërisë sipas gjinisë jashtë niveleve të zakonshme.

Figura 4.8 tregon evolucionin e raportit gjinor që nga censusi i vitit 1979. Rënia e konsiderueshme e vërejtur në 2001 lidhet ngushtësisht me modelin e migrimit ndërkombëtar të shfaqur në vitet 1990. Duke qenë se migracioni është një proces i lidhur me gjininë, ai prek në mënyra të ndryshme meshkujt dhe femrat. Gjatë dekadës përpara vitit 2001, migrimi ndërkombëtar ishte shumë i fokusuar tek emigrimi i cili dominohej nga meshkujt, duke çuar në një raport gjinor më të ulët. Megjithatë migrimi nga Shqipëria filloi si një fenomen tipik për meshkujt, ai është kthyer në një proces të balancuar nga ana gjinore në dekadën e fundit (King dhe Vullnetari 2009, seksioni 7.3 i këtij raporti), duke rezultuar në një raport gjinor pak më të rritur në vitin 2011.

Fig. 4.8 Raporti gjinor sipas censuseve

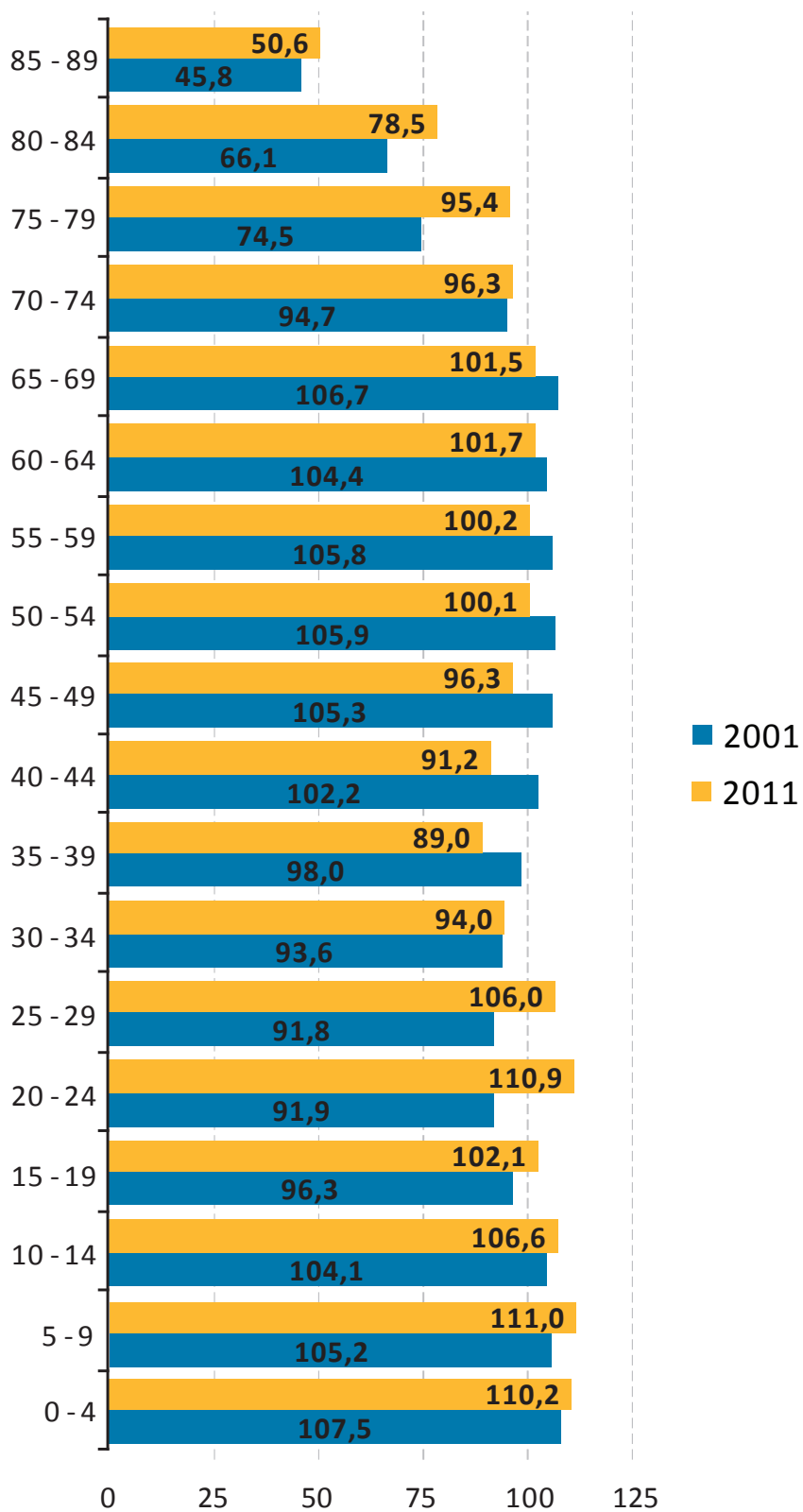
Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Pas fillimit të viteve 1990, migrimi ndërkombëtar në masë sipas moshës dhe gjinisë në Shqipëri ishte kaq i madh dhe selektiv, saqë pati një impakt shumë të dukshëm në strukturën e popullsisë. Për shkak të emigrimit shumë të lartë, popullsia shqiptare kishte një deficit të madh të të rinjve në dekadën përpara vitit 2001. Figura 4.9 tregon një deficit të qartë ndër grupmoshat 15-39 vjeç për meshkujt në vitin 2001, një shenjë kjo që emigracioni kishte të bënte më tepër me meshkujt sesa me femrat e asaj grupmoshe. Në vijim, ky brez i reduktuar i meshkujve dha një tjetër brez të reduktuar të meshkujve në vitin 2011, raporti gjinor ndër grupmoshat 30-49 vjeç është nën 100.

Megjithatë largimet fillimisht u dominuan nga meshkujt, duke sjellë në një balancim gjinor në Shqipëri në vitin 2001, modelet e emigrimit në dekadën e fundit kanë qenë më të balancuara nga ana gjinore. Në vitet e fundit, kryesisht për shkak të ribashkimit familjar, si dhe për arsye studimi dhe punësimi, shumë më tepër femra kanë emigruar jashtë shtetit, duke shpjeguar kështu tepricën e meshkujve në grupmoshën 20-29 vjeç. Nga ana tjetër, ndër të kthyerit në periudhën e fundit ndërmjet censuseve, kishte dy herë më shumë meshkuj që ktheheshin në Shqipëri sesa femra (INSTAT 2014a).

Tek moshat më të vjetra 70 vjeç e lart, raporti gjinor zvogëlohet me moshën, rrjedhojë e një jetëgjatësie më të madhe tek femrat. Në krahasim me vitin 2001, duket të ketë një rritje të lehtë në këtë raport, interpretuar nga një rritje në jetëgjatësi, e cila ishte më e theksuar ndër meshkujt sesa ndër femrat (INSTAT 2014b).

Fig. 4.9 Raporti gjinor sipas grupmoshës në vitet 2001 dhe 2011

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave 2001 dhe 2011

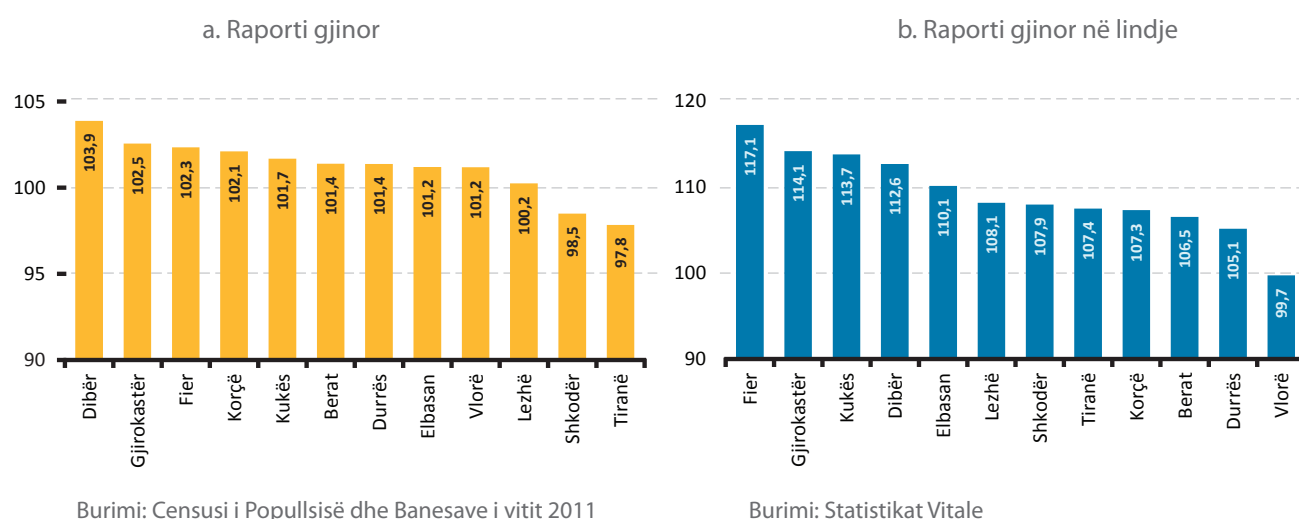
Në perspektivën rajonale, edhe raporti i përgjithshëm gjinor edhe raporti gjinor në lindje ndryshojnë ndërmjet qarqeve. Qarku i Tiranës ka raportin gjinor më të ulët (97,8), ndjekur nga afër nga Shkodra (98,5), ndërsa nga ana tjetër Dibra shënon më të lartën (103,9) (Figura 4.10a). Analiza e migrimit të brendshëm (INSTAT 2014a) tregoi se migrimi i brendshëm kishte një impakt të konsiderueshëm mbi diferencat gjinore ndërmjet qarqeve, raporti i migrantëve të brendshëm është mjaft i ndryshëm për meshkujt dhe femrat. Vihet re se femrat ka më shumë të ngjarë të migrojnë brenda vendit sesa meshkujt: raporti gjinor i migrantëve të brendshëm është 69 meshkuj për çdo 100 femra (INSTAT 2014a). Numri i lartë i femrave ndër migrantët e brendshëm në moshë të re reflekton rëndësinë e arsyeve familjare, duke përfshirë femrat që migrojnë për qëllime martesë dhe krijimit të një familjeje. Teprica e femrave në Tiranë mund të shpjegohet nga kombinimi i këtij migrimi të brendshëm sipas gjinisë, me Tiranën si destinacioni më i preferuar për migrantët e brendshëm dhe faktit se meshkujt priren të migrojnë më shumë jashtë vendit.

Përderisa destinacioni më i preferuar për migrantët e brendshëm është Tirana dhe shumica e migrantëve të brendshëm janë femra, dhe duke qenë se meshkujt priren të migrojnë jashtë vendit raporti gjinor për qarkun e Tiranës shënon një tepricë ndër femrat, edhe pse raporti gjinor në lindje është mbi vlerën natyrale (105). Nga ana tjetër, është Dibra dhe Gjirokastra që kanë raportin gjinor të përgjithshëm më të lartë respektivisht 103,9 dhe 102,5 mbështetur nga raporti i tyre gjinor në lindje respektivisht me 112,6 dhe 114,1.

Duke analizuar raportin gjinor në lindje (numri i lindjeve të gjalla tek djemtë për çdo 100 vajza të lindura të gjalla) në Figurën 4.10b, vetëm Durrësi tregon një vlerë afër me koeficientin natyral prej 105. Të gjitha qarqet e tjera, me përjashtim të Vlorës, kanë vlera që janë nga më të larta deri tek shumë më të larta, me Fierin madje që tregon se kishte 117 foshnja djem për çdo 100 foshnja vajza, ndjekur nga afër nga Gjirokastra, Kukësi dhe Dibra me vlera mbi 110. Vlera është një rast përjashtimor, me një raport gjinor të ulët prej 99,7.

Ky dominim i djemve në lindje në shumicën e qarqeve mund të shpjegohet, të paktën pjesërisht, me praninë e abortit selektiv sipas gjinisë në shoqërinë Shqiptare, siç tregohet në seksionin 5.6 në këtë raport (shihni gjithashtu World Vision dhe UNFPA 2012). Dallimi ndërmjet raportit gjinor relativisht të ulët në vend dhe faktit të preferencës për të lindur djem, thekson edhe më shumë efektin e migrimit sipas gjinisë.

Fig. 4.10 Raporti gjinor dhe raporti gjinor në lindje sipas qarqeve

5. TRANZICIONI I LINDSHMËRISË NË SHQIPËRI

Në Censusin e Popullsisë dhe Banesave të vitit 2011 në Shqipëri, informacioni për lindshmërinë dhe vdekshmërinë mund të derivohet vetëm nga dy pyetjet drejtuar femrave 15 vjeç e lart: 1) 'A keni pasur ndonjëherë fëmijë të lindur të gjallë? Nëse po, shkruani numrin' dhe 2) 'Sa prej tyre jetojnë?' Këto pyetje i referohen lindshmërisë përgjatë jetës dhe mbijetesës së fëmijëve. Nuk u përfshi asnjë pyetje që kishte të bënte me lindshmërinë/vdekshmërinë, gjininë e fëmijëve, historitë e lindjeve, fillimin e lindshmërisë ose strukturën e moshës për të dy ngjarjet demografike. Kjo e kufizon disi mundësitë për studimin e lindshmërisë dhe vdekshmërisë duke u bazuar vetëm në rezultatet e censurit. Për rrjedhojë, në këtë analizë, informacioni nga censusi do të kombinohet me informacionin nga gjendja civile dhe nga burimet e tjera. Rezultatet do të krahasohen me ato të marra ndër vite si dhe me informacionin nga vendet e tjera të Evropës sa më shumë të jetë e mundur.

5.1 Tranzicioni i lindshmërisë

Shqipëria është një prej pak vendeve Evropiane ku tranzicioni i lindshmërisë filloi në një fazë shumë të vonë. Në fund të viteve 1940, kur shumë vende në Evropë kishin shumë kohë që kishin hyrë në tranzicionin e tyre të lindshmërisë, Indeksi Sintetik i Fekonditetit (ISF) në vend ishte rreth 6⁵, më i larti ndër vendet Evropiane. Gjatë viteve 50, kur shumica e Evropës pësoi një rënie të mëtejshme në nivelet e lindshmërisë, Shqipëria pësoi një rritje në numrin mesatar të fëmijëve për grua (Tabela 5.1). Nga vitet 1960, ISF-ja arriti një maksimum prej pothuaj 7 fëmijësh për grua. Ndërmjet viteve 1960 dhe 1965 ndodhi rënia e parë e lindshmërisë, me një rënie të ISF-së nga 6,9 në 5,6. Pas viteve 1970, ISF-ja përsëri ra me shpejtësi. Megjithëse ISF-ja ishte 5,2 në vitin 1970, ai ra në 3,6 në vitin 1980 dhe ra edhe më tej në rreth 3 deri në vitin 1990 (Falkingham dhe Gjonça 2001). Megjithëse lindshmëria pësoi rënie të qëndrueshme në periudhën 1960-1990, gjatë gjithë periudhës ai mbeti më i lartë sesa niveli i çdo vendi tjetër Evropian.

Pjesa më e madhe e tranzicionit të lindshmërisë ndodhi gjatë periudhës 1960-1990, kur vendi ishte akoma nën një sistem tjetër. E krahasuar me vendet e tjera të Europës Lindore dhe Juglindore, qeveria Shqiptare ishte shumë e rreptë në qasjen e saj ndaj politikave ekonomike, sociale dhe ato të popullsisë. Problemi i popullsisë konsiderohej një çështje tërësisht e palidhur me shoqërinë. Gjatë gjithë asaj periudhe, qeveria synoi përdorimin e të gjitha burimeve të saj dhe promovoi rritjen e vazhdueshme të popullsisë. U ndërmorën një grup i madh masash praktike për nxitjen e krijimit të familjeve të mëdha (me shumë fëmijë). Për shembull, leja e lindjes u zgjat nga gjashtë javë në gjashtë muaj, ofrohej një kujdes shëndetësor tërësor për nënën dhe fëmijën, veshjet e fëmijëve jepeshin falas etj. Pavarësisht kësaj politike qeveritare pro-nataliste dhe pavarësisht shkallës së lartë të kontrollit mbi jetët e njerëzve, është interesante të thuhet se lindshmëria u zvogëlua me më shumë se 50 për qind gjatë periudhës 1960-1990. Për më tepër rënia e lindshmërisë ndodhi në mungesë të plotë të ndonjë planifikimi familjar (Gjonça, Aassve dhe Mencarini 2008). Metodatat moderne të kontracepsionit ishin të padisponueshme dhe aborti lejohej vetëm për arsye rreptësisht mjekësore. Për shkak të mungesës së kontraceptivëve modernë, tranzicioni i lindshmërisë ishte pasojë e përdorimit të metodave tradicionale të kontracepsionit si tërheqja dhe matura. Megjithëse qeveria ndoqi një politikë pro-nataliste, ajo padashur mbështeti tranzicionin e lindshmërisë si një efekt anësor i disa politikave të tjera të saj. Emancipimi i grave, i nxitur nga qeveria, çoi në një edukim pothuaj të njëjtë të vajzave dhe një rritje të pjesëmarrjes së grave në prodhimin industrial dhe bujqësor. Të dy faktorët janë të lidhur ngushtë me reduktimin e lindshmërisë.

Që nga vitet 1990, lindshmëria është reduktuar edhe më shumë. Në vitin 2001, ISF-ja ishte 2,3 lindje për grua dhe në vitin 2008, Studimi Shëndetësor dhe Demografik (ADHS), tregoi se lindshmëria kishte pësuar rënie në nivelin e zëvendësimit.

5 SF është numri mesatar i fëmijëve për një grua në moshën e saj riprodhuese në vit të dhënë

Tab. 5.1: Vështrim historik i koeficientëve specifikë të lindshmërisë, 1950-1990

Mosha	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
15-20	39,4	61,3	66,8	42,7	39,0	35,1	21,9	16,4	15,4
20-24	241,4	263,9	285,2	257,7	275,3	243,2	188,7	171,6	167,1
25-29	292,4	328,7	325,0	285,0	266,4	269,5	223,2	217,5	213,6
30-34	264,1	282,1	275,1	232,2	214,5	180,8	158,5	144,7	133,3
35-39	200,2	240,2	212,5	162,1	145,9	124,9	93,6	75,4	55,7
40-44	111,0	121,6	141,7	86,6	68,6	50,0	32,8	24,3	17,4
45-49	64,5	70,1	64,2	51,1	22,5	9,8	4,7	2,6	2,7
ISF	6,1	6,8	6,9	5,6	5,2	4,6	3,6	3,3	3,0

Burimi: Falkingham dhe Gjonça 2001

Rënia e lindshmërisë në dekadat e fundit duket qartë nga Koeficientët e Lindshmërisë së Brezit (KLB) të femrave që tashmë e kishin kapërcyer periudhën e tyre të riprodhimit në kohën e censusit të popullsisë së vitit 2011. Koeficientët e Lindshmërisë së Brezit ose, siç quhen shpesh, Koeficientët e Plotë të Lindshmërisë së Brezit (KPLB) përkufizohen si numri mesatar i fëmijëve të lindur nga një brez femrash deri në fund të periudhës së tyre riprodhuese. Tabela 5.2 tregon KLB-të e vitit 2011 për gratë 45 vjeç e lart, sipas grupmoshave pesë vjeçare. Figura 5.1. ilustron grafikisht rënien e lindshmërisë.

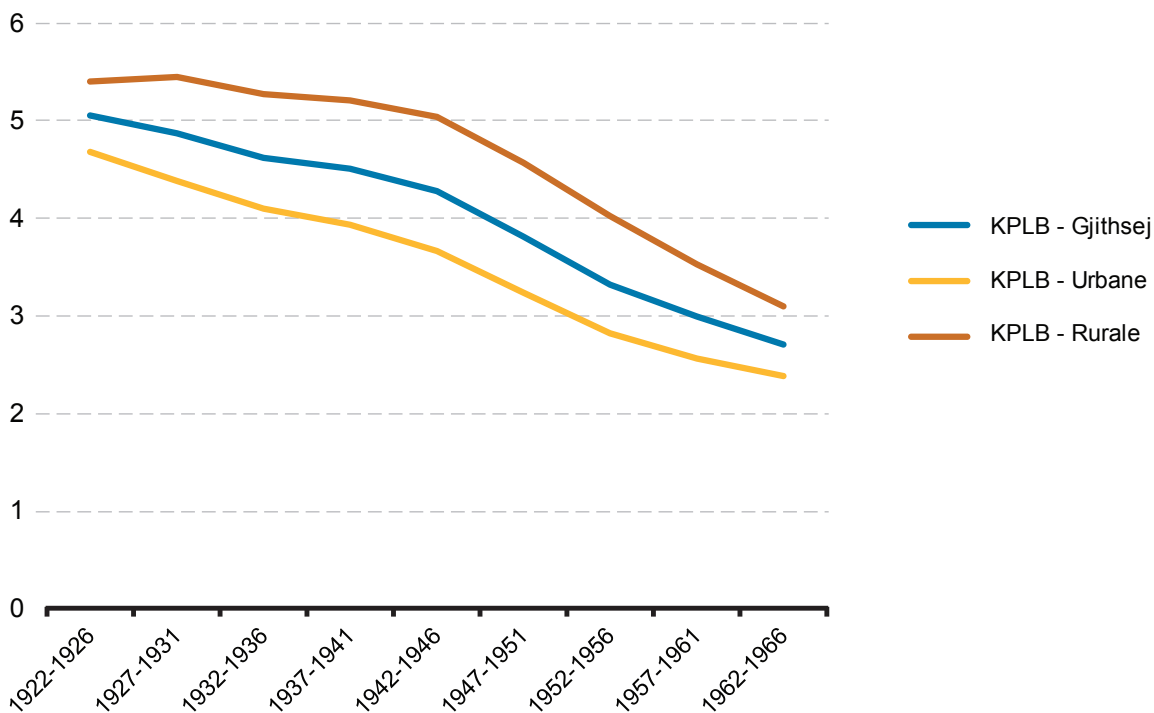
Tab. 5.2: Koeficientët e plotë të lindshmërisë së brezit, sipas vendbanimit urban-rural

Grup mosha	Brezi i lindjeve	Total			Urban			Rural		
		Numri i grave	Numri gjithsej i fëmijëve të lindur të gjallë	KPLB	Numri i grave	Numri i fëmijëve të lindur të gjallë	KPLB	Numri i grave	Numri i fëmijëve të lindur të gjallë	KPLB
45-49	1962-66	98.288	265.888	2,71	53.839	128.168	2,38	44.449	137.720	3,10
50-54	1957-61	97.700	292.444	2,99	54.000	138.326	2,56	43.700	154.118	3,53
55-59	1952-56	81.290	269.776	3,32	47.585	134.126	2,82	33.705	135.650	4,02
60-64	1947-51	64.770	246.937	3,81	36.808	119.127	3,24	27.962	127.810	4,57
65-69	1942-46	51.270	219.277	4,28	28.432	104.192	3,66	22.838	115.085	5,04
70-74	1937-41	47.128	212.485	4,51	25.873	101.747	3,93	21.255	110.738	5,21
75-79	1932-36	32.660	150.897	4,62	18.154	74.427	4,10	14.506	76.470	5,27
80-84	1927-31	19.659	95.736	4,87	10.678	46.785	4,38	8.981	48.951	5,45
85+	1922-26	15.176	76.707	5,05	7.323	34.282	4,68	7.853	42.425	5,40

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011; në tabelë nuk u përdor asnjë faktor korrigjimi për gratë dhe fëmijët.

Tabela 5.2 tregon se gratë, që i përkasin brezave më të hershëm, kanë jetë riprodhuese shumë më të lartë sesa gratë që i përkasin brezave të tanishëm. Megjithatë asnjë prej brezave të grave nuk u afrohen normave të lindshmërisë shumë të larta të periudhave të viteve 1950 dhe 1960. Për shembull, femrat që u lindën në vitet 1922-1926 dhe që do të ishin rreth të 30-ve në vitet 1950 kanë një mesatare lindshmërie prej 5 fëmijësh, që është shumë më e ulët se ISF-ja prej 7 fëmijë për grua përmendur më lart. Megjithëse kjo mund të duket si mospërputhje, në fakt nuk është, sepse ISF-ja është indeksi i ndërseksioneve të brezave të ndryshëm në moshë riprodhuese bazuar në numrin e lindjeve të një viti të dhënë. Për rrjedhojë nivelet e larta të përkohshme të lindshmërisë nuk do të shfaqen domosdoshmërisht në të njëjtin nivel me lindshmërinë e brezave siç duket në matjet e periudhave. Tabela 5.2 tregon qartësisht për secilin brez lindjeje, nivele shumë më të larta të lindshmërisë në zonat rurale sesa në ato urbane. Për shembull, gratë e zonave urbane që ishin ndërmjet 60 dhe 64 vjeç në kohën e censurit të vitit 2011 dhe që i përkisnin brezave të lindur të viteve 1947-1951 kishin një lindshmëri të përfunduar prej 3,81 fëmijësh, kundrejt 4,57 fëmijëve për gratë e zonave rurale.

Fig. 5.1: Koeficientët e Plotë të Lindshmërisë së Brezit sipas viteve dhe vendbanimit në zonat urbane dhe rurale

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

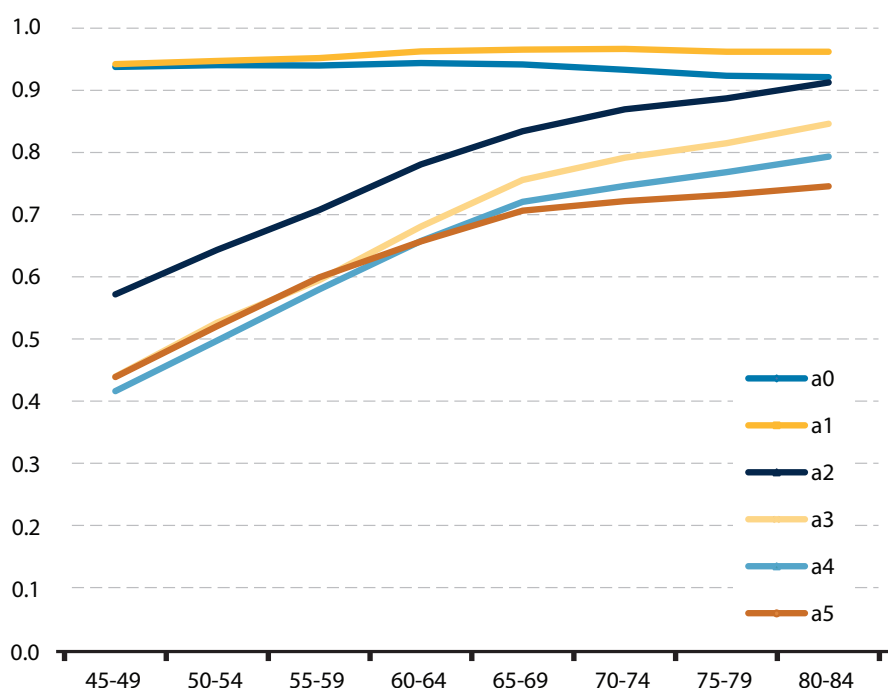
Një mënyrë tjetër për të studjuar të kaluarën, bazuar në numrin e deklaruar në census të fëmijëve të lindur, mund të jetë nëpërmjet përdorimit të Probabilitetit të Progresit në Lindjen tjetër (PPL). PPL tregon pjesën e grave, që kishin një numër të caktuar lindjesh dhe vazhdojnë të kenë lindjen tjetër. PPL përlogariten zakonisht për gratë që kanë kapërcyer periudhën e tyre riprodhuese. Tabela 5.3 tregon PPL për gratë në Shqipëri për moshat 45 vjeç e lart, d.m.th në fund të periudhës së tyre të lindshmërisë; a0 përfaqëson pjesën e grave me 0 fëmijë, që më pas arrijnë të lindin të paktën një fëmijë; a1 përfaqëson pjesën e grave me 1 fëmijë dhe që më pas arrijnë të lindin fëmijën e dytë etj. Figura 5.2 përshkruan PPL në mënyrë grafike.

Tab. 5.3: Probabiliteti i Progresit në Lindjen tjetër

Mosha	a0	a1	a2	a3	a4	a5
45-49	0,935	0,940	0,572	0,440	0,417	0,440
50-54	0,938	0,945	0,643	0,527	0,498	0,521
55-59	0,938	0,950	0,707	0,594	0,580	0,599
60-64	0,942	0,960	0,780	0,680	0,657	0,657
65-69	0,939	0,963	0,833	0,755	0,720	0,706
70-74	0,931	0,964	0,868	0,790	0,745	0,721
75-79	0,921	0,960	0,885	0,814	0,767	0,731
80-84	0,919	0,960	0,911	0,845	0,792	0,745

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Fig. 5.2: Probabiliteti i Progresit në Lindjen tjetër, gratë e moshës 45-85 vjeç

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011 dhe ADHS 2008-09

Figura 5.2 tregon qartësisht reduktimin e lindshmërisë në të kaluarën ndërmjet grave disi më të reja. Sa më e vjetër mosha e grave në momentin e censurit 2011, aq më e lartë është PPL për të gjitha nivelet, përveç a0 dhe a1. Ndër gratë e moshës 45-49 vjeç në census, 93,5 përqind do të kishin të paktën një lindje të gjallë dhe 94,0 përqind do të vazhdojë të ketë një fëmijë të dytë. Diferencat ndërmjet grupmoshave janë më domethënëse ndër PPL e radhës më të lartë të fëmijëve. Ndër gratë me moshë aktuale 45-49 vjeç, 41,7 përqind kanë vazhduar të kenë një fëmijë tjetër kur tashmë i kanë pasur 4 fëmijë. Ndër gratë me moshë 80-84 vjeç, kjo përqindje ishte e lartë (74,5).

5.2 Nivelet aktuale të lindshmërisë

Studimi i lindshmërisë dhe vdekshmërisë është i rëndësishëm sepse lindjet dhe vdekjet kanë një ndikim thelbësor në rritjen e popullsisë. Diferenca ndërmjet lindshmërisë dhe vdekshmërisë përbën rritjen natyrore të një popullsie. Sipas të dhënave nga Zyrat e Gjendjes Civile, në periudhën nga 1 Prilli 2011 – 31 Mars 2012⁶, në Shqipëri lindën 34.285 foshnje dhe vdiqën 20.226 persona, duke nënkuptuar një rritje natyrore neto prej 14.059 personash. Me një popullsi të përgjithshme të vlerësuar 2.905.339, koeficientët bruto të lindjes dhe vdekjes ishin respektivisht 11,8 për mijë dhe 6,96 për mijë. Norma e rritjes natyrore, për rrjedhojë, ishte 4,84 për mijë. Koeficienti bruto i lindjeve në Shqipëri është pak më i lartë sesa mesatarja e përgjithshme e Bashkimit Evropian (10,7 lindje për mijë)⁷, ndërsa koeficienti bruto i vdekjeve ishte më i ulët sesa mesatarja e BE-së (9,6 vdekje për mijë)⁸. Meqenëse të dy koeficientët janë matje 'bruto', d.m.th burrat dhe gratë jashtë moshave të riprodhimit janë përfshirë në emërues; kjo gjë nuk jep mundësi për të dalluar efektet e lindshmërisë/ vdekshmërisë si dhe strukturën e popullsisë. Për shkak të regjimit të një lindshmërie të lartë në të kaluarën e afërt, Shqipëria ka një strukturë moshore relativisht të re. Rreth 30 përqind e popullsisë së saj është më e vogël se moshja 20 vjeç. Për rrjedhojë në Shqipëri, norma e lartë e lindjeve dhe norma e ulët e vdekjeve janë më tepër rezultat i strukturës moshore të re dhe jo rezultat i ndryshimeve ndërmjet lindshmërisë dhe vdekshmërisë.

Koha dhe intensiteti i lindshmërisë së vendit përmbledhen në një model lindshmërie, bazuar në të dhënat për fëmijët e lindur në një periudhë të caktuar, nga një numër grash që i përkasin grupmoshave të caktuara. Numri i nënave në grupmosha pesëvjeçare është marrë direkt nga censusi. Numri i lindjeve të grave me moshë x , $x+5$ jepet nga gjendja civile. Koeficientët e lindshmërisë sipas moshës më pas mund të llogariten si numri i fëmijëve të lindur në një vit të caktuar nga nënat me moshë x , $x+5$, pjesëtuar me numrin e nënave me moshë x , $x+5$ në mes të vitit. Këtu, është e rëndësishme të vërehet se censusi nuk u zhvillua në mes të vitit, por në 1 Tetor 2011. Për të kompensuar këtë është bërë një përshtatje e vogël tek numri i lindjeve të bëra nga gratë me moshë x , $x+5$. Për të vendosur popullsinë e grave në mes të intervalit kohor, u llogarit numri i lindjeve sipas moshës duke i hequr $\frac{3}{4}$ e lindjeve të bëra nga gratë e moshës x , $x+5$ vjet nga viti 2011 dhe duke i shtuar një të katërtën e numrit të lindjeve të bëra nga gratë e moshës x , $x+5$ nga viti 2012.

Tabela 5.4 tregon intensitetin dhe sjelljen e lindshmërisë së kohëve të fundit në Shqipëri. Aktualisht Indeksi Sintetik i Fekonditetit (ISF) është i barabartë me 1,67. ISF-ja është matje e një periudhe prej një viti të lindshmërisë dhe nuk lidhet me lindjet e vetëm një brezi. Për rrjedhojë ajo është një indeks sintetik që tregon numrin mesatar të fëmijëve që mund të lindë një grua, nëse të gjitha gratë në popullsi do të jetonin deri në fund të viteve të tyre të riprodhimit dhe të lindnin fëmijë sipas modelit aktual moshor të lindshmërisë. Niveli i lindshmërisë në Shqipëri është dukshëm më i ulët se niveli i zëvendësimit, d.m.th numri mesatar i fëmijëve që një gruaje do t'i duhet të lindë për të zëvendësuar veten duke lindur një vajzë e cila duhet të jetojë moshën e saj të riprodhimit. Vlera e nivelit të zëvendësimit është pak a shumë sa vlera e ISF-s prej 2,1.

ISF-ja e llogaritur në bazë të censuseve të viteve 1989 dhe 2001 ishte respektivisht 2,9 dhe 2,3 (Tabela 5.5). Ky indeksi i vlerësuar me 1,67 vjen shumë afër me vlerat e tjera të llogaritura për periudha më të afërta. Në vitet 2008-09, Studimi Shëndetësor dhe Demografik i Shqipërisë e vlerësoi ISF-në të ishte 1,6 fëmijë për grua (ADHS). Në bazë të të dhënave të regjistrimit të grave dhe lindjeve, INSTAT e vlerësoi ISF-në për vitin 2011 të barabartë me 1,69. Lindshmëria specifike sipas moshave për të dy studimet përshkruhet në mënyrë grafike në Figurën 5.2.

Megjithëse të tre vlerësimet janë shumë afër me njëri tjetrin, vihen re disa ndryshime të vogla në periudhat e lindjeve. Krahësuar me censusin dhe të dhënat e gjendjes civile, lindshmëria bazuar në të dhënat e ADHS tregon nivele pak më të larta ndërmjet moshave 25 dhe 29, por nivele paksa më të ulëta pas moshës 30 vjeç. Nuk është e qartë nëse kjo vjen si shkak i një ndryshimi të vërtetë që ndodhi 3 vite më parë, apo i një ndryshimi të vogël në kampion, apo ndoshta disa të meta të vogla tek të dhënat.

6 U përdor periudha 1 Prill 2011 – 31 Mars 2012 dhe jo viti kalendarik 2011, sepse llogariten si numri i ngjarjeve pjesëtuar me popullsinë në mes viti. Siç i referohet dhe Censusi 1 Tetorit, është në mes të periudhës 1 Prill 2011 – 31 Mars 2012.

7 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00112>

8 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Mortality_and_life_expectancy_statistics

Tab. 5.4: Tabela e Lindshmërisë

Grupmosha	Lindjet	Femra	KSL
15-19	2.825	137.889	0,020
20-24	11.560	119.914	0,096
25-29	11.560	96.709	0,120
30-34	6.034	87.748	0,069
35-39	2.171	91.970	0,024
40-44	389	101.208	0,004
45-49	43	102.010	0,000
ISF			1,67

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011, Statistikat Vitale.

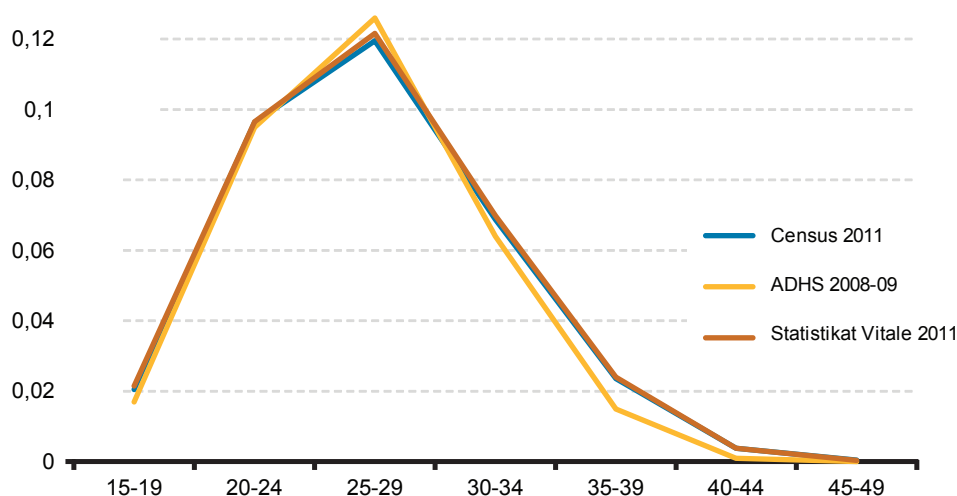
Mosha mesatare e lindshmërisë është aktualisht 27,4 vjeç. Kjo është ekzaktësisht e njëjta si ajo e përlogaritur nga INSTAT në bazë të të dhënave të Statistikave Vitale të vitit 2011. Në vitin 2001, mosha mesatare në lindje ishte 27,1 vjeç, me një ISF prej 2,3. Në dy vitet pasuese, mosha mesatare shkoi në 28 vjeç, dhe që atëherë është luhatur rreth atij niveli. Fakti që lindshmëria zbriti nga niveli 2,3 në nivelin 1,67, pa ndonjë ndryshim të moshës mesatare në lindje, tregon se rënia e lindshmërisë ndodhi në mënyrë të barabartë në të gjitha grupmoshat.

Tab. 5.5: Krahësimi i lindshmërisë sipas burimit të të dhënave

Grupmosha	Censuri 1989	Censuri 2001	ADHS 2008	Gjendja Civile 2011	Censuri 2011
15-19	0,0156	0,0910	0,0170	0,0215	0,0205
20-24	0,1594	0,6720	0,0950	0,0966	0,0964
25-29	0,2037	0,8340	0,1260	0,1216	0,1195
30-34	0,1278	0,4950	0,0640	0,0699	0,0688
35-39	0,0531	0,1720	0,0150	0,0241	0,0236
40-44	0,0174	0,0360	0,0010	0,0038	0,0038
45-49	0,0020	0,0040	0,0000	0,0004	0,0004
ISF	2,90	2,31	1,60	1,69	1,67

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave 1989,2001,2011, Statistikat Vitale dhe ADHS 2008-09

Fig. 5.3: Koeficientët specifike të lindshmërisë sipas burimit të të dhënave

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave 1989, 2001, 2011, Statistikat Vitale, ADHS 2008-09.

Një tregues i mirë për matjen e rritjes së brezave të njëpasnjëshëm është nëse analizojmë shkallën mesatare të “zëvendësimit” të grave nga numri i vajzave të tyre. Për këtë u përllogarit Koeficienti Bruto i Riprodhimit (KBR), i cili llogaritet në mënyrë të ngjashme me ISF-në, por i kufizuar vetëm tek lindjet e vajzave (Tabela 5.6). Aktualisht KBR-ja është në nivelin e 0,80 lindjeve të vajzave për grua. Kjo do të thotë se aktualisht gratë nuk arrijnë “të zëvendësojnë vetveten” me 20 përqind. Megjithatë, KBR-ja nuk merr në konsideratë faktin se jo të gjitha gratë mbijetojnë gjatë të gjithë periudhës së tyre moshore të riprodhimit. Për ta kompensuar këtë kërkohet që të merret në konsideratë vdekshmëria e femrave. Koeficienti Neto i Riprodhimit (KNR) është një rrjedhim i KBR dhe jep numrin mesatar të vajzave që kanë lindur gratë në fund të periudhës së tyre të riprodhimit nëse i nënshtrohen normave të lindshmërisë dhe vdekshmërisë së periudhës ekzistuese. Për shkak se vdekshmëria për gratë në grupmoshat 15-50 vjeç është e ulët, KNR-ja ndryshon vetëm pak nga KBR-ja. KNR-ja është aktualisht në nivelin 0,78.

Tab. 5.6: Koeficientët Neto dhe Bruto të Riprodhimit, 2011

Grupmosha	Femra	Lindjet gjithsej	Lindjet vajza	KSL	KSBR	L(n,x)F	KSNR
15-19	137.889	2.825	1.373	0,02	0,01	488.962	4.870
20-24	119.914	11.560	5.649	0,10	0,05	488.018	22.991
25-29	96.709	11.560	5.492	0,12	0,06	486.965	27.653
30-34	87.748	6.034	2.850	0,07	0,03	485.872	15.779
35-39	91.970	2.171	1.021	0,02	0,01	484.371	5.375
40-44	101.208	389	172	0,00	0,00	481.909	820
45-49	102.010	43	19	0,00	0,00	478.451	89
Koeficientët e Lindshmërisë				ISF 1,67	KBR 0,797		KNR 0,776

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011 dhe Statistikat Vitale

5.3 Lindshmëria shqiptare në kontekstin Evropian

Në vitin 2006, Aassve et al. botoi një studim në Institutin për Kërkime Social Ekonomike të Universitetit të Esekstit duke përdorur të dhëna nga Anketa e Matjes së Nivelit të Jetesës në Shqipëri e vitit 2002, për të parë ndryshimet e fundit të lindshmërisë gjatë viteve 1990 (Aassve, Gjonca dhe Mencarini 2006). Meqë Shqipëria për shumë vite kishte qenë vendi me regjimin më të lartë të lindshmërisë në Evropë, ata e titulluan studimin me pyetjen retorike: “Lindshmëria më e lartë në Evropë – edhe për sa kohë?”

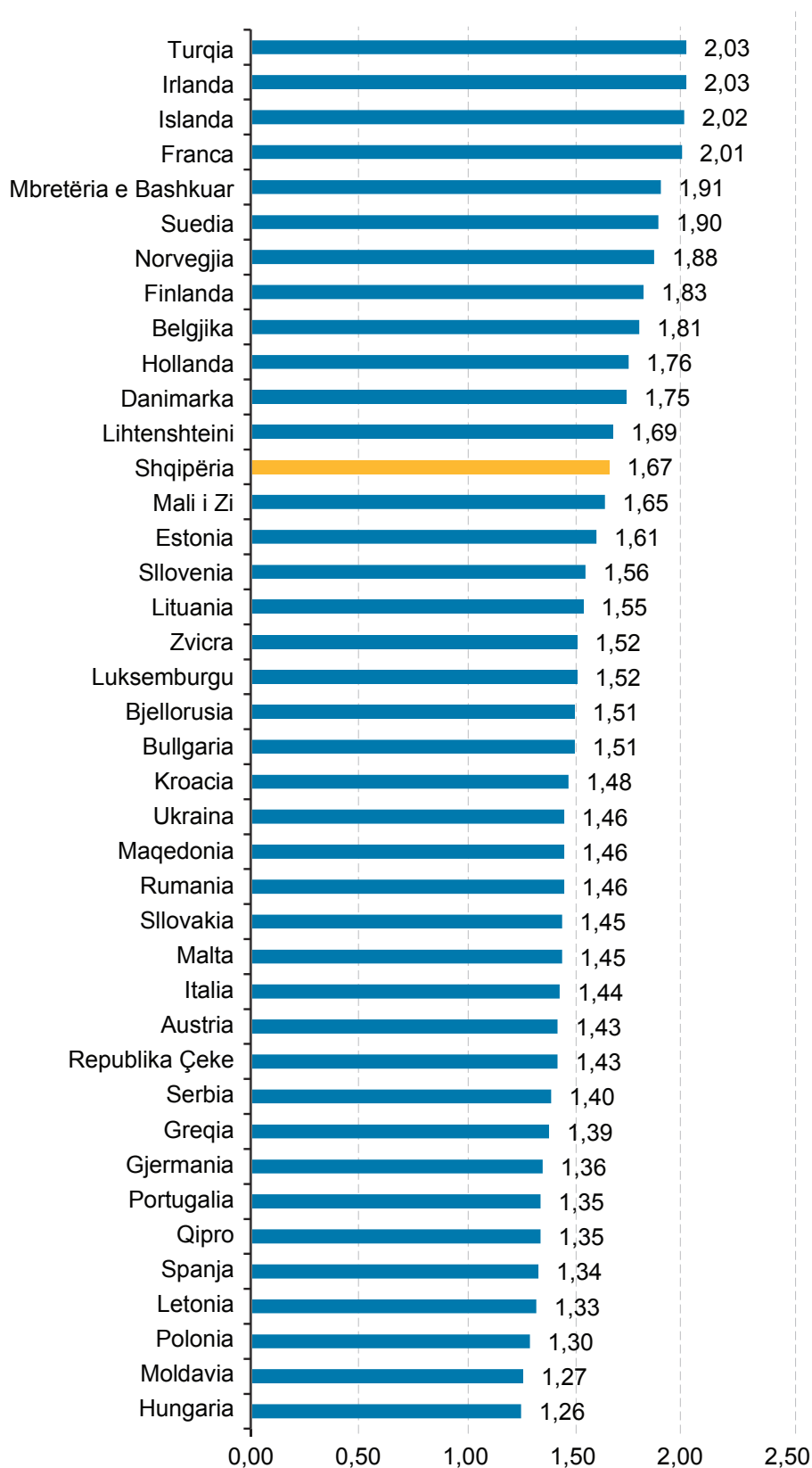
Të dhënat nga Censusi i Popullsisë i vitit 2011 na lejojnë t’i përgjigjemi kësaj pyetjeje. Në Figurën 5.4., krahasohet ISF në Shqipëri me atë të vendeve të tjera Evropiane. Të dhënat e lindshmërisë së vendeve të tjera Evropiane u morën nga baza⁹ e të dhënave statistikore të Eurostat-it. Siç tregohet më lart, ISF-ja në Shqipëri u vlerësua të jetë tek 1,67 fëmijë për grua. Grafiku tregon qartësisht se Shqipëria nuk është më vendi me lindshmërinë më të lartë në Evropë. Në fakt, vitet e fundit ka zbritur edhe nga 10 vendet e para për lindshmërinë në Evropë. Vetëm katër vende në Evropë kanë nivele të lindshmërisë më shumë se 2 fëmijë për grua: Turqia, Irlanda, Islanda dhe Franca. Shqipëria tani ka lindshmëri më të ulët se disa vende të Evropës Perëndimore të tilla si Belgjika, Holanda dhe Mbretëria e Bashkuar dhe disa vende Veriore si Norvegjia, Finlanda dhe Suedia.

Vendet e Evropës Jugore kanë nivele lindshmërie që janë akoma shumë më të ulta sesa ato të vëzhguara në Shqipëri. Krahasuar me vendet e saj fqinje, Shqipëria ka lindshmëri më të lartë sesa Greqia (1,39) dhe Maqedonia (1,46), dhe rreth të njëjtën lindshmëri si Mali i Zi (1,65), por një lindshmëri më të ulët sesa Kosova (1,98) (Agjencia e Statistikave të Kosovës 2013).

Indeksi Sintetik i Fekonditetit ishte 1,46 lindje të gjalla për grua në 27 vendet e Bashkimit Evropian në vitin 2002. Shumica e Shteteve Anëtare pati një rritje të lehtë pas vitit 2002, i cila rezultoi në një ISF me 1,59 lindje të gjalla për grua për Bashkimin Evropian deri në vitin 2009. Niveli aktual i lindshmërisë në Shqipëri me 1,67 fëmijë për grua po i afrohet me shpejtësi lindshmërisë mesatare të Bashkimit Evropian. Duke pasur parasysh tranzicionin e shpejtë të lindshmërisë që ka ndodhur në dekadën e fundit, do të ishte interesante të shihej nëse Shqipëria do të vazhdojë në rrugën e saj të rënies së lindshmërisë dhe të përputhet me modelin e lindshmërisë së vendeve të tjera të Evropës Jugore apo do të mbajë nivelin e saj aktual rreth mesatares së vendeve të BE.

9 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Total_fertility_rate,_1960-2011_%28live_births_per_woman%29.png&filetimestamp=20130129121040

Fig. 5.4: Indekset Sintetike të Fekonditetit në disa vende të Evropës

Burimi: Eurostat

5.4 Karakteristikat e lindshmërisë të lidhura me Tranzicionin e Dytë Demografik

Paragrafët e mëparshëm treguan se Shqipëria, e krahasuar me vendet e tjera Evropiane pati një fillim më të vonë të Tranzicionit të Parë Demografik të saj, por që aktualisht edhe lindshmëria edhe vdekshmëria (shih kapitullin 6) kanë arritur nivele shumë të ulëta. Është interesante të njihet se çfarë do të sjellin vitet e ardhshme për Shqipërinë përse i takon lindshmërisë. Është e qartë se gjatë 20 viteve të fundit kanë ndodhur ndryshime demografike të rëndësishme por çështja është nëse Shqipëria do të ndjekë shembullin e shumicës së vendeve të Evropës dhe të zgjedhë rrugën e tranzicionit të dytë demografik apo do të qëndrojë në nivelin e saj aktual. Në këtë seksion përpqemi të hedhim pak dritë se ku ndodhet aktualisht Shqipëria dhe se në cilin drejtim mund të shkojë ajo.

Vetëm kohët e fundit lindshmëria pësoi rënie në nivelin e zëvendësimit. Si e tillë është shumë herët të parashikohet nëse lindshmëria në nivelin e zëvendësimit do të jetë strukturore. Ne pamë gjithashtu se mosha mesatare në lindje gjatë dhjetë viteve të fundit mbeti rreth nivelit 27 vjeç. Më vonë në këtë analizë do të tregojmë se femrat e pamartuara asnjëherë, kanë një lindshmëri të ulët, gjë e cila do të thotë që riprodhimi është shumë i lidhur me martesën.

Metodat moderne të kontraktivëve njihen gjerësisht ndër femrat Shqiptare: 95 përqind e tyre kanë dëgjuar për të paktën një metodë moderne (ADHS). Megjithatë 91 përqind e femrave të martuara aktualisht kanë përdorur një metodë kontraktive, vetëm 33 përqind e tyre kanë përdorur një metodë moderne. Më së shumti janë përdorur metodat tradicionale: 89 përqind e femrave të martuara aktualisht kanë përdorur metodën tradicionale (me tërheqje) gjatë jetës e tyre. Përse i takon përdorimit aktual të kontraktivëve, rreth pesë herë më shumë femra të martuara aktualisht akoma përdorin metoda tradicionale (59 përqind) përkundëjt metodave moderne (11 përqind). Së bashku me Maqedoninë, Shqipëria ka përdorimin më të ulët të kontraktivëve modernë ndër të gjitha vendet e rajonit. Duke pasur parasysh këtë nivel të përdorimit të tyre modern, është e mundur që në vitin e ardhshëm nivelet e lindshmërisë të pësojnë rënie të mëtejshme.

Megjithatë përdorimi i kontraktivëve modern mund të ofrojë mjetet për reduktimin e mëtejshëm të numrit të fëmijëve, arsyet për të vepruar kështu mund të gjenden në faktin se, breza të rinj femrash që arrijnë moshat e riprodhimit dhe të punës, priren të jenë më të arsimuara sesa në të kaluarën, madje edhe më mirë se burrat. Kjo mund të rezultojë në një pjesëmarrje më të madhe në fuqinë punëtore dhe një pabarazi gjinore më të ulët në tregun e punës. Nëse në të njëjtën kohë shumë institucione sociale mbeten mbrapa në emancipimin e gruas dhe vazhdojnë disproporcionalisht të ngarkojnë gratë me detyrat familjare, siç ndodhi në vendet si Italia, Spanja dhe Greqia, barra e dyfishtë e punës dhe përgjegjësitë private mund të çojnë në një lindshmëri shumë të ulët, siç po ndodh aktualisht në këto vende mesdhetare (MacDonald 2006).

5.5 Plotshmëria e regjistrimit të lindjeve

Meqenëse shumë prej vlerësimeve të lindshmërisë për Shqipërinë bëhen në bazë të numrit të raportuar të lindjeve nga gjendja civile, është e rëndësishme të vlerësohet cilësia e të dhënave të regjistruara dhe të kontrollohet shkalla e regjistrimit të eventeve demografike. Në përshkrimin e tyre për Sistemin e Informacionit Demografik të Shqipërisë (SIDSH), Wanner et al. (2010) tregojnë se Shqipëria përballet me vështirësi në arritjen e regjistrimit të plotë të ngjarjeve demografike. Disa lindje, veçanërisht në zonat rurale nuk janë regjistruar. Një problem më serioz krijohet nga fakti se disa vdekje, veçanërisht në mosha shumë të reja, mbeten gjithashtu pa regjistruar. Që nga viti 1999, Zyra e Statistikave Norvegjeze (nën kujdesin e NORAD) dhe Organizatës për Sigurinë dhe Bashkëpunimin në Evropë (OSBE) kanë ofruar mbështetje teknike për përmirësimin e sistemit të gjendjes civile në Shqipëri.

Duke përdorur një model relational të Gompertz, është e mundur të bëhet krahasimi i “numrit të fëmijëve të brezit” ndërmjet censurit dhe regjistrimit të lindjeve në gjendjen civile, për vlerësimin e plotësisë së regjistrimit të lindjeve në sistemin e regjistrimit të gjendjes civile. Kjo teknikë shpjegohet tek Moultrie et al. (2013). Modeli është një pjesë e një grupi të madh teknikash të vlerësimit demografik së bashku me një përpjekje të përbashkët ndërmjet Unionit Ndërkombëtar për Studimin Shkencor të Popullsisë (IUSSP) dhe UNFPA-së.¹⁰

Tabela 5.7 paraqet rezultatet e krahasimit të numrit të fëmijëve të lindur të këtij brezi me të dhënat e statistikave vitale. Rreshti i parë në tabelë paraqet numrin mesatar të fëmijëve të lindur nga femrat e moshës 15 deri 35 vjeç të gjetur në census. Rreshti i dytë paraqet numrin mesatar të fëmijëve të brezit që pritej të lindnin për çdo grupmoshë pesëvjeçare, duke ditur numrin e lindjeve në vitet paraardhëse sipas moshës së nënës dhe numrin e grave të pranishme për çdo grupmoshë pesëvjeçare në census.

¹⁰ Website për gjetjen e programeve Excel për zbatimin e teknikave në adresën:
<http://demographicestimation.iussp.org/content/cohort-parity-comparison-vital-registration-data>

Rreshti i tretë është thjesht raporti i vlerave të rreshtin të dytë me ato të rreshtin e parë. Këto shifra janë një vlerësim i shkallës së plotësisë së regjistrimit të lindjeve sipas grupmoshës së nënës.

Plotshmëria mesatare e regjistrimit të lindjeve (bazuar tek grupmoshat 20-35) për periudhën 1992-2011 u vlerësua të jetë 80,3 përqind. Programi llogarit gjithashtu ISF-në në bazë të modelit relacional të Gompertz. Në përputhje me këtë metodë vlerësimi, ISF-ja për vitin 2011 u vlerësua të ishte 1,78 fëmijë për grua. Në fakt, ky vlerësim nuk është shumë më i lartë se ISF bazuar në kombinimin e lindjeve të regjistruara dhe numrin e grave në census (1,67).

Tab. 5.7: Numri mesatar i fëmijëve të lindur, numri ekuivalent i fëmijëve të lindur dhe plotshmëria e vlerësuar e regjistrimit të lindjeve, 2011

Treguesi	15-19	20-24	25-29	30-34
Numri mesatar i fëmijëve të lindur nga censusi i fundit	0,038	0,339	1,059	1,770
Numri ekuivalent i fëmijëve të lindur (statistikat vitale)	0,012	0,275	0,848	1,423
Plotshmëria	0,315	0,811	0,801	0,804
Plotshmëria mesatare			0,803	

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011 dhe Statistikat Vitale

Duke pasur parasysh rezultatet e krahasimit të numrit të fëmijëve të lindur të këtij brezi me të dhënat e statistikave vitale, mund të themi se: së pari, modeli tregon një plotësi shumë më të ulët për gratë nën moshën 20 vjeç. Plotshmëria e regjistrimit për këtë grupmoshë vlerësohet të jetë vetëm 31,5 për qind. Së dyti, nuk duhet të harrohet se shkalla e vlerësuar e plotshmërisë së regjistrimit të lindjeve është një mesatare e të gjithë periudhës nën vëzhgim, d.m.th 1992 deri 2011. Siç përmendet më parë, që nga viti 1999 janë bërë përpjekje serioze për përmirësimin e sistemit të regjistrimit të gjendjes civile në Shqipëri. Për rrjedhojë mund të pritët se plotshmëria e regjistrimit të jetë tani më e lartë sesa ishte njëzet vjet më parë. Kjo do të nënkuptonte se ISF-ja e bazuar në të dhënat e statistikave vitale do t'i afrohej vlerës prej 1,67 fëmijë për grua. Së treti, metoda supozon se ngjarjet e migrimit dhe vdekshmërisë nuk janë të lidhura direkt me përvojën e lindshmërisë tek gratë. Në rastin e Shqipërisë, ky mund të jetë një supozim që nuk qëndron plotësisht. Siç përmendet në kapitullin 7 të këtij raporti, emigrimi ka qenë i konsiderueshëm në Shqipëri. Ka shumë të ngjarë që niveli i migrimit për gratë pa fëmijë të jetë shumë më i lartë sesa ai për gratë që iu është dashur të kujdesen për fëmijët e vegjël. Nëse është kështu, niveli i plotshmërisë së regjistrimit do të ishte në mënyrë të konsiderueshme më i lartë sesa ai i vlerësuar nga metoda e tërthortë.

Përderisa ndryshimi i ISF-së ndërmjet masave të drejtpërdrejta të vlerësimit në bazë të të dhënave të gjendjes civile dhe vlerësimit të tërthortë është relativisht i vogël, ne mund të kemi besim në përdorimin e vlerësimeve të drejtpërdrejta sepse matjet e drejtpërdrejta janë shumë afër me rezultatet e ADHS 2008-09, të cilat u bazuan vetëm tek të dhënat e raportuara të vrojtimit.

Plotshmëria e regjistrimit të vdekjeve nuk mund të vlerësohet në rastin e Shqipërisë. Megjithatë ekziston një teknikë për matjen e tërthortë për vlerësimin e regjistrimit të vdekjeve, ajo është e vlefshme për vendet me aspak migrim ose me një migrim shumë të kufizuar (Hill 1987). Me nivelet e saj të larta të migrimit ndërkombëtar, fatkeqësisht metoda nuk mund të përdoret për Shqipërinë.

5.6 Disbalanca në raportet gjinore

Raporti gjinor në lindje tregon numrin e djemve të lindur të gjallë për 100 vajza të lindura. Niveli natyror i raportit gjinor në lindje është rreth 105 dhe mjaft konsistent ndërmjet vendeve. Raporti gjinor në lindje në Evropë është në nivelin natyror të 105 djemve për 100 vajza. Përgjithësisht, vetëm aborti selektiv dhe nënraportimi i lindjeve sipas gjinisë, mund të kenë një efekt mbi nivelin real të raportit gjinor në lindje.

Tabela 5.8 tregon numrin e lindjeve në Shqipëri sipas gjinisë dhe raportet gjinore korresponduese gjatë periudhës 1990 - 2012. Kjo tabelë tregon qartë se në Shqipëri, gjatë gjithë periudhës, raportet gjinore në lindje janë shumë më të larta sesa do të pritej në rrethana të zakonshme. Raporti gjinor në lindje tregon disa luhatje të qarta gjatë periudhës 22 vjeçare, me

një maksimum prej 114 foshnjash meshkuj për 100 foshnja femra gjatë periudhës 2006-2007, por luhatet rreth një niveli mesatar prej 111 foshnjash meshkuj për 100 foshnja femra. Është interesant se Mali i Zi dhe Kosova, dy vende fqinje me Shqipërinë, kanë raporte gjinore në lindje të ngjashme gjatë periudhës 2009 - 2011: Mali i Zi (109,7) dhe Kosova (109,8).

Tab. 5.8: Lindjet e gjalla sipas gjinisë (1990-2012)

Viti	Gjithsej	Meshkuj	Femra	Raporti gjinor	Vajza të munguara
1990	82.125	42.564	39.561	1,08	976
1991	77.361	40.748	36.613	1,11	2.195
1992	75.425	39.505	35.920	1,10	1.704
1993	67.730	35.570	32.160	1,11	1.716
1994	72.179	38.022	34.157	1,11	2.054
1995	72.081	38.085	33.996	1,12	2.275
1996	68.358	35.519	32.818	1,08	1.010
1997	61.739	32.178	29.561	1,09	1.085
1998	60.139	31.556	28.583	1,10	1.470
1999	57.948	30.367	27.581	1,10	1.340
2000	51.242	26.686	24.556	1,09	859
2001	53.205	27.986	25.219	1,11	1.434
2002	42.527	22.369	20.158	1,11	1.146
2003	45.313	23.834	21.479	1,11	1.221
2004	40.989	21.765	19.224	1,13	1.505
2005	38.898	20.616	18.282	1,13	1.353
2006	35.891	19.130	16.761	1,14	1.458
2007	34.448	18.327	16.121	1,14	1.333
2008	33.445	17.625	15.820	1,11	966
2009	34.114	18.080	16.034	1,13	1.185
2010	34.061	18.063	15.998	1,13	1.205
2011	34.285	17.849	16.436	1,09	563
2012	35.295	18.384	16.911	1,09	598

Burimi: Statistikat Vitale

Është një çështje e rëndësishme nëse aborti selektiv sipas gjinisë në Shqipëri kryhet në shkallë relativisht të gjerë. Në fakt të gjitha mundësitë që çojnë në nivele të larta të abortit selektiv sipas gjinisë janë të pranishme në vend. Së pari, motivimi për kufizimin e numrit të foshnjave vajza është akoma i pranishëm. Tradicionalisht, Shqipëria ka pasur një sistem shoqëror patriarkal të fortë dhe të dominuar nga meshkujt, në të cilin preferoheshin më shumë djemtë sesa vajzat. Djemtë ishin të rëndësishëm për sigurimin e statusit dhe pozitës së patriarkut në shoqëri, ndërsa vajzat duhet të martoheshin dhe do të bashkoheshin me familjen e dhëndrit. Ndikimi patriarkal mbi vendimmarrjen në lindshmëri dhe sidomos nxitjen e lindjes së meshkujve, tregon se preferencat për djemtë janë ende shumë të pranishme (Lerch 2011). Së dyti, gratë në Shqipëri mund të përdorin lehtësisht të gjitha shërbimet për të dalluar gjininë e fëmijës gjatë shtatzënisë dhe kanë akses tek mjetet për ndërprerjen e shtatzënisë nëse dëshirojnë. Nivelet e kujdesit para lindjes janë të larta. 97 përqind e grave vizitohen të paktën njëherë gjatë shtatzënisë nga një shërbim-ofrues i specializuar. Ndër gratë që patën një kontroll para lindjes, 95 përqind bënë një ekzaminim me ultratinguj (ADHS). Në vitin 1991, qeveria Shqiptare rregulloi aktivitetet e klinikave të planifikimit familjar dhe që nga viti 1995, aborti u legalizua gjatë 22 javëve të para (për motive shëndetësore dhe sociale) dhe gjatë 12 javëve të para për arsye psikologjike. Tabela 5.9 tregon se raporti i aborteve (numri i aborteve për një mijë lindje të gjalla) është mjaft i lartë në Shqipëri. Në vitin 2011, për çdo 1.000 lindje të gjalla u kryen 205 aborte. Megjithatë, kjo shifër ishte shumë më e ulët sesa në vitin 1994, kur për çdo 1.000 lindje u kryen 434 aborte. Së fundi, rregullimi selektiv i shtatzënisë sipas gjinisë vepron brenda një sistemi të lindshmërisë në rënje, ku pjesa e prindërve pa asnjë fëmijë rritet ndërsa nivelet e përgjithshme të lindshmërisë mbeten shumë të vogla.

Raporti gjinor i lartë i vëzhguar nga statistikat vitale reflektohet gjithashtu edhe në raportin gjinor për grupmoshën 0-5 vjeç (107,7) nga censusi. Në kolonën e fundit të tabelës 5.8 tregohet numri i vajzave shtesë që duhet të kishin lindur gjatë periudhës 1990-2012, nëse do të kishim patur një raport gjinor natyror në lindje (105). Një total prej 30.650 vajza të tjera do të kishin lindur në një periudhë prej 22 vjetësh, nëse 105 djem do të kishin lindur për çdo 100 vajza të lindura. Ky numër përfaqëson më shumë se 1 përqind të popullsisë. Raporti i lartë gjinor në lindje ka tërhequr vëmendjen e komunitetit ndërkombëtar. Kohët e fundit është kryer një studim në lidhje me disbalancat gjinore në lindje në Shqipëri nën kujdesin e World Vision dhe UNFPA (World Vision dhe UNFPA 2012).

Tab. 5.9: Lindjet dhe abortet sipas vitit kalendarik (1994-2011)

Vitet	Lindjet	Abortet	Abortet / numri i lindjeve x 1,000
1994	72.179	31.292	434
1995	72.081	32.268	448
1996	68.358	27.734	406
1997	61.739	22.133	358
1998	60.139	18.948	315
1999	57.948	16.360	282
2000	51.242	17.120	334
2001	53.205	15.700	295
2002	42.527	13.961	328
2003	45.313	12.087	267
2004	40.989	10.517	257
2005	38.898	9.403	242
2006	35.891	9.552	266
2007	34.448	9.030	262
2008	33.445	8.335	249
2009	34.114	8.139	239
2010	34.061	6.919	203
2011	34.285	7.042	205

Burimi: Statistikat Vitale

Një tregues i rëndësishëm për të parë nëse aborti selektiv sipas gjinisë është i pranishëm në vend është studimi i raportit gjinor në lindje sipas radhës së lindjes së fëmijës. Kuptimi i këtij treguesi është se me lindjen e parë, njerëzit nuk shqetësohen shumë për gjininë e fëmijës. Megjithatë në lindjen e dytë, veçanërisht nëse fëmija i parë është vajzë, njerëzit do ta donin shumë një djalë dhe ndoshta çiftet do të zgjidhnin një ndërhyrje në shtatzëni nëse ekzaminimi me ultratinguj do të tregonte se fetus i është vajzë. Me fëmijën e tretë, ky efekt do të ishte akoma më i fortë. Nëse ky fenomen është operacional, atëherë raportet gjinore në lindje për radhët më të larta në lindje do të ishin më të larta sesa te ato në radhët më të ulta. Tabela 5.10 paraqet raportet gjinore në lindje sipas radhës së lindjes. Shifrat u morën për vitin 2013, dhe janë të dhënat më të fundit nga gjendja civile. Në vitin 2013, raportet gjinore në lindje ishin 109,3 djem për 100 vajza.

Tab. 5.10: Raporti gjinor sipas radhës së lindjes, 2013

Raporti gjinor	Femra	Meshkuj	Gjithsej	Raporti gjinor në lindje
1	6.900	7.362	14.262	106,7
2	4.773	5.156	9.929	108,0
3	1.686	1.929	3.615	114,4
4	345	560	905	162,3
5+	158	190	348	120,3
Të panjohur	2.177	2.327	4.504	106,9
Gjithsej	16.039	17.524	33.563	109,3

Burimi: Statistika Vitale

Nga Tabela 5.10 mund të shihet se sa më e lartë radha e lindjes, aq më i lartë raporti gjinor. Për lindjen e parë, raporti gjinor (106,7) është pak më i lartë sesa niveli i pritur (105). Raportet gjinore për radhë lindjeje më të larta janë respektivisht 108,0 (lindjen e 2-të), 114 (lindjen e 3-të) dhe 162 (lindjen e 4-ët). Në Shqipëri, ku niveli i lindshmërisë është i ulët, vetëm shumë pak gra vazhdojnë të lindin 4 fëmijë. U regjistruan vetëm 345 lindje të radhës së katërt. Ndoshta ky është një grup nënash që kanë lindur 2 ose 3 vajza rresht dhe tani duan të sigurohen se fëmija tjetër është djalë. Megjithatë, të dhënat për verifikimin e këtij supozimi nuk janë të disponueshme. Për gratë që kanë lindur deri në 5 fëmijë apo më shumë, raporti gjinor i fëmijës së tyre të fundit bëhet më i ulët përsëri (120,3), por megjithatë është akoma shumë më i lartë sesa niveli i lindjeve të radhës së parë. Raportet gjinore në rritje në Shqipëri për radhët e larta të lindjes janë një tregues i fortë se në vend praktikohet rregullimi selektiv i shtatzënisë.

Në Shqipëri, raportet gjinore të larta në lindje kanë qenë të pranishme për një numër të madh vitesh. Në raportin e projeksionit të popullsisë të vitit 1999 u përmend se pas vitit 1980 raporti gjinor në lindje papritur u rrit në 109,5 (INSTAT 1999). Rritja u pa së pari në zonat urbane rreth vitit 1975 dhe vazhdoi pas vitit 1980 në zonat rurale. Është interesante se në atë kohë autorët nuk gjetën arsye specifike për mbështetjen e idesë së abortit selektiv sipas gjinisë. Gjatë kësaj periudhe kishte vetëm 2 pajisje për skanimin me ultratingull në vend dhe raportet gjinore në lindje sipas radhës së lindjes nuk ishin shumë të ndryshme ndërmjet katër radhëve të para të lindjes. Nëse në ato kohë praktikohesh ndonjë ndërhyrje në shtatzëni që lidhej me gjininë e fëmijës, sigurisht që nuk shihen ndryshime të dukshme ndërmjet radhëve të larta të lindjes dhe atyre të ulta. Autorët e raportit të projeksionit përmendin se Shqiptarët vërtet u përpoqën të kontrollin gjininë e fëmijëve të tyre. Është interesante se tradicionalisht u përdorën dy metoda për rritjen e shanseve për të pasur një djalë. Metoda e parë kishte të bënte me mbledhjen e muajit të ngjizjes së fëmijës me moshën e nënës. Nëse shumica e të dy numrave është çift, atëherë fëmija do të ishte vajzë, nëse shumica është tek atëherë do të ishte djalë. Metoda e dytë kishte të bënte me llogaritjen se cili nga bashkëshortët kishte gjakun “më të ri”. Sipas besimit të njerëzve, gjaku i meshkujve ripërtërihet çdo katër vjet dhe gjaku i femrave çdo tre vjet. Në ngjizje, gjinia e fëmijës do të ishte e njëjta si gjinia e bashkëshortit me gjakun më të ri (INSTAT 1999). Nuk e dimë nëse të dy teknikat përdoren akoma nga disa njerëz dhe e vëmë seriozisht në dyshim efikasitetin e saj. Fakti mbetet se ka prova se aktualisht, si dhe në të kaluarën, praktikohet ndërhyrja selektive në shtatzëni sipas gjinisë. Megjithatë fenomeni aktualisht nuk kuptohet dhe ka nevojë për kërkime specifike në këtë fushë. Fatkeqësisht, pyetjet e censusit për fëmijët e lindur dhe fëmijët mbijetues nuk u disagreguan sipas gjinisë. Kjo e kufizon seriozisht censusin si burim të studimit të pabarazisë gjinore në lindje.

5.7 Ndryshueshmëria e Lindshmërisë në Shqipëri

Në studimin e ndryshueshmërisë së lindshmërisë, fillimisht ndryshimet u vërejtën në drejtim të lindshmërisë midis grupeve me karakteristika të ndryshme kulturore, ekonomike, sociale dhe demografike. Kjo është e rëndësishme sepse lejon përcaktimin e faktorëve që sjellin ndryshime të niveleve të lindshmërisë ndërmjet nën-grupeve në shoqëri. Gjithashtu jepet informacion për krijimin dhe monitorimin e programeve të planifikimit familjar dhe shëndetit riprodhues në vend.

Për të studiuar ndryshimet e lindshmërisë në Shqipëri, mund të përdoret numri i fëmijëve të lindur, raportuar nga gratë, si variabël i varur në një regresion të shumëfishtë dhe një grup karakteristikash të nënës si variabla shpjeguese. Analiza u kufizua tek gratë e moshës 15-49 vjeç, me qëllim matjen e ndryshimeve në kohë më të afërta. Në rastin e fëmijëve të lindur, regresioni linear (OLS) nuk do të ishte i përshtatshëm, sepse do të shkelej supozimi i homoskedasticitetit. Një regresion linear kërkon që varianca e variablit të varur të jetë konstante për çdo vlerë të variablave shpjeguese (homoskedasticiteti).

Meqenëse gratë e reja kanë një lindshmëri maksimale shumë më të ulët se gratë më të vjetra, varianca e tyre për lindshmërinë e vëzhguar është shumë më e vogël sesa për gratë më të vjetra. Meqë fëmijët e lindur është një variabël numerik, që nuk mund të jetë negativ, modeli i regresionit log-linear puasonian është më i përshtatshëm¹¹, sepse nuk kërkon supozimin e homoskedasticitetit. Megjithatë, një regresion Puasonian normal për këto lloj variablash kërkon që mesatarja dhe varianca të jenë të njëjta. Meqë variabli “fëmijët e lindur ndonjëherë” (CEB) nuk e plotëson këtë kusht u përdor një zgjerim i modelit të regresionit Puasonian, bazuar në një shpërndarje negative binomiale, i cili mund të marrë në konsideratë këtë kufizim. Për rrjedhojë, në këtë analizë është përdorur një model regresioni negativ binomial.

Si variabla shpjeguese të variablit të varur CEB, u përfshinë:

1. *Grupmosha*: për të kapur efektin e zgjatjes së ekspozimit në lindjen e fëmijëve (CEB) u përdor grupmosha si një variabël i pavarur. Për shkak se efekti i moshës mbi CEB nuk është linear, u zgjedhën grupmosha 5 vjeçare në vend të moshës si një variabël i vazhdueshëm.
2. *Qarku*: për të studiuar ndryshueshmërinë rajonale në nivelin e lindshmërisë, u përfshi dhe qarku
3. *Niveli arsimor i femrave*: lidhja ndërmjet nivelit arsimor të femrave dhe lindshmërisë është treguar në shumë studime. Është treguar se arsimimi më i lartë ka një efekt reduktues si në dëshirën ashtu edhe në të paturin e një fëmije (Basu, 2002). Niveli arsimor u përfshi në analizë për të matur efektin që ky nivel ka mbi lindshmërinë në Shqipëri, pas kontrollit për faktorë të tjerë ndërhyrës.
4. *Vendbanimi urban/rural*: për të parë diferencat ndërmjet lindshmërisë në zonat urbane dhe rurale në analizë u shtua dhe ndarja urbane/rurale. Në shumë vende në botë, zonat urbane kanë luajtur një rol kyç në tranzicionin e lindshmërisë. Kjo analizë do të tregojë nëse ndodh kështu edhe me Shqipërinë.
5. *Statusi i punësimit të grave*: zgjedhjet që bëjnë gratë përsa i takon pjesëmarrjes në tregun e punës dhe lindshmëri janë të lidhura ngushtë. Punësimi në sektorët ‘bashkëkohorë’ zakonisht ka një efekt parandalues në lindshmëri.

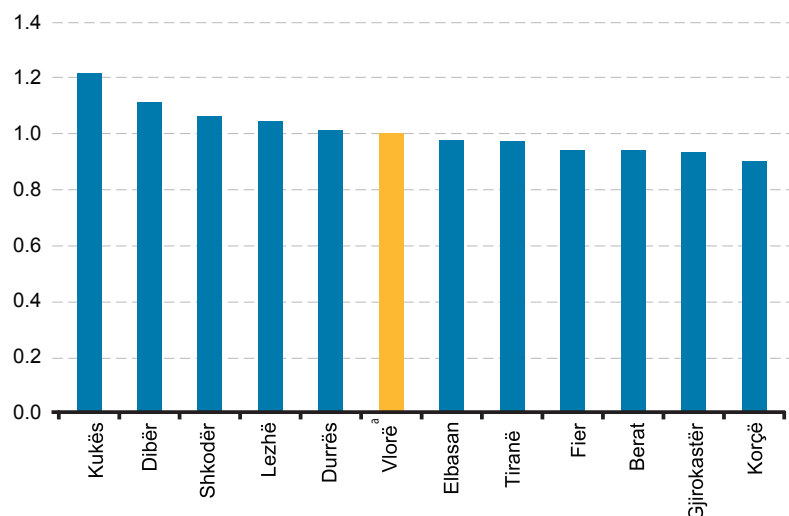
Tabela 5.11 tregon rezultatet e përshtatjes së modelit të regresionit negativ-binomial Puasonian me numrin e CEB. Meqenëse të dhënat bazohen në census dhe jo në një vërtetim me zgjedhje, sigurisht që nuk paraqitet asnjë nivel rëndësie. Regresioni Puasonian ndryshon nga regresioni OLS sepse rezultati i parashikuar nuk është numri i ngjarjeve (d.m.th CEB), por logaritmi natyror i numrit të ngjarjeve. Për rrjedhojë, pranë koeficientëve të regresionit (B) paraqiten eksponencialët e këtyre koeficientëve të regresionit ($\exp(B)$), të cilët në një regresion Puasonian tregojnë ndryshimet shumëfishuese në llogaritjen e parashikuar. Për shembull, një vlerë prej 1,5 të $\exp(B)$ do të thotë se CEB e parashikuar është 1,5 herë më e lartë sesa në kategorinë e referencës, në qoftëse variablat e tjerë do të mbahen konstantë.

Rezultatet e regresionit tregojnë qartë një numër mospërputhjesh ndërmjet nëngrupeve të ndryshme të grave shqiptare përsa i takon numrit të fëmijëve të tyre. Nuk mund të jetë e habitshme se sa më e madhe të jetë mosha e një gruaje, aq më i madh është numri i fëmijëve të lindur të saj. Kategoria e referencës janë gratë e grupmoshës 45-49 vjeç. Krahastuar me këtë grup, gratë që aktualisht janë nga 15 në 19 vjeç, kanë vetëm 13 përqind të lindjeve të këtyre grave. Përqindjet relativisht më të larta për gratë më të vjetra vijnë si rezultat i faktit se këto gra kishin më shumë kohë ekspozimi për të pasur fëmijë dhe gjithashtu ato i përkasin brezave me lindshmëri të përgjithshme më të lartë.

Edhe pasi kontrollojmë për vendbanimin urban/rural dhe variabla të tjerë socio-demografikë, vëmë re se ekzistojnë diferenca të konsiderueshme në numrin e fëmijëve që kanë gratë ndërmjet qarqeve të vendit. Në Figurën 5.5, prezantohen ndryshimet relative të numrit të fëmijëve të lindur për çdo qark krahasuar me Vlorën, e cila luajti rolin e një kategorie reference (vlera = 1). Qarku me numrin mesatar më të lartë të fëmijëve, pasi ne kontrollojmë për faktorë të tjerë ndërhyrës, është Kukësi, i cili ka më shumë se 20 përqind numër më të lartë të CEB sesa Vlora. Numri më i ulët i fëmijëve për grua mund të gjendet në Korçë, e cila ka një numër 10 përqind më të vogël të CEB sesa Vlora. Pasi kontrollojmë vendbanimin urban/rural, rezultoi se Tirana ka një CEB prej vetëm 2,7 përqind më të ulët sesa Vlora. Rajonet e tjera që kanë lindshmëri më të lartë sesa Vlora janë: Dibra (11 përqind më të lartë), Durrësi (1 përqind më të lartë), Lezha (4 përqind më të lartë) dhe Shkodra (6 përqind më të lartë).

11 Për një hyrje tek modelet e regresionit puasoniane shikoni për shembull në adresën:
<http://ehs.sph.berkeley.edu/hubbard/longdata/webfiles/poissonmarch2005.pdf>

Fig. 5.5: Efekti relativ sipas qarqeve mbi variablin “Fëmijët e lindur ndonjëherë” (CEB)

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

^a Kategori referencë (vlera =1)

Pas kontrollit për faktorë të tjerë (të tillë si mosha: gratë më të vjetra priren të kenë nivel arsimor më të ulët sesa gratë më të reja), diferenca të mëdha ekzistojnë në numrin e fëmijëve të lindur sipas nivelit të arsimit të grave. Si grup reference u morën gratë me nivelin më të lartë arsimor (Doktoraturë/Phd). Grupi me numrin më të madh të fëmijëve krahasuar me kategorinë referencë janë gratë me arsim fillor (83 përqind më të lartë). Mund të pritej që gratë pa arsim të kenë lindshmëri më të lartë, por CEB e tyre është shumë më e ulët sesa e atyre vetëm me arsim fillor (59 përqind më lart krahasuar me kategorinë referencë). Gratë me arsimim 9 vjeçar të detyrueshëm kanë rreth 50 përqind më shumë fëmijë përkundrejt 35 përqind të grave me arsimim 9 vjeçar profesional. Me sa duket ekziston akoma një diferencë midis grave me shkollë të mesme dhe grave me grada më të larta. Nivelet për të dy grupet e grave me shkollë të mesme të përgjithshme dhe profesionale janë rreth 28 përqind më të larta sesa gratë në kategorinë referencë. Gratë me arsim të lartë priren të kenë lindshmëri shumë më afër me kategorinë referencë.

Gratë e veja (kategori reference) kanë pothuaj të njëjtin numër CEB si dhe gratë e martuara, por lindshmëri shumë më të lartë sesa gratë e ndara por ligjërisht të martuara (25 përqind më e lartë) dhe gratë e divorcuara (30 përqind më e lartë). Rezultatet për grupin e grave të pamartuara ndonjëherë, tregojnë qartësisht se në Shqipëri lindshmëria është akoma e kufizuar tek institucioni i martesës. Edhe pasi kontrolluam nga ana statistikore për moshën, gratë e pamartuara ndonjëherë kanë mesatarisht rreth 50 herë më pak fëmijë të lindur sesa gratë e veja (dhe të martuara). Në Shqipëri, ndryshimi neto urban/rural në lidhje me lindshmërinë është mjaft i vogël. Gratë në zona urbane kanë vetëm 6,3 përqind më pak fëmijë sesa gratë në zonat rurale. Gjithashtu, diferencat në statusin e punësimit janë mjaft të kufizuara. Gratë që punojnë në një fermë kanë një lindshmëri pak më të lartë sesa gratë që nuk punojnë, ndërkohë që gratë me punësim me pagesë kanë një lindshmëri më ulët prej 6,3 përqind të CEB sesa gratë që nuk punojnë.

Tab. 5.11: Regresioni Puasonian Negativ-Binomial i Fëmijëve të Lindur

Parametri	Vlerat e parametrit	B	e ^B
	Intercepti	0,7620	2,1425
Grupmosha	15 -19	-2,0365	0,1305
	20 -24	-1,1836	0,3062
	25 -29	-0,6022	0,5476
	30 -34	-0,2918	0,7469
	35 -39	-0,1240	0,8834
	40 -44	-0,0606	0,9412
	45 -49	0 ^a	-
Qarku	Berat	-0,0633	0,9387
	Dibër	0,1057	1,1115
	Durrës	0,0125	1,0126
	Elbasan	-0,0226	0,9777
	Fier	-0,0607	0,9411
	Gjirokastrë	-0,0691	0,9332
	Korçë	-0,1055	0,8999
	Kukës	0,1948	1,2151
	Lezhë	0,0419	1,0428
	Shkodër	0,0619	1,0638
	Tiranë	-0,0273	0,9731
	Vlorë	0 ^a	-
Arsimimi	Pa diplomë	0,4646	1,5913
	Arsim fillor	0,6053	1,8318
	Arsim 8/9 vjeçar (arsimim i detyrueshëm)	0,4059	1,5006
	Arsim 8/9 vjeçar profesionale (2-3 vjet)	0,2983	1,3475
	Arsim i mesëm (i përgjithshëm)	0,2474	1,2807
	Arsim i mesëm profesional (4-5 vjet)	0,2480	1,2814
	I Lartë (BA)	0,0652	1,0674
	I Lartë (BAMA)	-0,0208	0,9795
	I Lartë (sistemi i vjetër përpara Sistemit të Bolonjës)	0,0792	1,0825
	Pasuniversitar/Master	-0,0483	0,9528
	Doktoratë/PhD	0 ^a	-
Zona	Urbane	-0,0644	0,9377
	Rurale	0 ^a	-
Gjendja martesore	E pamartuar asnjëherë	-3,9179	0,0199
	E martuar	-0,0095	0,9905
	E ndarë, por akoma ligjërisht në martesë	-0,2768	0,7582
	E divorcuar	-0,3482	0,7059
	E ve	0 ^a	-
Statusi i punësimit	E punësuar me pagë	-0,0547	0,9468
	E vetëpunësuar ose punësim tjetër i pavarur	-0,0045	0,9955
	Punësim në një fermë për shitje ose në biznesin e familjes	0,0166	1,0167
	Punë rastësore me pagesë	-0,0397	0,9611
	Nuk ka punuar asnjëherë, as edhe një orë	0 ^a	-
	Shkalla	1 ^b	
	Negativ binomial	1,0000	

^a i vendosur zero sepse ky parametër është i tepërt (kategoria referencë)

^b i fiksuar tek vlera e shfaqur

6. NIVELET DHE TENDENCAT E VDEKSHMËRISË NË SHQIPËRI

6.1 Hyrje

Për një periudhë të gjatë, nivelet e vdekshmërisë foshnjore të fëmijëve dhe vdekjet e parakohshme në Shqipëri ishin shumë të larta krahasuar me vendet e tjera Evropiane. Në vitin 1969, vdekshmëria foshnjore ishte 112 për mijë dhe jetëgjatësia ishte 66,5 vjet. Ky ishte një përmirësim serioz krahasuar me vitin 1950 kur jetëgjatësia ishte 51,9 vjet për gratë dhe 51,3 vjet për burrat. Periudha 1950-1961 shënoi një rritje të rëndësishme të jetëgjatësisë. Në dhjetë vite, jetëgjatësia u rrit me më shumë se 10 vjet në nivelin e 62 vjetëve në vitin 1960. Gjatë dekadave pasuese jetëgjatësia në lindje tregoi një rritje më modeste por të qëndrueshme. Nga viti 1970 meshkujt dhe femrat në Shqipëri mund të jetonin 66,5 vjet. Në vitin 1980 dhe 1990 jetëgjatësia u ngjiti respektivisht në 68 dhe 70,7 vjet (INSTAT 2004b).

Gjatë viteve 1970 dhe 1980, rënia e lindshmërisë u shoqërua me rënien e vdekshmërisë foshnjore. Edhe pse vendi kishte standardet më të ulëta të jetesës në Evropë, ekzistonte një sistem i kujdesit shëndetësor, i cili mbulonte të gjithë popullsinë dhe garantonte shërbime pa pagesë për të gjithë. Në vitet 1990, jetëgjatësia mesatare u rrit në 67 vjet dhe vdekshmëria foshnjore mbeti në 28 për mijë lindje. Megjithatë në atë kohë, jetëgjatësia ishte akoma 10 vjet më e ulët sesa në Greqinë fqinje dhe vdekshmëria foshnjore ishte më e larta ndër ish vendet socialiste (Smeets et al. 1997).

Rënia e regjimit në vitin 1991 pati disa pasoja serioze për sistemin shëndetësor Shqiptar. Për shkak të stanjacionit ekonomik në fillim të viteve 1990, qeveria u detyrua të bënte shkurtime në programet e shëndetit publik. Për rrjedhojë, numri i mjekëve ra nga 171 për 100.000 persona në vitin 1990 në 139 mjekë në vitin 2000. Gjithashtu numri i infermiereve dhe shtretërve në spital u reduktua në mënyrë të konsiderueshme. Veçanërisht në zona rurale, aksesit në kujdesin shëndetësor profesional u bë i vështirë (INSTAT 2004b). Ky reduktim i shërbimeve shëndetësore publike pati efektin e tij në të gjitha nivelet e vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve. Nga viti 1993, shkalla e vdekshmërisë foshnjore ishte rritur në 34 për mijë fëmijë të lindur gjallë. Ishin në rrezik veçanërisht foshnjat e sapolindura. Megjithëse në vitin 1990, 28 përqind e të gjithë vdekshmërisë foshnjore ndodhi në ditën e parë të jetës, vetëm tre vjet më vonë kjo përqindje u rrit në 41 përqind (Smeets et al. 1997).

Që atëherë, Shqipëria ka bërë progres të konsiderueshëm, si përsa i takon nivelit të vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve edhe në jetëgjatësinë e përgjithshme. Pas shkatërrimit të sistemit shëndetësor në fillim të viteve 1990, qeveria ndërmori masa për reformimin e sistemit të shëndetit publik për përf forcimin e kujdesit shëndetësor privat dhe për futjen e një sistemi për sigurimin shëndetësor privat. Sipas Studimit Shëndetësor dhe Demografik të Shqipërisë (ADHS), vdekshmëria foshnjore pësoi rënie nga 35 për një mijë lindje në periudhën 1994-1998 në 20 për një mijë në periudhën 1999-2003 dhe në 18 për mijë në vitin 2004. Gjatë të njëjtave periudha pesëvjeçare, normat e vdekshmërisë nën pesë vjeç zbritën nga 39 në 22 për mijë dhe më pas qëndruan në 22 për mijë (ADHS). Seksionet e mëposhtme do të analizojnë nivelet aktuale të vdekshmërisë dhe do të zbulojnë nëse janë bërë përmirësime të mëtijshme përsa i takon vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve dhe jetëgjatësisë së përgjithshme.

6.2 Vdekshmëria foshnjore dhe e fëmijëve

Dy treguesit kryesor për paraqitjen e nivelit të vdekshmërisë foshnjore dhe fëmijëve janë koeficienti i vdekshmërisë foshnjore dhe koeficienti i vdekshmërisë së fëmijëve. Në fakt, të dy këtyre koeficientëve iu është dhënë një emër jo i duhur, sepse të dy janë probabilitete dhe jo koeficientë. Koeficienti i vdekshmërisë foshnjore është probabiliteti i vdekjes ndërmjet momentit të lindjes dhe ekzaktësisht moshës një vjeç, më së shumti shprehur për 1.000 lindje të gjalla, ndërsa koeficienti i vdekshmërisë së fëmijëve është probabiliteti i vdekjes ndërmjet momentit të lindjes dhe ekzaktësisht moshës 5 vjeç, e shprehur përsëri për 1.000 lindje të gjalla.

Për vlerësimin e nivelit aktual të vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve, është e mundur të përdoren të dhënat e censurit për numrin e fëmijëve të lindur dhe numrin e fëmijëve të mbijetuar sipas grupmoshës së nënës. Në vitin 1975, William Brass zhvilloi një teknikë për vlerësimin e tërthortë, bazuar në raportet e nënave dhe numrin e fëmijëve të mbijetuar (Brass 1975). Teknika konverton numrin mesatar të fëmijëve të lindur dhe numrin mesatar të fëmijëve të mbijetuar për grupmoshat specifike pesë vjeçare të nënave, në probabilitete të vdekshmërisë së fëmijëve. Në një fazë të mëvonshme kjo teknikë u përmirësua më tej, ndër të tjera nga Trussell (1975) dhe Feeney (1991).

Në analizën e vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve bazuar në MICS 2005, INSTAT përdori teknikën Brass për vlerësimin e niveleve të vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve. Në modelin e Brass-it duhet të përcaktohet një model i tabelës së jetës që i ngjan më shumë regjimit të vdekshmërisë në vendin që studiohet. Sipas MICS, analiza iu përshtat modelit Lindor të tabelës së jetës. Tabelat e jetës modeli - Lindje u bazuan në një grup tabelash jetësore nga Evropa Lindore dhe karakterizohen nga vdekshmëri foshnjore e lartë dhe një vdekshmëri të lartë për moshat më shumë se 50 vjeç.

Tabela 6.1 paraqet vlerësimin e vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve, bazuar në numrin e fëmijëve të lindur ndonjëherë dhe atyre të mbijetuar. Në tabelë, dy kolonat e fundit tregojnë nivelet e vlerësimit të koeficientit të vdekshmërisë foshnjore (KVF) dhe të fëmijëve nën 5 vjeç (KVF5), bazuar në të dhënat e numrit mesatar të fëmijëve të lindur dhe numrit mesatar të fëmijëve të mbijetuar për çdo grupmoshë të nënës. Kolona e tretë nga fundi paraqet periudhën që i referohen vlerat e KVF dhe KVF5. Është tipike për metodën e Brass-it që: 'vlerat e vdekshmërisë foshnjore të bazuara në raportet e grave të moshave 15-19 dhe, në një masë të vogël, në ato të grave të moshave 20-24 janë përgjithësisht të pasigurta, shpesh duke qenë më të larta sesa vlerat e bazuara në raportet e grave më të vjetra' (Departamenti i Kombeve të Bashkuara për Çështjet Social Ekonomike Ndërkombëtare 1990). Është e sigurt se në Shqipëri situata është po kjo. Vlerat e bazuara në përvijën e dy kategorive të moshave më të reja janë shumë të larta. Për rrjedhojë, vlerat e KVF dhe KVF5 përlllogariten duke marrë mesataret e probabiliteteve të vdekshmërisë nga grupmoshat 25-29 vjeç dhe 30-34 vjeç. Kjo nënkupton se vlerat i referohen pak a shumë vitit 2007. Vlerësimet e nxjerra nga INSTAT-i në bazë të të dhënave të MICS ndoqën të njëjtën procedurë.

Tab. 6.1: Vlerësimi i vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve, bazuar në numrin e fëmijëve të lindur ndonjëherë dhe fëmijëve të mbijetuar

Moshat e nënës	Mesatarja e fëmijëve		Përpjesa e të vdekurve ^c	x ^d	q(x) ^e	alpha ^f	Momenti në kohë ^g	Vdekshmëria (për 1.000)	
	Të lindur ^a	Mbijetues ^b						q(1) ^h	q(5) ⁱ
15-19	0,0379	0,0356	0,0621	1	0,0679	-0,1304	2010,66	67,9	87,3
20-24	0,3388	0,3308	0,0237	2	0,0262	-0,7030	2009,71	22,6	29,5
25-29	1,0591	1,0398	0,0182	3	0,0192	-0,8915	2008,34	15,6	20,4
30-34	1,7703	1,7373	0,0186	5	0,0196	-0,9127	2006,64	15,0	19,6
35-39	2,2289	2,1749	0,0242	10	0,0259	-0,8091	2004,66	18,4	24,0
40-44	2,4751	2,3954	0,0322	15	0,0339	-0,6951	2002,24	23,0	30,0
45-49	2,7052	2,5992	0,0392	20	0,0408	-0,6368	1999,02	25,8	33,6

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011; Statistikat Vitale

^a Numri mesatar i fëmijëve të lindur ndonjëherë për gratë që i përkasin një grupmoshe të caktuar.

^b Numri mesatar i fëmijëve të mbijetuar për gratë e një grupmoshe të caktuar.

^c Është i barabartë me $1 - (\text{numrin mesatar të fëmijëve të mbijetuar} / \text{numrin mesatar të fëmijëve të lindur ndonjëherë})$.

^d Moshat x e fëmijëve

^e Probabiliteti që fëmija të vdesë përpara moshës x

^f Koeficient teknik i përdorur në metodë për llogaritjen e kolonave në vazhdim

^g Momenti në kohë të cilit i referohen dy vlerësimet në vazhdim (q(1) dhe q(5)). Metoda i llogarit vitet me shifra pas presjes.

^h Tregon probabilitetin e vdekjes përpara moshës 1 vjeç në momentin përkatës në kohë

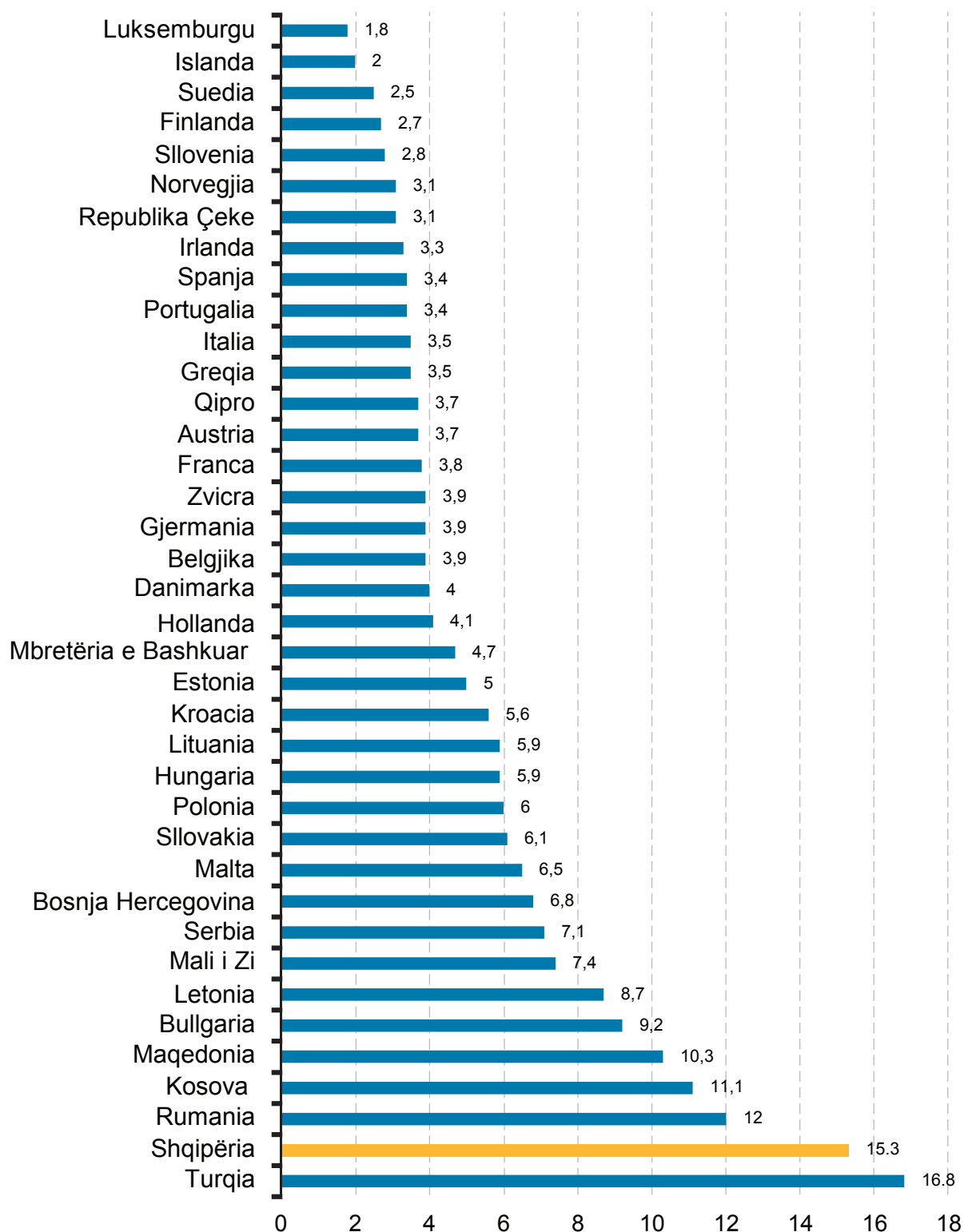
ⁱ Tregon probabilitetin e vdekjes përpara moshës 5 vjeç në momentin përkatës në kohë

Vdekshmëria foshnjore vlerësohet të jetë 15,3 për mijë për vitin 2007, ndërsa norma e vdekshmërisë së fëmijëve nën pesë vjeç është e barabartë me 20,0 për mijë. Në vitin 2002, viti i referencës për MICS, KVF u vlerësua të jetë 18 për mijë dhe KVF5 19 për mijë. Kjo do të thotë se gjatë periudhës 2002-2007 vdekshmëria foshnjore u ul edhe më shumë, ndërsa vdekshmëria e fëmijëve deri në 5 vjeç mbeti pothuajse e njëjtë. Vlerat e vdekshmërisë bazuar në censusin e vitit 2011 janë në linjë me vlerat e ADHS 2008-09, ku KVF dhe KVF5 ishin respektivisht 18 dhe 22 vdekje për 1.000 lindje gjatë viteve kalendarike 2004-2008. Vlerat nga ADHS janë disi më të larta sesa tonat, por janë vlera mesatare të një periudhe pesë vjeçare, dhe jo vlerësim për një vit të caktuar.

Megjithëse është bërë progres i konsiderueshëm për reduktimin e niveleve të larta të vdekshmërisë, Shqipëria është akoma vendi i dytë me vdekshmëri foshnjore më të lartë në Evropë. Sipas të dhënave të Eurostat-it, vetëm në Turqi të sapolindurit përballen me një rrezik vdekshmërie më të lartë gjatë vitit të parë të jetës së tyre. Më shumë se 20 vende në Evropë kanë KVF më pak se 5 për mijë, e cila është më pak se një e treta e nivelit aktual në Shqipëri (Figura 6.1).

Dihet tashmë se në Shqipëri ekziston një nën-regjistrim i vdekjeve të fëmijëve të mitur. Sipas shifrave nga statistikat vitale, 20.226 persona vdiqën në periudhën 1 Prill 2011 – 31 Mars 2012, ndër të cilët 302 fëmijë më të vegjël se një vjeç. Siç u pa më parë (Tabela 5.6), 34.582 fëmijë lindën gjatë kësaj periudhe, sipas regjistrimeve në gjendjen civile. Nëse KVF prej 15,3 për mijë i aplikohet kësaj shifër, ajo nënkupton se në vitin 2011, 529 foshnja do të kishin vdekur gjatë vitit të parë të jetës së tyre. Për pasojë, plotëshmëria e regjistrimit të vdekjeve foshnjore do të ishte vetëm rreth 57 përqind. Me fjalë të tjera, rreth 2 nga 5 vdekje foshnjore nuk regjistrohen.

Fig. 6.1: Koeficienti i Vdekshmërisë Foshnjore për disa vende Evropiane

Burimi: Të dhënat e Eurostat ¹²
¹² <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00027>

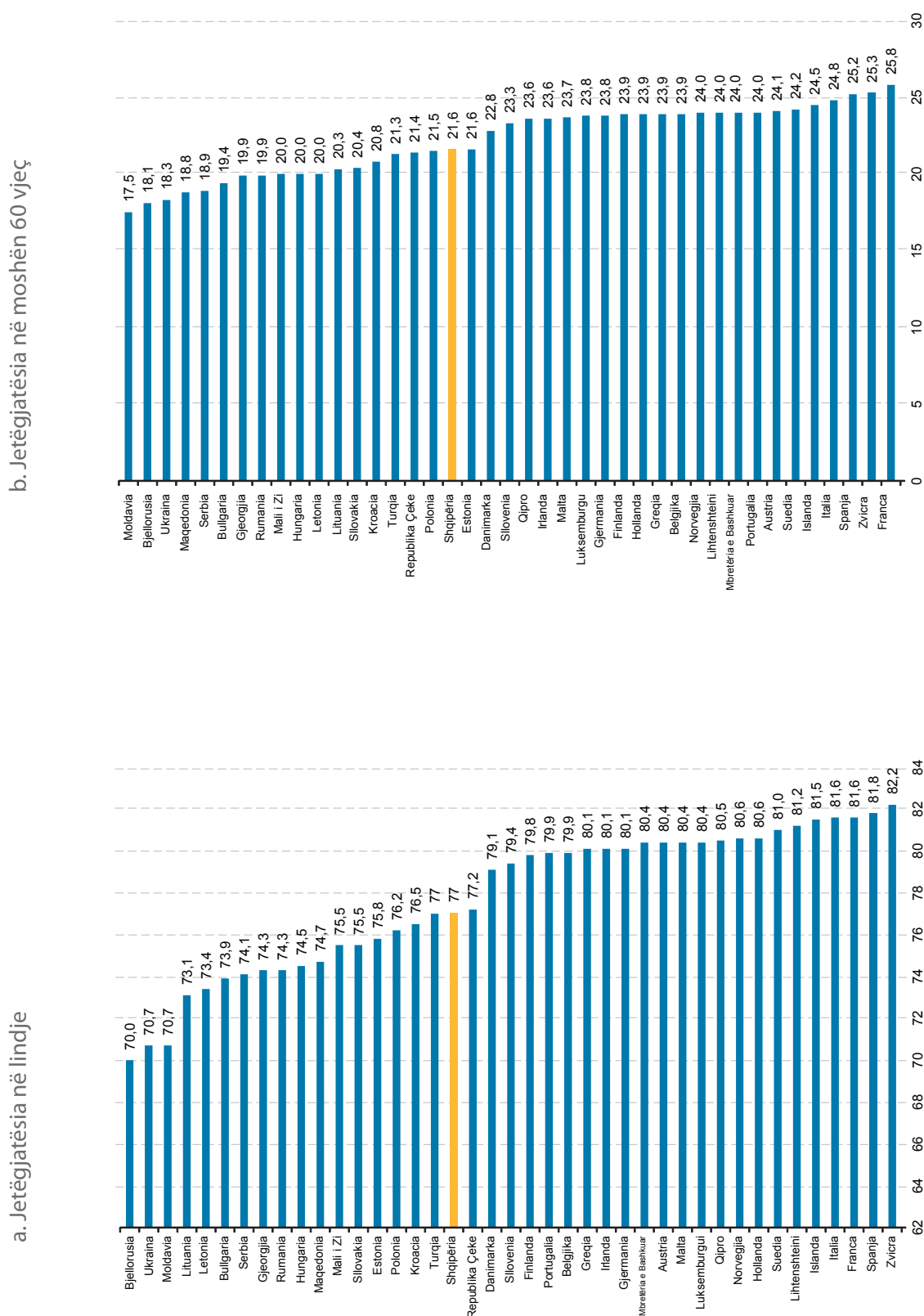
6.3 Analiza e tabelës së jetës

Për të korrigjuar nën-regjistrimin e vdekjeve foshnjore, INSTAT-i (2014b) përdori vlerësimet e ADHS 2008-09 për vdekshmërinë foshnjore dhe të fëmijëve në tabelën e jetës, në vend të vdekjeve foshnjore të regjistruara, gjatë përgatitjeve të projeksioneve të popullsisë së Shqipërisë dhe qarqeve të saj (2011-2031). Për të përfshirë një vlerësim të ndryshëm të vdekshmërisë foshnjore për të dy gjinitë, u rishpërndanë nivelet e vdekshmërisë sipas gjinisë në përputhje me raportin gjinor të vdekshmërisë së vëzhguar nga statistikat vitale. Gjithashtu, vlerat e KVF dhe KVF5 u përdorën për llogaritjen e probabilitetit të vdekjes ndërmjet moshave 1 dhe 5 vjeç.

Në analizën e tabelës së jetës në këtë raport, janë përdorur korrigjime të ngjashme përsa i takon vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve. Megjithatë, këtu janë përdorur vlerat e tërthorta të vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve nga censusi dhe të dhënat më të përditësuara përsa i takon numrit të vdekjeve nga statistikat vitale dhe popullsia nga censusi. Tabela 6.2.a. tregon tabelën e jetës për Shqipërinë për vitin 2011 për të dyja gjinitë. Pavarësisht niveleve të larta të vdekshmërisë foshnjore, Shqipëria ka një jetëgjatësi prej 77,0 vjetësh. Jetëgjatësia është pothuaj e njëjta me atë të përdorur aktualisht nga Kombet e Bashkuara në statistikat e saj ndërkombëtare. Për shembull, dokumenti i saj për Strategjinë e Bashkëpunimit të Vendeve¹³ të vitit 2013, Organizata Botërore e Shëndetësisë përdor jetëgjatësinë prej 77,04 për Shqipërinë. Që nga viti 2000, Shqipëria ka bërë progres të mëtijshëm në jetëgjatësinë e saj. Jetëgjatësia e pritshme në lindje për të dy gjinitë është rritur nga niveli prej 74,6 vjetësh me rreth 2,5 vjet.

Jetëgjatësia në lindje është shumë më e lartë për femrat sesa për meshkujt. Jetëgjatësia në lindje për femrat pritet të jetë 79,4 vjet. Kjo do të thotë 4,6 vjet më shumë se meshkujt që kanë një jetëgjatësi prej 74,8 vjetësh. Është pozitive që Shqipëria me një standard jetese nga më të ultit në Evropë dhe me një vdekshmërinë foshnjore të dytën më të lartë në Evropë, prapëseprapë arrin një jetëgjatësi prej 77 vjetësh për të dy gjinitë dhe pothuaj 80 vjet për femrat. Figura 6.2a krahason Shqipërinë me vendet e tjera Evropiane bazuar në të dhëna e disponuara nga Eurostat-i. Asnjë prej vendeve në rajonin e Ballkanit nuk ka jetëgjatësi më të madhe sesa Shqipëria: Mali i Zi (75,5), Maqedonia (74,7), Rumania (74,3), Serbia (74,1), Bullgaria (73,9). Turqia ka një vdekshmëri foshnjore më të madhe se Shqipëria, por megjithatë ka të njëjtën jetëgjatësi në lindje. Për shkak të niveleve të saj më të larta të vdekshmërisë foshnjore dhe të fëmijëve, Shqipëria duhet të kompensojë vdekshmërinë e ulët në moshat më të vjetra, për të arritur pozitën e saj të favorshme përsa i takon jetëgjatësisë në lindje. Figura 6.2b krahason jetëgjatësinë e vendit në moshën 60 vjeç me atë të vendeve të tjera Evropiane. Siç mund të shihet, Shqipëria pozicionohet mes vendeve Evropiane me jetëgjatësi prej 21,6 vjetësh në moshën 60 vjeç.

Fig. 6.2: Jetëgjatësia për disa vende Evropiane

Burimi: Eurostat¹⁴

14 Website i EORSTAT-it në adresën: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Tab. 6.2a: Tabela e jetës për të dy gjinitë, 2011

Grupmosha	Vdekjet	Popullsia 1/1/2000	M(x,n)	q(x,n)	l(x)	D(x,n)	L(x,n)	S(x,n)	T(x)	e(x)
0		34.644	-	0,01530	100.000	1.530	98.853	0,97933	7.703.083	77,03
1		134.900	-	0,00477	98.470	470	392.940	0,99567	7.604.230	77,22
5	52	188.405	0,00027	0,00137	98.000	134	489.664	0,99859	7.211.290	73,58
10	70	241.939	0,00029	0,00145	97.866	142	488.973	0,99799	6.721.627	68,68
15	143	278.662	0,00051	0,00257	97.724	251	487.990	0,99723	6.232.654	63,78
20	150	252.792	0,00059	0,00297	97.473	289	486.640	0,99669	5.744.663	58,94
25	146	199.169	0,00073	0,00365	97.183	355	485.030	0,99607	5.258.023	54,10
30	144	170.178	0,00084	0,00421	96.828	407	483.124	0,99449	4.772.993	49,29
35	238	173.842	0,00137	0,00682	96.421	658	480.461	0,99223	4.289.870	44,49
40	339	193.509	0,00175	0,00873	95.763	836	476.727	0,98974	3.809.409	39,78
45	476	200.219	0,00237	0,01180	94.928	1.121	471.836	0,98539	3.332.681	35,11
50	714	202.910	0,00352	0,01745	93.807	1.637	464.943	0,97836	2.860.845	30,50
55	887	169.013	0,00525	0,02590	92.170	2.387	454.884	0,96698	2.395.902	25,99
60	1.117	135.609	0,00823	0,04034	89.783	3.621	439.862	0,94430	1.941.018	21,62
65	1.595	107.229	0,01488	0,07172	86.162	6.179	415.360	0,90204	1.501.156	17,42
70	2.587	95.989	0,02695	0,12624	79.982	10.097	374.670	0,82939	1.085.797	13,58
75	3.298	66.235	0,04979	0,22140	69.886	15.473	310.746	0,70255	711.127	10,18
80	3.585	36.404	0,09848	0,39512	54.413	21.499	218.315	0,54594	400.381	7,36
85	2.328	15.287	0,15230	0,55152	32.913	18.152	119.186	0,40234	182.066	5,53
90	1.400	6.491	0,21564	0,70055	14.761	10.341	47.953	0,31127	62.880	4,26
95	567	1.913	0,29613	4.420	4.420	14.927		14.927	3,38

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011, Statistikat Vitale

- $M(x,n)$ – koeficientët specifike të vdekshmërisë
 $q(x,n)$ – probabiliteti i vdekjes ndërmjet moshës x dhe $x+n$
 $l(x)$ – numri i të mbijetuarve në moshën x
 $D(x,n)$ – numri i të vdekurve ndërmjet moshës x dhe $x+n$
 $L(x,n)$ – numri i persona-vite të jetuar ndërmjet moshës x dhe $x+n$
 $S(x,n)$ – përpjesa e të mbijetuarve n vite më vonë
 $T(x,n)$ – numri i persona-vite të jetuar mbi moshën x
 $e(x)$ – jetëgjatësia mesatare në moshën x

Tab. 6.2b: Tabela e jetës, **meshkuj** 2011

Grupmosha	Vdekjet	Popullsia 1/1/2000	M(x,n)	q(x,n)	l(x)	D(x,n)	L(x,n)	S(x,n)	T(x)	e(x)
0		17.973		0,01631	100.000	1.631	98.777	0,97780	7.480.323	74,80
1		70.914		0,00536	98.369	528	392.420	0,99533	7.381.546	75,04
5	25	99.124	0,00025	0,00125	97.841	122	488.900	0,99860	6.989.127	71,43
10	39	124.827	0,00031	0,00156	97.719	153	488.214	0,99757	6.500.226	66,52
15	93	140.773	0,00066	0,00330	97.567	322	487.028	0,99645	6.012.012	61,62
20	101	132.878	0,00076	0,00380	97.245	370	485.299	0,99562	5.524.984	56,82
25	102	102.460	0,00099	0,00495	96.875	480	483.175	0,99437	5.039.685	52,02
30	105	82.430	0,00127	0,00632	96.395	609	480.453	0,99183	4.556.510	47,27
35	165	81.872	0,00202	0,01003	95.786	960	476.529	0,98925	4.076.057	42,55
40	213	92.301	0,00231	0,01149	94.826	1.089	471.406	0,98648	3.599.527	37,96
45	309	98.209	0,00314	0,01558	93.737	1.461	465.031	0,98089	3.128.122	33,37
50	466	101.500	0,00459	0,02270	92.276	2.094	456.143	0,97082	2.663.091	28,86
55	617	84.578	0,00730	0,03582	90.182	3.230	442.832	0,95589	2.206.948	24,47
60	740	68.357	0,01083	0,05270	86.951	4.582	423.299	0,92768	1.764.116	20,29
65	1.054	54.009	0,01952	0,09304	82.369	7.663	392.685	0,87931	1.340.817	16,28
70	1.540	47.076	0,03271	0,15118	74.705	11.294	345.292	0,80200	948.132	12,69
75	1.874	32.330	0,05797	0,25317	63.412	16.054	276.923	0,66685	602.839	9,51
80	1.807	16.003	0,11290	0,44024	47.358	20.849	184.666	0,50899	325.916	6,88
85	897	5.466	0,16406	0,58171	26.509	15.420	93.993	0,38306	141.250	5,33
90	452	2.092	0,21594	0,70118	11.088	7.775	36.004	0,31255	47.258	4,26
95	119	405	0,29444	...	3.313	3.313	11.253		11.253	3,40

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011, Statistikat Vitale

Tab. 6.2c: Tabela e jetës, **femra** 2011

Grupmosha	Vdekjet	Popullsia 1/1/2000	M(x,n)	q(x,n)	l(x)	D(x,n)	L(x,n)	S(x,n)	T(x)	e(x)
0		16.671		0,01421	100.000	1.421	98.934	0,98086	7.940.045	79,40
1		63.986		0,00425	98.579	419	393.479	0,99598	7.841.111	79,54
5	27	89.281	0,00030	0,00151	98.160	148	490.431	0,99858	7.447.632	75,87
10	31	117.112	0,00027	0,00133	98.012	131	489.734	0,99842	6.957.200	70,98
15	50	137.889	0,00036	0,00182	97.881	178	488.962	0,99807	6.467.466	66,07
20	49	119.914	0,00041	0,00204	97.703	199	488.018	0,99784	5.978.505	61,19
25	44	96.709	0,00045	0,00227	97.504	222	486.965	0,99775	5.490.487	56,31
30	39	87.748	0,00044	0,00222	97.282	216	485.872	0,99691	5.003.522	51,43
35	73	91.970	0,00079	0,00396	97.066	384	484.371	0,99492	4.517.650	46,54
40	126	101.208	0,00124	0,00621	96.682	600	481.909	0,99282	4.033.279	41,72
45	167	102.010	0,00164	0,00815	96.082	783	478.451	0,98985	3.551.370	36,96
50	248	101.410	0,00245	0,01217	95.299	1.159	473.595	0,98600	3.072.919	32,25
55	270	84.435	0,00320	0,01586	94.139	1.493	466.963	0,97831	2.599.324	27,61
60	377	67.252	0,00560	0,02761	92.646	2.558	456.837	0,96156	2.132.360	23,02
65	541	53.220	0,01017	0,04959	90.089	4.467	439.274	0,92507	1.675.524	18,60
70	1.047	48.913	0,02141	0,10159	85.621	8.698	406.360	0,85656	1.236.250	14,44
75	1.424	33.905	0,04199	0,19001	76.923	14.616	348.073	0,73488	829.890	10,79
80	1.778	20.401	0,08716	0,35785	62.306	22.296	255.792	0,57321	481.817	7,73
85	1.432	9.821	0,14576	0,53415	40.010	21.372	146.623	0,41306	226.025	5,65
90	948	4.399	0,21550	0,70025	18.639	13.052	60.564	0,31103	79.402	4,26
95	447	1.508	0,29658	5.587	5.587	18.838		18.838	3,37

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011, Statistikat Vitale

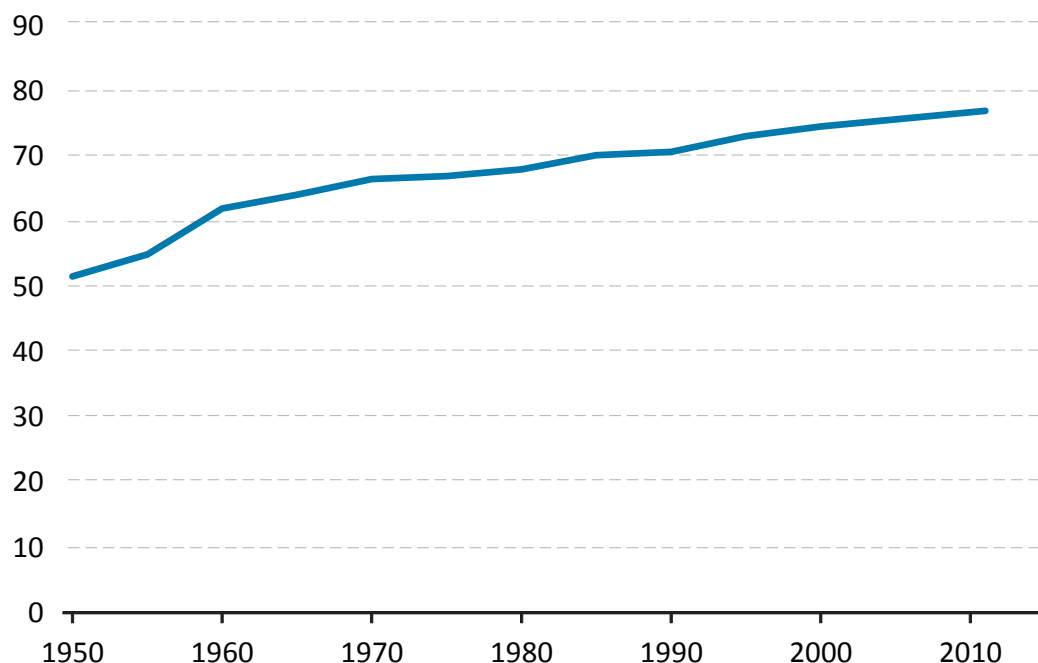
Tabela 6.3. përmbledh përvojën e vdekshmërisë së popullsisë së Shqipërisë gjatë 60 viteve të fundit, duke përfshirë jetëgjatësinë në lindje dhe koeficientin e vdekshmërisë foshnjore. Shqiptarët mund të presin të kenë një jetëgjatësi në lindje prej 25 vite më shumë sesa ajo e vitit 1950. Figura 6.3 tregon se rritja e jetëgjatësisë në lindje ishte më konstante, vetëm me dy periudha të një progresi më të kufizuar: gjatë gjysmës së dytë të viteve 1970 dhe fundit të viteve 1980. Rritja e jetëgjatësisë u realizua nga përmirësime të rëndësishme në probabilitetet për mbijetesën e foshnjave të sapolindura në vitin e parë të jetës së tyre. Në vitin 1950, jo më pak se 1 në 7 fëmijë vdiqën gjatë vitit të parë të jetës së tyre. Në vitin 2007 kjo shifër u reduktua në 1 në çdo 65 fëmijë.

Tab. 6.3: Jetëgjatësia dhe Koeficienti i Vdekshmërisë Foshnjore, 1950-2011

Viti	Jetëgjatësia	KVF
1950	51,6	143,1
1955	55,0	103,9
1960	62,0	96,6
1965	64,1	92,9
1970	66,5	89,1
1975	67,0	84,8
1980	68,0	74,1
1985	70,2	46,4
1990	70,7	45,4
1995	73,1	26,4
2000	74,6	22,8
2002	-	18,0
2004	-	18,0
2007	-	15,3
2011	77,0	-

Burimi: INSTAT (2002), Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011, MICS 2005, ADHS 2008-09

Fig. 6.3: Jetëgjatësia, 1950-2011

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011, MICS 2005, ADHS 2008-09

Autorë të ndryshëm kanë arritur në përfundimin se Shqipëria ka një jetëgjatësi më të lartë sesa pritet në bazë të standardit të saj të përgjithshëm të jetesës. Për shembull INSTAT (2004b), në vlerësimin e kushteve të jetesës dhe varfërisë arrin në përfundimin se: “Shqiptarët, të njohur për jetëgjatësinë e tyre të lartë me një ‘kosto shumë të ulët’ vazhdojnë të kenë shëndet të mirë edhe pas rënies së Komunizmit. Jetëgjatësia është rritur dhe ata raportojnë një shëndet të mirë në përgjithësi”. Për të provuar një përfundim të tillë dhe për të parë sesa më e lartë mund të jetë jetëgjatësia në Shqipëri në krahasim me vendet e tjera të ngjashme, u krye një test.

Çdo vit UNDP nxjerr Raportin e Zhvillimit Njerëzor, në të cilin vendet klasifikohen sipas një indeksi të zhvillimit njerëzor të vlerësuar (HDI)¹⁵. Sipas HDI-së për vitin 2011, Shqipëria zuri vendin e 70-të në botë. Ky indeks bazohet në disa parametra, duke përfshirë jetëgjatësinë, vitet e shkollimit dhe të ardhurat kombëtare bruto (AKB) për frymë. Për përcaktimin e nivelit ‘normal’ të jetëgjatësisë në Shqipëri, së pari u përzgjedhën të gjitha vendet Evropiane, përveç Shqipërisë. Më pas, për këto vende vlerat e jetëgjatësisë, vitet e arsimimit dhe AKB u futën në programin statistikor SPSS dhe u krye një regresion linear, në të cilin jetëgjatësia ishte variabël i varur ndërsa vitet e arsimimit dhe AKB ishin variabla shpjegues. Modeli tregoi një fuqi vlerësuese të arsyeshme, me një koeficient përcaktimi (R²) prej 0,456. Vlerat për Shqipërinë për vitet e shkollimit (10,4) dhe AKB për frymë (7.822 US\$), më pas u imputuan në modelin e regresionit. Në këtë mënyrë, numri i viteve që Shqiptarët pritët të jetojnë, duke ditur nivelin e të ardhurave kombëtare për frymë dhe vitet e arsimimit, u vlerësua të jetë 74,5 vjet. Me fjalë të tjera, jetëgjatësia në Shqipëri e vlerësuar në bazë të censurit dhe të dhënave statistikave vitale në fakt është më e lartë (2,5 vjet) sesa do të parashikohej në bazë të standardit të tyre të jetesës (dhe arsimimit). Sigurisht ky është një vlerësim i përafërt dhe është i debatueshëm, por tregon se në të vërtetë niveli aktual i vdekshmërisë në vend duket më i favorshëm sesa pritej.

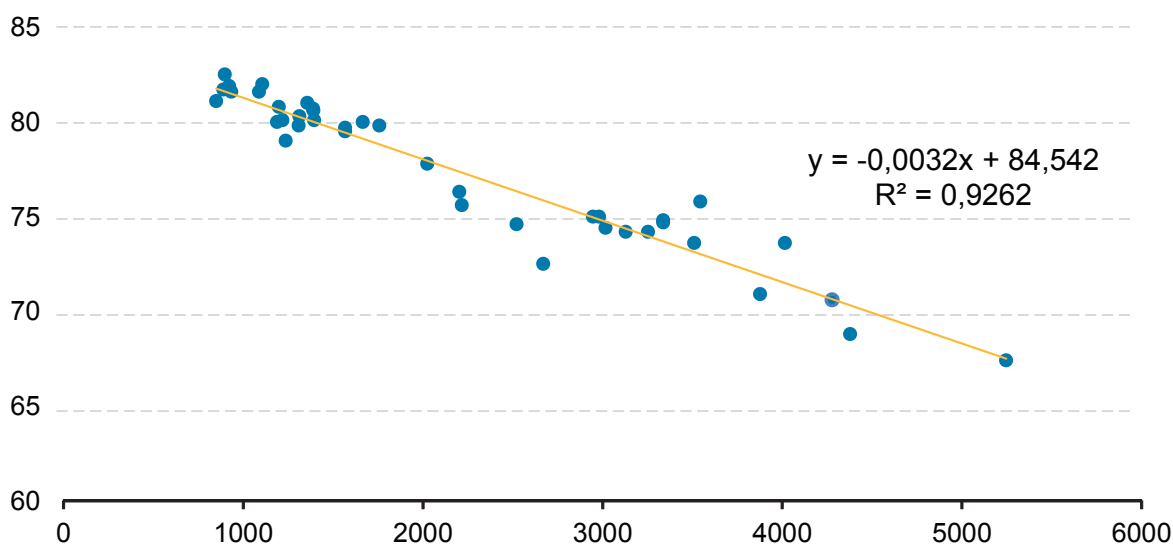
Është sugjeruar se Shqiptarët gëzojnë jetëgjatësi më të madhe sesa pritej, për shkak të dietës së tyre të shëndetshme mesdhetare, e cila ndër të tjera parandalon sëmundjet e zemrës. Në vitin 1997, Gjonça dhe Bobak i dedikuan një artikull në revistën shkencore The Lancet paradoksit shqiptar të jetëgjatësisë. Ata sugjeruan se dieta ishte shpjegimi më i besueshëm për këtë paradoks: ndërmjet standardit të ulët të jetesës dhe jetëgjatësisë së lartë. Ata gjithashtu pohuan se ‘Megjithëse kodimi i shkaqeve të vdekjeve nuk është tërësisht i besueshëm, regjistrimi i vdekjeve është gjetur të jetë i saktë, dhe nën-raportimi i vogël është korrigjuar. Krahasuar me problemet e regjistrimit të vdekjeve në shumicën e vendeve në zhvillim, ky nën-regjistrim është i parëndësishëm dhe nuk mund të shtrembërojë panoramën e përgjithshme të vdekshmërisë’.

¹⁵ <http://hdr.undp.org/en/2013-report>

Të dhënat mbi të cilat u bazua analiza e tyre ishin nga viti 1990, një kohë kur Shqipëria kishte një strukturë tërësisht të ndryshme administrative, ekonomike dhe politike nga kjo aktuale. Në vitin 2009, (Ginter et al. 2009) e përdorën argumentin e dietës përsëri për të shpjeguar vdekshmërinë relativisht të ulët në Shqipëri, në një rishikim të disa ‘paradokseve mjekësore’. Ata argumentuan se arsyeja kryesore për jetëgjatësinë e lartë ishte vdekshmëria e parakohshme e ulët nga sëmundjet kardiovaskulare për meshkujt.

Për të ekzaminuar nëse jetëgjatësia e lartë e vëzhguar e Shqipërisë vërtet lidhet me prevalencën e ulët të vdekshmërisë kardiovaskulare të parakohshme, përsëri u krye një test. Së pari, nga Botimi i vitit 2008 ‘Statistikat për Sëmundjet Kardiovaskulare në Evropë’ u mor shumica e vlerave të paraqitura për një Jetëgjatësi mesatare të shëndetshme (DALY)¹⁶ për 100.000 banorë për secilin vend Evropian për sëmundjet e të zemrës (koronare, infarktin etj.). Më pas, ky informacion u lidh me jetëgjatësinë për secilin vend. Figura 6.4 tregon se ekziston një marrëdhënie e ngushtë lineare ndërmjet të dy variablave. Regresioni linear iu përshtat të dhënave në të cilat jetëgjatësia ishte variabël i varur dhe DALY ishte variabli shpjegues. Vlera e R^2 është shumë e lartë (0.93), gjë e cila tregon se varianca e jetëgjatësisë në lindje në Evropë përcaktohet gjerësisht nga incidenca e sëmundjeve kardiovaskulare. Së fundmi, në bazë të koeficientëve të regresionit, jetëgjatësia e përshtatur e Shqipërisë u përllogarit në bazë të DALY të vendit marrë nga “Statistikat Evropiane të Sëmundjeve Kardiovaskulare”. DALY në total për 100.000 shqiptarë për Sëmundjet koronare të zemrës, infarktin dhe sëmundje të tjera kardiovaskulare u vlerësua të jetë 2.997 vjet. Në bazë të modelit linear, jetëgjatësia e përshtatur për Shqiptarët rezultoi 74,95 vjet. Kjo vlerë është shumë e përafërt me jetëgjatësinë e përshtatur në bazë të AKB dhe viteve të shkollimit (74,5 vjet), sesa me vlerën e llogaritur në bazë të censurit dhe numrit të vdekjeve nga statistikave vitale (77 vjet).

Fig. 6.4: Lidhja ndërmjet DALY për sëmundjet kardiovaskulare dhe jetëgjatësisë në vendet Evropiane

Burimi: Statistikat për Sëmundjet Kardiovaskulare në Evropë, 2008

Në këtë drejtim, ia vlen të thuhet se në të kaluarën kanë ndodhur ndryshime të rëndësishme. Në Shqipëri, ndërmjet viteve 1994 dhe 2004, niveli i vdekjeve nga sëmundjet kardiovaskulare për meshkujt u rrit prej 54 përqind. Për femrat më pak se 65 vjeç, ky nivel u rrit me 46 përqind, në të njëjtën kohë vdekshmëria nga infarkti u rrit me 19 përqind. Megjithatë metoda e paraqitur këtu përsëri është vetëm një tregues dhe e debatueshme, ajo tregon se në kontekstin Evropian jetëgjatësia jo vetëm që është më e lartë në krahasim me standardin e jetesës së vendit, por me sa duket më e lartë gjithashtu krahasuar me pozicionin e saj përsa i takon sëmundjeve kardiovaskulare.

Nëse jetëgjatësia është vërtet po aq e lartë sa dhe tregojnë të dhënat e statistikave vitale, atëherë të paktën në këtë moment, jo domosdoshmërisht për të kaluarën, ekzistojnë prova se duhet të ketë një arsye tjetër dhe jo hipoteza e dietës, përse jetëgjatësia është kaq e lartë në krahasim me vendet e tjera. Deri tani ishte supozuar se niveli i regjistrimit të vdekjeve të të rriturve është mjaft i plotë. Rezultatet këtu tregojnë se kjo ndoshta nuk është e vërtetë. Siç tregohet më parë, ekziston problemi i nën-regjistrimit të vdekjeve të foshnjave. Ndoshta problemi mund të mos kufizohet tek foshnjat,

¹⁶ Përkufizimi i OBSH-s për DALY është: ‘Një DALY mund të mendohet si një vit “i shëndetshëm” i humbur i jetës. Shuma e këtyre DALY në popullsi, ose barra e sëmundjeve, mund të mendohet si matja e boshllëkut ndërmjet statusit aktual shëndetësor dhe një situatë shëndetësore ideale ku e gjithë popullsia jeton në një moshë të madhe, pa sëmundje dhe aftësi të kufizuara’. http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/metrics_daly/en/

por regjistrimi i vdekjeve të të rriturve mund të jetë gjithashtu jo i plotë. Për rrjedhojë, sipas autorëve do të këshillohej një vlerësim i plotësisë së sistemit të regjistrimit në gjendjen civile.

6.4 Ndryshueshmëritë në vdekshmërinë foshnjore

Informacioni për fëmijët e lindur dhe fëmijët e mbijetuar në census mundëson llogaritjen e numrit të fëmijëve që një grua ka humbur në jetën e saj. Ky informacion mund të përdoret për krijimin e një modeli regresioni të shumëfishtë për matjen e ndryshueshmërie në vdekshmëri. Për shkak se asnjë informacion nuk është kërkuar për moshën e fëmijës së vdekur, grupi i fëmijëve që vdisnin konsistonte në foshnja, si dhe të rritur, deri në persona me moshë mbi 50 vjeç. Për të kufizuar analizën e vdekshmërisë vetëm për foshnjat dhe fëmijët e mitur, u investigua përvoja humbjes së fëmijëve nga nënat më pak se 35 vjeç. Ky kufizim e reduktoi popullsinë objekt studimi tek nënat me fëmijë të lindur gjatë njëzet viteve të fundit. Sipas tabelës së llogaritur të jetës, pothuaj 80 përqind e fëmijëve që vdesin përpara moshës 20 vjeç, vdesin brenda 5 viteve të para të jetës. Pra, në analizën aktuale, shumica e fëmijëve vdesin në mosha shumë të reja, por vdekja ka ndodhur ndërmjet momentit të censusit dhe një periudhe prej afërsisht 20 vjetëve më parë.

Është sugjeruar të përdoret regresioni Puasonian për vlerësimin e ndryshueshmërisë në vdekshmëri me numrin e fëmijëve të vdekur për secilën nënë si variabël i varur (Rutaremwa 1999). Ky model do të ishte i ngjashëm me modelin e përdorur për matjen e ndryshueshmërive në lindshmëri. Megjithatë, ndryshimi i vetëm metodologjik do të ishte se ekziston nevoja e përfshirjes së logaritmit natyror të numrit të fëmijëve të lindur si një "variabël ekspozimi" për kontrollin e numrit të fëmijëve të ekspozuar ndaj rrezikut të vdekjes. U testuan një numër modelesh puasoniane me të dhënat e censusit, por rezultatet ishin mjaft zhgënjyese, për shkak të cilësisë së disa të dhënave. Për rrjedhojë, u mor një vendim për transformimin e numrit të fëmijëve të vdekur për grua, në një variabël thjesht nëse ajo e kishte provuar humbjen e një fëmije ose jo. Ky variabël më pas u përdor si një variabël i varur në një regresion logit. U përdorën katër modele. Në secilin model u përfshi një variabël shpjegues shtesë: 1) qarku, 2) grupmosha e nënës, 3) vendbanimi rural ose urban dhe 4) niveli arsimor i nënës.

Në kolonën 'B' të tabelës 6.4 paraqiten koeficientët e regresionit. Këto janë logaritmet natyrore për mundësitë që gratë në grupmoshën 15-35 të kenë humbur ndonjëherë një fëmijë deri në kohën e censusit. Sa më i madh koeficienti B, aq më i madh efekti i këtij variabli. Është e ditur, se masa e ndikimit të këtyre koeficientëve është e vështirë për t'u interpretuar. Për rrjedhojë, u llogarit funksioni eksponencial i koeficientëve të regresionit ($\text{Exp}(B)$). Kjo masë jep raportin e shanseve, d.m.th. raporti i humbjes së të paktën një fëmije, përkundrejt moshumbjes së asnjë fëmije. Për secilin variabël u desh të zgjidhej një kategori reference. Kategoritë e referencës janë: 'Berat', '15-19 vjeçarët', 'Urban' dhe 'Pa Diplomë'.

Është interesante të shihet se disa prej raporteve të shanseve ndryshojnë pas futjes së variablave shpjegues të tjera. Për shembull, Tirana dhe Vlora kishin një numër të fëmijëve të vdekur për grua më të ulët sesa Berati në modelin 1, por ky efekt u bë pozitiv pas përfshirjes së variablit Urban/Rural dhe më vonë Arsimit. Kukësi është qarku me vdekshmërinë më të lartë të fëmijëve. Mundësitë që gratë të humbasin një fëmijë këtu janë dy herë më të larta sesa në Berat. Përgjithësisht, qarqet e tjera në Veri të vendit (Dibër dhe Shkodër) kanë vdekshmëri më të lartë fëmijësh sesa qarqet në Jug (Fier, Berat, Korçë, Vlorë). Nëpërmjet grupmoshës së nënës, vlerat kontrollohen me kohën e ekspozimit. Gratë më të vjetra i patën fëmijët e tyre kohë më parë, kështu që nuk duhet jetë çudi që shanset e tyre për të humbur fëmijë të jenë shumë më të larta sesa ato të grave më të reja. Nivelet e tyre janë gjithashtu të larta sepse janë pjesë e brezave që i lindën fëmijët në kohëra kur nivelet e vdekshmërisë së foshnjave dhe fëmijëve ishin shumë më të larta. Rezultatet tregojnë se gratë e moshës 20-24 kanë 4,5 herë më shanse të humbasin një fëmijë sesa gratë e moshës 15-19 vjeç. Për gratë në dy grupmoshat 5-vjeçare më të vjetra ky nivel është akoma shumë më i lartë (10,7 dhe 18,3).

Gratë në zonat rurale kanë një shans shumë më të lartë të provojnë vdekjen e një fëmije. Shanset e tyre janë 30 përqind më të larta sesa ato të grave në zonat urbane. Vihet re se raporti i shanseve është edhe më i lartë (1,71) në modelin 3, por që efekti bie pas përfshirjes në model të arsimit. Kjo ka kuptim sepse në përgjithësi gratë në zonat urbane kanë nivele arsimimi më të larta sesa gratë në zonat rurale. Së fundi, arsimi mbetet një faktor diskriminimi shumë i fortë përse i takon humbjes së një fëmije. Megjithëse vdekshmëria e fëmijëve të grave që kanë vetëm ciklin e ulët arsimor është shumë më e lartë sesa vdekshmëria e fëmijëve të grave pa arsim (raporti i shanseve = 1,36), shansi që gratë të humbasin një fëmijë bëhet edhe më i ulët me rritjen e nivelit arsimor. Veçanërisht, shanset e humbjes së një fëmije nga gratë me arsim universitar janë shumë më të vogla sesa ato të grave pa diplomë (raporti i shanseve 0,2 ose më pak).

Tab. 6.4: Regresioni logit për nënat që kanë humbur një ose më shumë fëmijë

Parametri	Kategoria	Modeli 1		Modeli 2		Modeli 3		Modeli 4	
		B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
	Intercepti	-4,885	0,008	-6,710	0,001	-7,591	0,001	-6,514	0,001
Qarku	Berat	-	-	-	-	-	-	-	-
	Dibër	0,546	1,727	0,604	1,830	0,511	1,667	0,524	1,689
	Durrës	0,182	1,199	0,189	1,208	0,357	1,429	0,343	1,410
	Elbasan	0,452	1,571	0,481	1,617	0,457	1,580	0,501	1,650
	Fier	0,221	1,248	0,228	1,256	0,207	1,230	0,248	1,281
	Gjirokastrë	0,166	1,181	0,158	1,171	0,226	1,254	0,447	1,564
	Korçë	0,156	1,169	0,136	1,146	0,114	1,121	0,201	1,223
	Kukës	0,733	2,081	0,757	2,132	0,702	2,017	0,733	2,081
	Lezhë	0,237	1,268	0,294	1,342	0,349	1,417	0,366	1,442
	Shkodër	0,346	1,414	0,404	1,498	0,408	1,504	0,485	1,625
	Tiranë	-0,130	0,878	-0,163	0,850	-0,020	0,980	0,185	1,203
	Vlorë	-0,018	0,982	-0,019	0,982	0,114	1,121	0,217	1,242
Grupmosha	15 -19			-	-	-	-	-	-
	20 -24			1,210	3,353	1,223	3,397	1,511	4,530
	25 -29			2,143	8,523	2,162	8,692	2,330	10,275
	30 -34			2,763	15,845	2,780	16,112	2,908	18,320
Zona	Urban					-	-	-	-
	Rural					0,536	1,709	0,262	1,300
Arsimimi	Pa diplomë							-	-
	Arsimi fillor							0,304	1,355
	Arsim 9 vjeçar (arsim i detyrueshëm)							-0,401	0,670
	Arsim 9 vjeçar profesional (2-3 vjet)							-0,554	0,575
	Arsim i mesëm (i përgjithshëm)							-0,975	0,377
	Arsim i mesëm profesional (4-5 vjet)							-0,881	0,414
	Arsim i lartë (BA)							-1,598	0,202
	Arsim i lartë (BAMA)							-1,872	0,154
	Arsim i lartë (sistemi i vjetër përpara sistemit të Bolonjës)							-1,601	0,202
	Pasuniversitar/Master							-2,015	0,133
	Doktoratë/PhD							-2,825	0,059

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011

7. MIGRIMI NDËRKOMBËTAR

7.1 Hyrje

Gjatë dy dekadave të fundit, Shqipëria ka kaluar ndryshime të mëdha social-ekonomike. Për të përballuar ndryshimet dhe përmirësuar standardin e jetesës shumë shqiptarë kanë migruar ose brenda vendit drejt Tiranës, ose në zona të tjera urbane, ose në shtete të tjera. Për ata që kanë shkuar jashtë shtetit, vendet fqinje Italia dhe Greqia ishin destinacionet kryesore. Sipas një studimi të Bankës Botërore, deri nga viti 2005 të paktën një në tre njësi ekonomike familjare (NJEF) kishte një anëtar që ishte larguar nga vendi (Banka Botërore 2007). Dhe disa vite më vonë, rreth dy në pesë NJEF kishte të paktën një anëtar jashtë shtetit. Impakti i vërtetë i migrimit ka të ngjarë të jetë më i lartë sepse këto të dhëna nuk përfshijnë NJEF të tëra që u larguan nga vendi (ADHS).

Ky kapitull përshkruan migrimin ndërkombëtar të Shqiptarëve, duke vlerësuar masën e migrimit dhe duke përshkruar karakteristikat e tij. Të dhënat nga Censusi 2011 dhe nga burime të tjera përbëjnë bazën e analizave.

7.2 Emigrimi

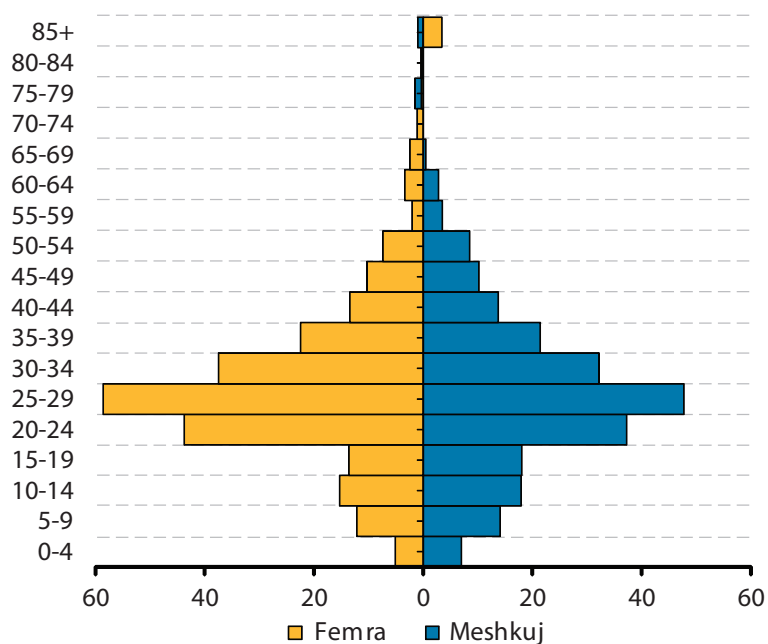
Edhe pse censusi nuk është mjeti më i përshtatshëm për matjen e emigrimit, duke ditur rëndësinë e migrimit për ndryshimin e popullsisë në Shqipëri, pyetësi i censurit 2011 u përpoq të kapte emigrimin duke pyetur NJEF-të nëse ndonjë prej anëtarëve të saj ishte larguar jashtë vendit.¹⁷ Nëse po, merrej informacion për moshën, gjininë, vendin e destinacionit dhe arsyen e largimit. NJEF-të fqinje pyeteshin nganjëherë për të dhënë informacion për NJEF-të që kishin emigruar tërësisht. Krahasuar me të dhëna nga studimet e mëparshme (Banka Botërore 2007; ADHS), shifrat e censurit dukej që vuanin nga një nën-numërim i konsiderueshëm: vetëm 18 përqind (131 mijë NJEF) raportuan një ish pjesëtar të tyre që tani jetonte jashtë vendit. Megjithatë, siç do ta shohim më poshtë në këtë kapitull, shpërndarja e të dhënave të mbledhura për karakteristikat e emigrantëve ka të ngjarë të jetë më e besueshme.

7.2.1 Migrimi neto ndërmjet censuseve 2001-2011

Impakti i emigrimit mbi popullsinë në Shqipëri mund të nxirret edhe në mënyrë të tërthortë, duke krahasuar të dhënat e censuseve 2001 dhe 2011. Në këtë dekadë, popullsia e Shqipërisë pësoi rënie me 8,8 përqind, nga 3,1 milion në 2,8 milion. Për të matur se deri në çfarë shkalle migrimi i jashtëm ndikoi në këtë rënie, popullsia u projektua në të ardhmen nga censusi i vitit 2001, duke përdorur shifra të rishikuara për vdekjet dhe lindjet nga statistikat vitale dhe duke supozuar një popullsi të mbyllur (shihni INSTAT 2014a për një shpjegim të detajuar të procedurës; gjithashtu Schoorl 2012; De Bruijn dhe Schoorl 2012). Figura 7.1 tregon shpërndarjen e popullsisë së munguar sipas gjinisë dhe moshës që u projektua në bazë të vdekshmërisë sipas moshës dhe modeleve të lindshmërisë, por që nuk u rezultuan në Censusin e 2011-s. Në të gjitha grupmoshat, përveç personave për të dyja gjinitë, popullsia kishte pësuar rënie më shumë sesa mund të shpjegohej vetëm nga vdekshmëria dhe lindshmëria. Megjithatë humbja përqendrohet shumë tek moshat e reja (20-39). Ky është modeli tipik i emigrimit. Humbja e personave të rinj (nën moshën 20 vjeç, dhe veçanërisht nën moshën 15 vjeç) mund të shpjegohet arsyeshëm nga emigrimi i fëmijëve të varur nga prindërit e tyre emigruar në grupmoshat 20-49 vjeç. Anomalia e gjetur në grupmoshën më të madhe (85 vjeç e lart) nuk vjen si shkak i migrimit por ka më shumë të ngjarë të vijë nga keqraportimi i vdekshmërisë.

17 Pyetja e bërë në Censurin 2011 ishte: "A ka jetuar ndonjë pjestar i mëparshëm i kësaj NJEF-je, jashtë vendit për 12 muaj apo më shumë?"

Fig. 7.1: Humbja e vlerësuar e popullsisë ndërmjet censuseve sipas grupmoshës dhe gjinisë

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave 2001 dhe 2011; Statistikat Vitale

Analiza mbërrin tek një humbje neto e popullsisë në periudhën e fundit ndërmjet censuseve me 477 mijë persona, mesatarisht 45 mijë persona në vit (shihni Tabelën 7.1). Në grupmoshat tipike migruese (20-39), humbja neto e femrave është më e madhe sesa ajo e meshkujve: 162 kundrejt 139 mijë. Në tërësi, humbjet neto sipas gjinisë janë mjaft të ngjashme (245 mijë për femrat dhe 231 mijë për meshkujt).

Tab. 7.1: Humbja e vlerësuar e popullsisë ndërmjet censuseve sipas grupmoshës dhe gjinisë (në mijë)

Grupmoshat	Të dy gjinitë	Meshkuj	Femra
Total	-477	-231	-245
0-4	-12	-7	-5
5-9	-26	-14	-12
10-14	-33	-18	-15
15-19	-32	-18	-14
20-24	-81	-37	-44
25-29	-106	-48	-59
30-34	-70	-32	-37
35-39	-44	-21	-22
40-44	-27	-14	-13
45-49	-20	-10	-10
50-54	-16	-8	-7
55-59	-6	-4	-2
60-64	-6	-3	-3
65-69	-3	0	-2
70-74	0	1	-1
75-79	1	1	0
80-84	0	0	0
85+	4	1	3

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave 2001 dhe 2011; Statistikat Vitale

Meqë Censusi 2011 nxori të dhëna për imigrimin (neto) të popullsisë banuese në vend, mund të bëhet një vlerësim i numrit të emigrantëve, duke supozuar se humbja e popullsisë vjen si shkak i migrimit neto dhe jo nga nën-numërimi. Pra, kompensimi për imigrimin neto të 57 mijë meshkujve dhe 39 mijë femrave në periudhën ndërmjet dy censuseve të fundit, numri neto i emigrantëve në këto vite ka qenë 573 mijë persona, 288 mijë meshkuj dhe 285 mijë femra, d.m.th. një mesatare vjetore prej rreth 54,5 mijë personash dhe një normë emigrimi mesatare vjetore prej 2 përqind.

Në parim, humbja e popullsisë ndërmjet censuseve (pjesërisht) mund t'i atribuohet diferencave në mbulim në të dy censuset. Pas Censurit të vitit 2011 u realizua Anketa Post-Census, por meqë nuk ka asnjë të dhënë të disponueshme përse i takon nën-raportimit në censusin e vitit 2001, nuk është e mundur të vlerësohet efekti i tij në mënyrë të besueshme. Nëse do të përfshinin nën-mbulimin në Censurin 2011, struktura e moshës në Figurën 7.1 do të mbetej pothuajse e njëjtë. Humbja e popullsisë neto për shkak të migrimit do të reduktohej me 105 mijë, pra në 468 mijë (45 mijë në vit). Megjithatë, ky vlerësim më i ulët do të ishte i vlefshëm vetëm në mungesë të nën-mbulimit në censusin 2001, gjë që ka shumë pak gjasa të ketë ndodhur.

7.2.2 Emigrimi: burime të tjera të dhënash

Meqenëse të dhënat e censurit japin vetëm informacion të kufizuar për emigrimin, janë përdorur të dhënat nga burime të tjera, për të marrë më shumë njohuri në lidhje me migrimin e Shqiptarëve. Statistikat nga Eurostat-i dhe Institutet Kombëtar të Statistikave për vendet Evropiane arrijnë në një popullsi prej rreth 988 mijë shqiptarë që jetonin jashtë vendit në vitin 2011, në madhësi popullsia e gjashtë e huaj në BE (Eurostat, 2011 dhe të dhënat nga Institutet e Statistikave Evropiane dhe databaza e Eurostat-it), dhe popullsia e tretë më e madhe e shtetasve jo të BE-së (pas Turqve dhe Marokenëve). Nëse shtojmë dhe numrin e Shqiptarëve të lindur në Kanada dhe Australi (10 mijë persona të tjerë), dhe në Shtetet e Bashkuara (rreth 77 mijë), numri rritet në një shifër prej 1 milion (Shtojca I), e cila do të thotë se rreth një e katërta e Shqiptarëve jetojnë jashtë vendit.

Duhet të theksohet se shtetësia është një karakteristikë e ndryshueshme, sepse njerëzit mund marrin shtetësinë e vendit të huaj të vendbanimit. Gjatë viteve 2008-2009 22,8 mijë Shqiptarë morën shtetësinë Greke dhe në Itali 14 mijë persona morën shtetësinë Italiane. Pra, së bashku me një numër tjetër të panjohur të migrantëve të paregjistruar shqiptarë, popullsia e Shqiptarëve jashtë vendit do të ishte akoma më e madhe sesa shifra një milion. Nga ana tjetër, popullsia me shtetësinë Shqiptare jashtë vendit përfshin edhe të ashtuquajturin brezi i dytë i fëmijëve të lindur jashtë Shqipërisë, të cilët nuk duhet të konsiderohen emigrantë. Në Itali pothuaj një e katërta e popullsisë Shqiptare përbëhet nga fëmijë nën moshën 15 vjeç; në Greqi rreth 20 përqind dhe në Gjermani rreth 12 përqind, me një total prej rreth 200 mijë personash.

Italia dhe Greqia mbajnë deri tani pjesën më të madhe të qytetarëve Shqiptarë që jetojnë jashtë vendit (më shumë se 80 përqind), dhe numrat janë rritur qëndrueshëm gjatë dekadës së fundit (shtojca I). Ato ndiqen me një distancë të madhe nga SHBA, Gjermania, Mbretëria e Bashkuar, Kanadaja, Belgjika, Franca, Australia, Spanja dhe Austria (Tabela 7.2). Kjo shpërndarje e destinacioneve mbështetet nga të dhënat e Censurit 2011, që sugjeron se rreth 80 përqind e Shqiptarëve aktualisht jetojnë jashtë shtetit në Greqi ose Itali. Mbështetje shtesë jepet nga shifrat e imigrimit (neto) nga censusi, në të cilin Greqia dhe Italia janë vendet e qëndrimit të mëparshëm për 64 përqind të shtetasve shqiptarë që u kthyen nga qëndrimi jashtë vendit që nga censusi 2001.¹⁸

Afërsisht një milion shtetas Shqiptarë që jetojnë jashtë vendit janë rezultati neto i akumuluar i dy dekadave emigrimi.¹⁹ Të dhënat e Eurostat-it dhe Instituteve të Statistikave tregojnë se flukset e imigrimit nga Shqipëria drejt këtyre vendeve Evropiane janë të konsiderueshme (shihni Tabelën 7.3 dhe Shtojcën II). Në linjë me të dhënat e stokut të popullsisë, Italia dhe Greqia janë destinacionet më të rëndësishme. Italia raporton një ardhje prej rreth 29 mijë Shqiptarësh në vit gjatë periudhës 2001-2011. Greqia ka të dhëna të disponueshme vetëm për dy vite: 2006 (37 mijë) dhe 2007 (100 mijë). Shifra e fundit është jashtëzakonisht e lartë dhe ndoshta përfshin edhe rezultatet (e pjesshme) e legalizimit të tyre në vitin 2005 (Brick 2011).

Tab. 7.2: Popullsia me shtetësi Shqiptare në disa vende Evropiane (në mijë)

	Viti	Numri
Shtetësi Shqiptare		
Greqia	2011	480,8
Italia ^a	2011	482,6
Gjermania	2011	10,5
Mbretëria e Bashkuar	2005	10,5
Belgjika	2011	5,2
Franca	2005	5,0
Spanja	2011	1,6
Austria	2009	1,5
Lindur në Shqipëri		
SHBA	2010	77,4
Kanada	2006	7,5
Australia	2006	2,0

^a Numri i shtetasve shqiptarë të pyetur në censurin 2011 në Itali është pak më i ulët: 451,4 mijë
Burimi: Eurostat dhe Institutet e Statistikave

¹⁸ Duke përfshirë migrantët e kthyer për të cilët mungon informacioni për vendin e mëparshëm të qëndrimit.

¹⁹ Duke mos numëruar numrin e vogël të Shqiptarëve që emigruan përpara vitit 1989. Ka të ngjarë se një shumicë do të ketë fituar shtetësinë e huaj deri tani.

Tab. 7.3: Emigrimet e shtetasve Shqiptarë në vendet e BE-së dhe përqindja e meshkujve, mesatare vjetore 2001-2010

Vendi i emigrimit	Mesatare vjetore	Përqindja e meshkujve
Të gjitha vendet	101.632	..
Greqia ^a	68.404	56
Italia	30.348	51
Gjermania	1.342	56
Belgjika	430	51
Mbretëria e Bashkuar	260	..
Spanja	240	61
Austria	227	52
Suedia	99	61
Vendet e tjera të BE	283	..

^a shifra ka të ngjarë të përfshijë rezultatet e legalizimit
Burimi: Eurostat dhe Institutet e Statistikave

Lejet e para të qëndrimit të lëshuara për Shqiptarët në Greqi tregojnë një mesatare prej 40 mijë në vit për periudhën 2003-2005 dhe 2007-2009. Duke zbritur shifrën e lartë të 2007 për Greqinë, migrimi total vjetor do të ishte ndoshta 70-80 mijë. Megjithatë, migrimi në vendet e tjera Evropiane është i kufizuar, rreth 4 mijë në vit. Me 1.300 Shqiptarë në vit, Gjermania është destinacioni më i rëndësishëm Evropian pas Greqisë dhe Italisë.

Duke shqyrtuar disa destinacione jo-Evropiane të Shqiptarëve shihet se emigrimi vazhdoi gjatë dekadës së shkuar edhe në Australi edhe në Kanada. Nga 2.394 persona të lindur në Shqipëri dhe të pyetur në censusin e Australisë 2011, gjysma e tyre kishte mbërritur në dekadën e kaluar. Edhe në Kanada, 70 përqind e 15 mijë shtetasve Shqiptarë të pranuar që nga viti 1991 për qëndrim të përkohshëm apo të përhershëm (duke përfshirë edhe studentët) kishin mbërritur aty gjatë dekadës së kaluar.

Nga analiza e paraqitur më lart, duket mjaft e besueshme që emigrimi ka mbetur i lartë gjatë dekadës së kaluar. Vlerësimi i migrimit neto ndërmjet censuseve (573 mijë²⁰) bazuar në Censusin 2011 duket realist përballë faktit se rreth një milion qytetarë Shqiptarë aktualisht banojnë jashtë vendit dhe flukseve të emigrantëve drejt vendeve të tjera në masën 70-80 mijë në vit. Gjatë periudhës ndërmjet censuseve 1989-2001, migrimi i jashtëm u vlerësua të arrinte mesatarisht në 50 mijë në vit (INSTAT 2004) dhe nivelet e migrimit gjatë dekadës së kaluar 2001-2011 janë të njëjta në mos më të larta.

Analiza e mësipërme bazohet në përkufizimin e pranuar se një emigrant ndërkombëtar është personi që qëndron jashtë vendit për të paktën një vit. Megjithatë ka të ngjarë se migrimi Shqiptar, në veçanti në destinacionet e rëndësishme fqinje në Itali dhe Greqi, është qarkullues, ku njerëzit punojnë dhe qëndrojnë për një pjesë të vitit në Shqipëri dhe për pjesën tjetër në Itali ose Greqi, duke u zhvendosur në të dy vendet për arsye punësimi dhe familjare. Nëse kjo qëndron, impakti i përgjithshëm i migrimit është akoma më i madh sesa tregojnë shifrat tona.

7.2.3 Karakteristikat e emigrimit

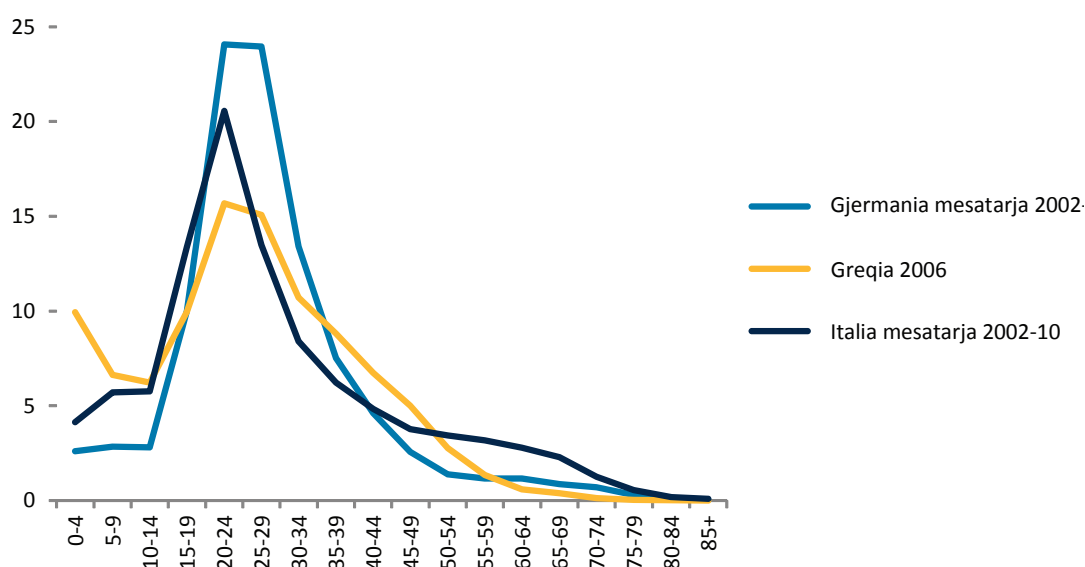
Pjesërisht vazhdimësia e emigrimit mund të shpjegohet nga karakteristikat e ndryshueshme të emigrimit Shqiptar. Mendohet se gjatë viteve 1990, migracioni dominohej nga të rinjtë beqarë që kërkonin punë jashtë vendit, në një periudhë kur Shqipëria ishte në trazicion. Në dekadën e parë të këtij mijëvjeçari migrimi duket të jetë diversifikuar: migrimi akoma dominohet nga të rinjtë, por krahas burrave edhe gratë gjithnjë e më shumë shkojnë jashtë vendit. Edhe pjesa e fëmijëve është rritur mjaft, dhe ky është një tregues i qartë i procesit të migrimit për bashkim familjar dhe martesë që shpesh ndjek migrimin "pionier" të valës së parë të dominuar nga meshkujt.

²⁰ Duke përjashtuar një korigjim për nën-mbulim.

Një proces i tillë i migrimit për bashkim familjar dhe martesë priret të garantojë nivele të vazhduara të migrimit të paktën për disa vite pas valës së parë të migrimit.

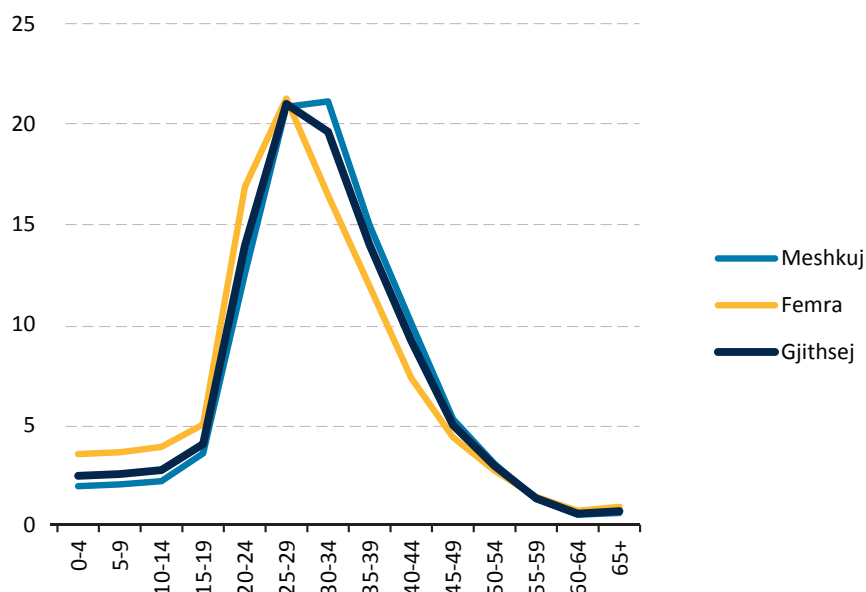
Të dhënat nga Eurostat-i dhe Institutet e Statistikave ndihmojnë në ilustrimin e asaj çka thamë më lart për destinacionet më të rëndësishme Evropiane. Imigrimi në dekadën e fundit ishte 56 përqind meshkuj në Gjermani dhe Greqi, dhe 51 përqind meshkuj në Itali (shihni Tabelën 7.3). Migrimi në Gjermani akoma ka të ngjarë të jetë i lidhur ngushtë me punësimin (dhe studimin) e cila tregohet nga raporti i ulët e fëmijëve. Në krahasim me të, Italia dhe veçanërisht Greqia kanë një shpërndarje moshore më të gjerë, treguese e migrimit familjar (shihni Figurën 7.2). Këto shpërndarje moshore të emigrimit reflektohen tek të dhënat në strukturën e popullsisë së Shqipërisë që aktualisht jeton jashtë vendit siç raportohet në Censusin 2011 (Figura 7.3).

Fig. 7.2: Emigrimi i shtetasve Shqiptarë në Gjermani, Greqi dhe Itali sipas grupmoshës (në %)

Burimi: Eurostat-i dhe Institutet e Statistikave

Fig. 7.3: Shqiptarët që aktualisht jetojnë jashtë vendit sipas gjinisë dhe grupmoshës, 2011 (në %)

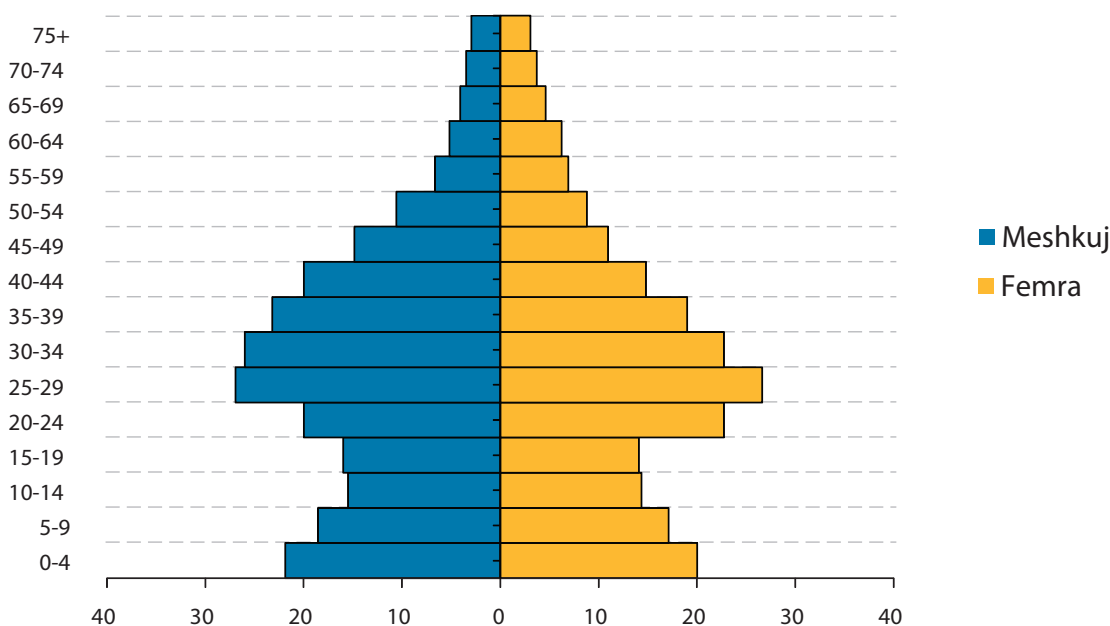

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Struktura moshore e shtetasve Shqiptarë të regjistruar në Censusin Italian 2011 gjithashtu tregon qartë efektet e bashkimit familjar si dhe prezencën e një brezi të dytë: fëmijët e emigrantëve shqiptarë të lindur në Itali (Figura 7.4).

Të dhënat nga lejet e para të qëndrimit të lëshuara në Itali dhe Greqi konfirmojnë natyrën e ndryshueshme të migrimit: vetëm gjysma e të gjitha lejeve në Greqi ishin për bashkim familjar. Në Itali lejet e lidhura me familjen ishin më pak: 35 përqind, ndërsa një tjetër 22 përqind u kategorizuan si “për arsye të tjera” (të pastudiuara) (Shihni Tabelën 7.4). Përveç migrimit të lidhur me familjen, migrimi për punësim ose studim ka vazhduar gjithashtu si për meshkujt ashtu edhe për femrat. Katër në dhjetë leje të lëshuara në Itali dhe Greqi në periudhën 2008-2009 ishin për qëllime punësimi. Prova të tjera janë gjetur në censusin 2011 në Shqipëri. Për 77 përqind të personave që jetojnë aktualisht jashtë vendit por që më parë ishin pjesëtarë të një NJEF-je të regjistruar në census, punësimi ishte arsyeja kryesore e largimit të tyre nga Shqipëria. Për 7 përqind ishte studimi, dhe për 13 përqind ishin arsyet familjare. Kjo e fundit ishte më e ulët sesa pritej, por kjo mund të vijë si shkak i nën-raportimit të NJEF-ve nga të cilat kishin migruar të gjithë pjesëtarët. Një arsye tjetër mund të jetë se arsyeja e “punësimit” mund të jetë raportuar për pjesëtarët e varur që migrojnë së bashku ose që më pas shkojnë tek ata që kanë migruar për punë. Krahas kësaj lejet zyrtare nuk e reflektojnë domosdoshmërisht synimin personal të migrimit: një bashkëshort mund të marrë një leje për bashkim familjar megjithëse synimi i tij personal mund të jetë punësimi.

Fig. 7.4: Shtetasit shqiptarë me banim në Itali, 2011

Burimi: Censusi në Itali 2011

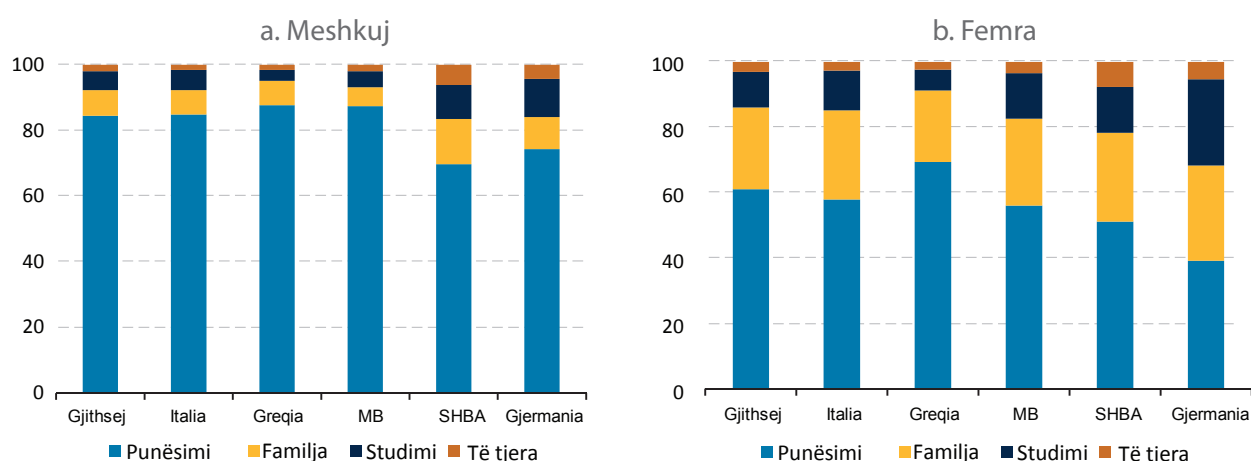
Tab. 7.4: Lejet e para të qëndrimit të lëshuara për shtetasit Shqiptarë në Greqi dhe Itali sipas arsyes, mesatarisht për 2008-2009

Arsyeja për leje qëndrimi	Greqia		Italia	
	Numri	Përqindja	Numri	Përqindja
Gjithsej	32.149	100,0	39.767	100,0
Puna	13.509	42,0	16.200	40,7
Familja	16.689	51,9	13.941	35,1
Arsimi	140	0,4	951	2,4
Të tjera	1.812	5,6	8.675	21,8

Burimi: EMN

Arsyet për emigrim siç raportohet nga Censusi 2011 për pjesëtarë të mëparshëm të familjes ndryshojnë për meshkujt dhe për femrat (Figura 7.5). Për 84 përqind të migrantëve meshkuj punësimi përmendet si qëllimi kryesor i largimit, për gratë është më e ulët, në 61 përqind. Nga ana tjetër, arsyet familjare luajnë rol për 25 përqind të grave kundrejt 8 përqind për meshkujt. Arsimi duket që është një arsye relativisht e vogël për migrim jashtë vendit, megjithatë më e rëndësishme për femrat (11 përqind) sesa për meshkujt (vetëm 6 përqind). Por studentët preferojnë disa destinacione më shumë se të tjerat: Gjermania, Franca dhe SHBA janë më të parapëlqyera, ndërkohë Greqia ishte më poshtë se mesatarja në këtë drejtim.

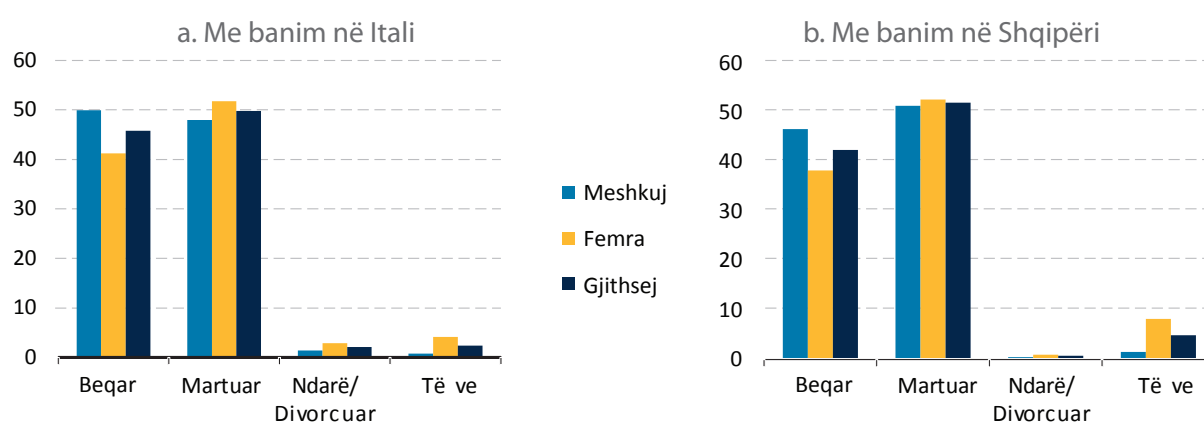
Fig. 7.5: Shqiptarët që aktualisht jetojnë jashtë vendit sipas gjinisë dhe arsyes së largimit, 2011

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Deri tani, është i disponueshëm vetëm një informacion i kufizuar për Shqiptarët në Censusin Italian të vitit 2011. Shpërndarja e shtetasve Shqiptarë në Itali sipas gjendjes së tyre martesore paraqitet në Figurat 7.6a dhe 7.6b. Struktura e moshës së re e popullsisë migruese reflektohet në faktin se pjesa e personave të ve është e vogël, por sidoqoftë shpërndarja nuk ndryshon shumë nga ajo e shtetasve shqiptarë që jetojnë në Shqipëri. Me sa duket, struktura mjaft e ndryshme e moshës së dy popullsisë ka vërtet ndikim por aktualisht nuk ka asnjë të dhënë të disponueshme për një kërkim më të detajuar.

Fig. 7.6: Shtetasit Shqiptarë që banojnë në Itali ose Shqipëri, sipas gjinisë dhe gjendjes martesore, 2011 (në %)

Burimi: Censusi në Itali 2011, Censusi në Shqipëri 2011

Në përmbljedhje, emigrimi shqiptar nuk është vetëm për të rinjtë. Është akoma shumë i orientuar nga punësimi por gjatë dekadës së fundit është rritur shumë pjesa e migrimit të lidhur me familjen dhe femrat po marrin gjithnjë e më shumë pjesë në migrim, edhe për punësim edhe për t'u bashkuar me bashkëshortët që migruan përpara tyre. Migrimi për qëllime studimi është relativisht i kufizuar dhe studentët kanë preferencë për Gjermaninë, Francën dhe SHBA-në më shumë sesa për Italinë dhe Greqinë.

7.3 Imigrimi

Nuk është e mundur të arrihet në një vlerësim të besueshëm për migrimin vjetor të kthimit nga burime të jashtme të dhënash: Shqipëria nuk i regjistron flukset e imigrimit dhe të dhënat e emigrimit nga vendet e tjera përkatëse ose nuk ekzistojnë (p.sh. Greqia) ose janë jashtëzakonisht të nënvlerësuara (p.sh. Italia). Për rrjedhojë, të dhënat nga censusi shqiptar janë përdorur për të ofruar informacion për masën dhe ndikimin e imigrimit në Shqipëri.

7.3.1 Shtetasit e huaj dhe popullsia e lindur jashtë vendit

Imigrimi për në Shqipëri përbëhet nga dy komponentë: imigrantët e herës së parë, më së shumti shtetas të huaj, që vijnë të jetojnë për një kohë të shkurtër ose të gjatë në Shqipëri, për shembull për punë ose për shkak të martesës me një Shqiptar/e; dhe Shqiptarët që kthehen në shtëpi pas një periudhe punësimi ose studimi jashtë vendit, nganjëherë me fëmijë të lindur në vendbanimin e mëparshëm. Grupi i parë, shtetasit e huaj në Shqipëri, është relativisht i vogël. Shumica e popullsisë në Shqipëri ka shtetësi Shqiptare: 98,3 përqind. Vetëm një përqind ka shtetësi tjetër krahas asaj shqiptare dhe më pak shtetas (47 mijë, 0,7 përqind) kanë vetëm shtetësi të huaj ose janë pa shtetësi (Tabela 7.5). Lidhjet e ngushta me Greqinë dhe Italinë shfaqen në këto të dhëna: pothuaj gjysma e popullsisë me shtetësi të dyfishtë ka shtetësi Greke krahas asaj Shqiptare. Një tjetër 11 përqindsh ka edhe shtetësi Italiane edhe Shqiptare. Nga shtetasit vetëm me shtetësi të huaj, më shumë se një e treta janë Grekë dhe 9 përqind Italianë. Komunitetet e tjera të shtetasve me shtetësi të dyfishtë ose vetëm të huaj vijnë nga Maqedonia (4,7 mijë), SHBA (3,8 mijë), Turqia (3,1 mijë) dhe Kosova (2,8 mijë).

Pavarësisht migrimit masiv të dy dekadave të fundit, akoma më pak se 2 përqind e popullsisë në Shqipëri (pak më shumë se 51 mijë persona) kanë lindur jashtë vendit (Tabela 7.5). Siç pritet, Greqia (61 përqind) dhe Italia (17 përqind) janë dy vendet e huaja kryesore të lindjeve të raportuara në census.

Tab. 7.5: Popullsia sipas shtetësisë dhe vendlindjes

Shtetësia	Gjithsej			Të lindur jashtë vendit		Të gjitha vendet	Nga të cilat:		
	Numri	Përqind	Përqind	Numri	Përqind		Greqia	Italia	Të tjerë
Gjithsej	2.800.138	100,0		51.345	1,8	100,0	60,7	17,1	22,2
Shqiptare	2.753.174	98,3		37.268	1,4	100,0	65,6	16,7	17,7
Shqiptare dhe tjetër	28.309	1,0	100,0	3.238	11,4	100,0	44,0	15,6	40,4
Greke	13.049		46,1	1.555					
Italiane	3.093		10,9	522					
Tjetër	11.212	0,4	100,0	7.996	71,3	100,0	44,4	13,7	41,9
Greke	4.226		37,7	2.255					
Italiane	1.038		9,3	941					
Pa shtetësi	7.443	0,3		4.600	38,2	100,0	62,3	33,5	4,2

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

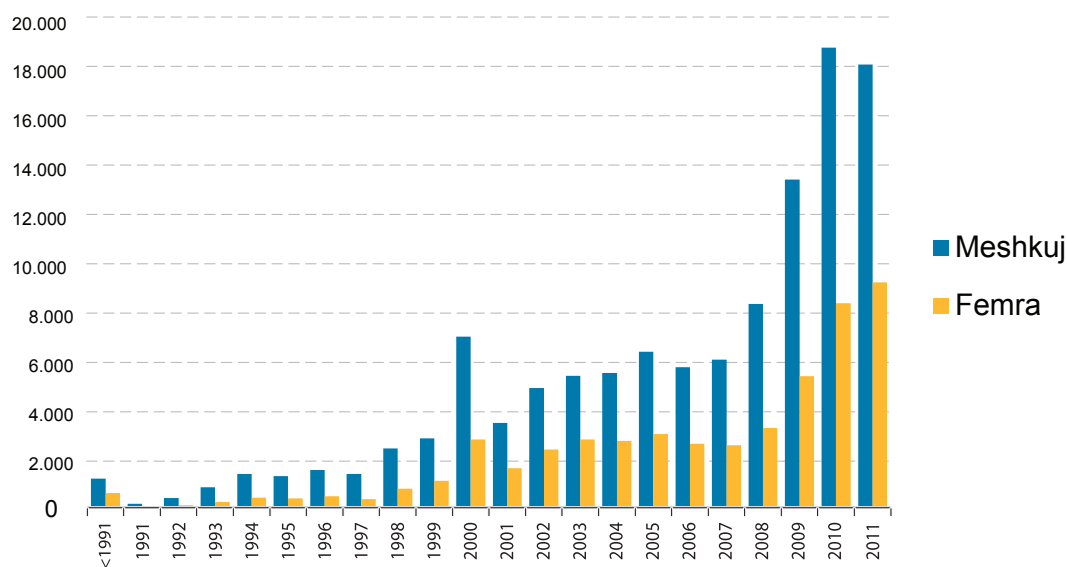
7.3.2 Migrimi i kthimit

Duke pasur parasysh rritjen e madhe në dekadën e fundit të numrit të Shqiptarëve që banojnë jashtë vendit, migrimi i kthimit nuk mund të ishte shumë i konsiderueshëm. Megjithatë, në Censusin e vitit 2011 një total prej 96,4 mijë njerëzish u raportuan të jenë kthyer nga qëndrimi jashtë vendit që nga viti 2001. Në 15 përqind të NjEF në Shqipëri tashmë jeton dikush që ka jetuar të paktën njëherë jashtë vendit. Kjo përbën rreth gjashtë përqind të popullsisë gjithsej (172 mijë persona), 97 përqind e tyre me shtetësi shqiptare ose të dyfishtë.

Të dhënat e imigrimit nga censusi shqiptar i vitit 2011 janë nxjerrë nga pyetjet e bëra për vendlindjen, vendin e banimit të mëparshëm dhe vitin e ardhjes në Shqipëri, si dhe vendin e zakonshëm të banimit në kohën e censurit të vitit 2001. Në kombinim me të dhënat e vendbanimit aktual mund të kryhen matje të ndryshme të migrimit. Vendi i shtetësisë dhe vendlindja japin të dhëna bazë për masën në të cilën një vend tërheq imigrantët e huaj. Por në Shqipëri, migrimi i kthimit të Shqiptarëve është lloji më i rëndësishëm i imigrimit. Për rrjedhojë në këtë seksion ne e zhvendosim fokusin drejt shtetasve shqiptarë (duke përfshirë edhe ata me shtetësi të dyfishtë) që kanë banuar jashtë vendit. Për qëllime të analizës e ndajmë këtë grup në kategorinë e “migrantëve të kohëve të fundit” që arritën pas Censurit të vitit 2001 dhe në kategorinë e “migrantëve jo të kohëve të fundit”, d.m.th ata që u kthyen në Shqipëri përpara Censurit të vitit 2001.

Rreth gjysma e shtetasve Shqiptarë që kanë jetuar jashtë vendit të paktën njëherë në jetën e tyre, janë kthyer në vitet e fundit, që nga viti 2008, me kulm në vitet 2010 dhe 2011. Kriza ekonomike duhet të ketë shkaktuar kthimin e shumë Shqiptarëve që punonin jashtë vendit por që humbën punën e tyre dhe nuk mund të gjenin punë tjetër (Figura 7.7). Duhet pasur parasysh se Figura 7.7 nuk përfaqëson flukset vjetore të imigrimit. Ajo reflekton efektin neto të imigrimit, sepse janë përfshirë vetëm shtetasit Shqiptarë që u kthyen dhe nuk janë larguar përsëri. Për rrjedhojë, në kushte të pandryshueshme, pritet që seritë kohore të rriten drejt viteve më të fundit, duke ditur se të kthyerit e fundit kanë pasur më pak kohë për një emigrim tjetër. Por rritja është mjaft e fortë për të treguar qartësisht efektin e krizës ekonomike, e cila goditi me keq Greqinë, destinacionin kryesor të migrantëve Shqiptarë. Rritja e kohëve të fundit të migrantëve të kthyer ka qenë më e madhe për meshkujt, një tjetër tregues se problemet e lidhura me punësimin luajnë një rol në vendimin për t'u kthyer.

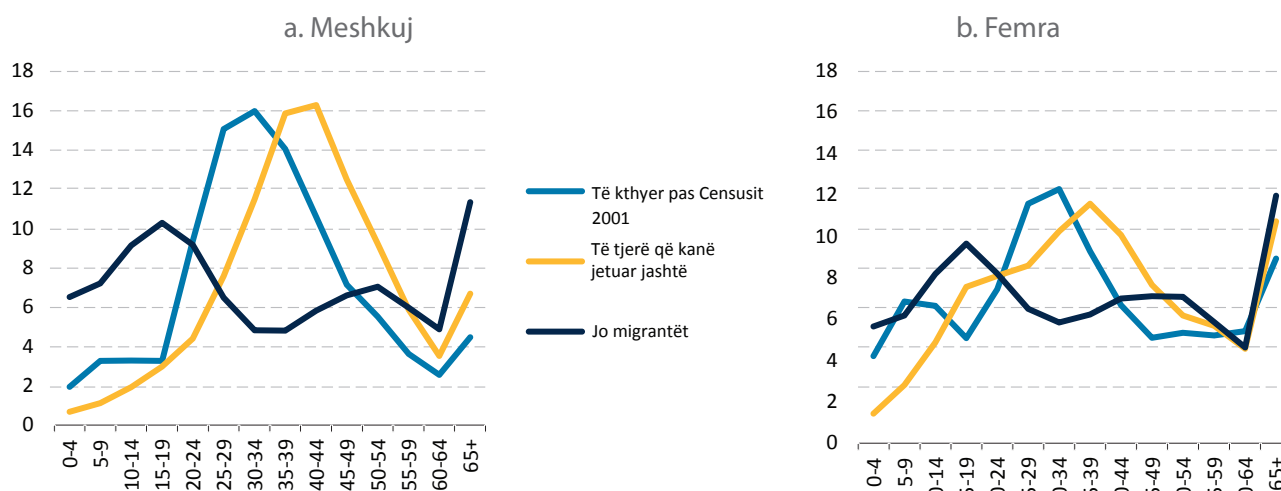
Fig. 7.7: Shtetasit Shqiptarë që kanë qëndruar jashtë vendit sipas gjinisë dhe vitit të kthimit në Shqipëri

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Cilat janë karakteristikat kryesore të shtetasve Shqiptarë që kthehen në Shqipëri? Censusi jep shumë informacion. Së pari, siç ndodh me emigrantët: meshkujt janë të mbipërfaqësuar ndër migrantët e kthimit. Krahës kësaj, është e qartë nga Figura 7.8 se migrantët e kthimit janë mbipërfaqësuar në moshat e reja, veçanërisht meshkujt. Kjo thjesht reflekton faktin se të rinjtë ka më shumë të ngjarë të shkojnë jashtë vendit sesa më të vjetrit dhe e njëjta gjë është e vërtetë për migrantët e kthimit. Ata që u kthyen përpara Censurit të vitit 2001 kanë pasur një dekadë më shumë për “t’u rritur në moshë” dhe kjo tregohet në strukturën e tyre moshore pak më të vjetër. Nënperfaqësimi i fëmijëve ndër grupet e migrantëve shkaktohet nga fakti se fëmijët e lindur jashtë vendit nuk numërohen si migrantë të kthyer.

Fig. 7.8: Shtetasit Shqiptarë të moshës 15 vjeç e lart, sipas gjinisë, grupmoshës dhe statusit të migrimit (në %)

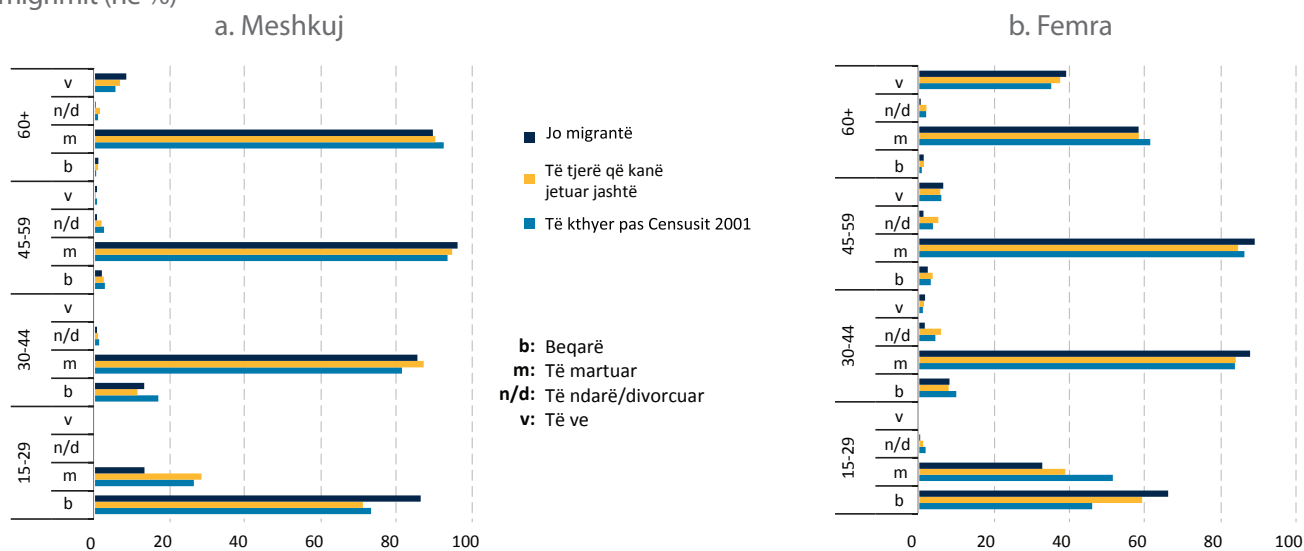

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Në tërësi, migrantët e kthimit ka më shumë të ngjarë të jenë të martuar sesa jo-migrantët. Por ky është pjesërisht efekt i strukturës moshore të re të vëzhguar më lart. Nga kontrolli për ndryshimin e strukturës moshore, vetëm migrantët në grupmoshat e reja (15-29) ka më shumë të ngjarë të jenë të martuar sesa jo-migrantët (Figura 7.9). Migrantet femra të kthimit ka më shumë të ngjarë të jenë të martuara sesa femrat që nuk kanë jetuar asnjëherë jashtë shtetit. Megjithatë popullsia që është e divorcuar ose e ndarë është relativisht e vogël, shumë më tepër migrantë janë divorcuar ose ndarë në shumicën e grupmoshave. Procesi i migrimit priret të ketë një efekt të thellë tek çiftet, të tilla si ndarja e zgjatur e bashkëshortëve kur vetëm një partner ka emigruar, stresi i të jetuarit jashtë vendit në një shoqëri të panjohur ose pavarësia e rritur financiare e femrave.

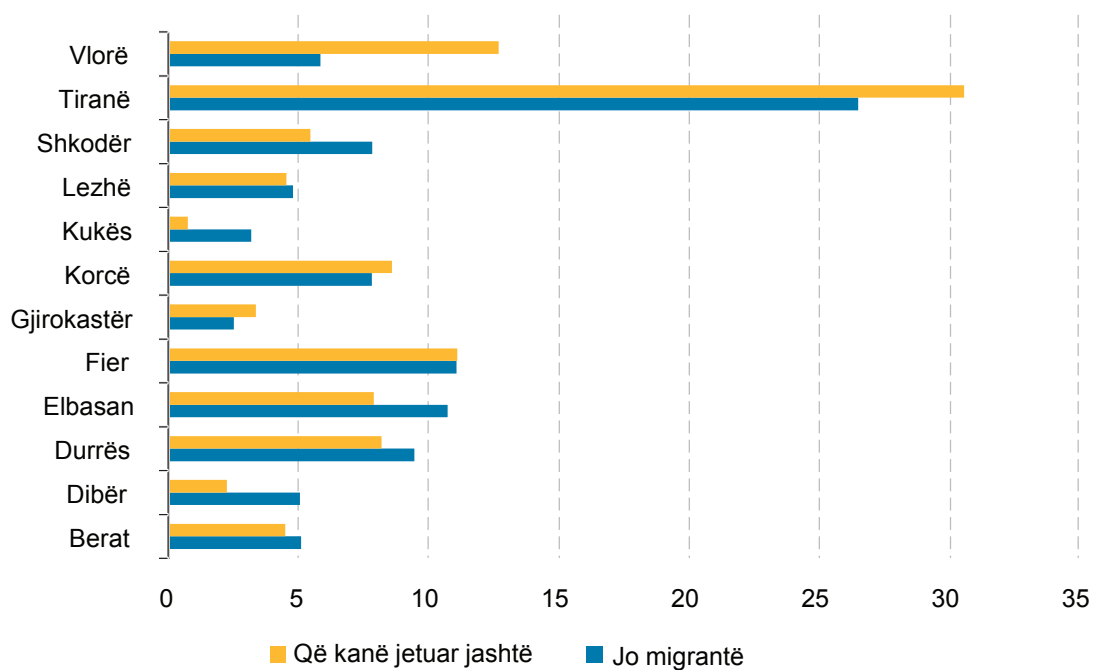
Migrimi i kthimit nuk është i shpërndarë në mënyrë të barabartë në të gjithë vendin. Krahës Tiranës, veçanërisht prefekturat e Vlorës, Korçës dhe Gjirokastrës tërheqin një numër mbi mesataren e migrantëve të kthyer përkundrejt popullsisë së tyre respektive (Figura 7.10). Kjo ka të ngjarë të ndikohet nga kriza ekonomike që i detyroi Shqiptarët të ktheheshin nga Greqia fqinje, duke pritur të vijnë kohë më të mira. Disa prova shtesë për këtë ofrohen nga të dhënat e migrimit të kthimit, ndër grupimet kryesore të popullsisë etnike në Shqipëri, ku veçanërisht dominon kthimi i popullsisë me etni Greke i kohëve të fundit: pothuaj një në katër persona në këtë grup është kthyer në Shqipëri që nga censusi i vitit 2001.

Fig. 7.9: Shtetasit Shqiptarë të moshës 15 vjeç e lart, sipas gjinisë, grupmoshës, gjendjes martesore dhe statusit të migrimit (në %)

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011

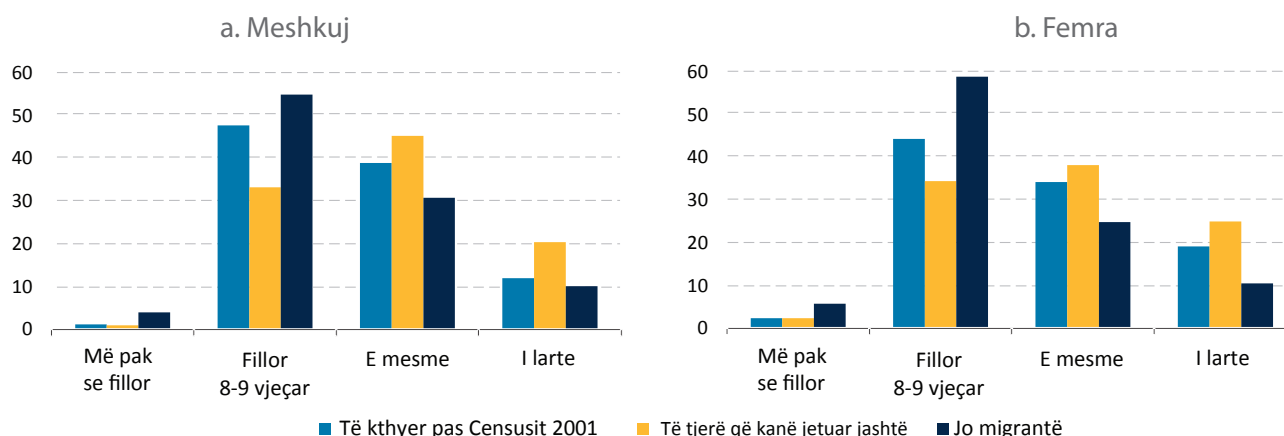
Fig. 7.10: Shpërndarja e popullsisë sipas qarqeve dhe statusit të migrimit (në %)

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011

Siç e kemi parë, migrantët e kthimit nuk kanë të njëjtat karakteristika me popullsinë e përgjithshme. Ata priren të jenë të rinj, më shumë meshkuj dhe jetojnë më shpesh në pjesën jugore të vendit. Gjithashtu ata janë mesatarisht më të arsimuar sesa jo-migrantët, si meshkujt ashtu edhe gjithnjë e më shumë femrat. Por ndërmjet të kthyerve, ata që janë kthyer gjatë dekadës së fundit kishin nivele më pak të larta se sa ata që ishin kthyer më parë se 2001 (Figura 7.11). Kështu ndodh për shumicën e grupmohave. Vetëm ndërmjet atyre të moshave 15-24 (femra) dhe 15-19 (meshkuj) të kthyerit e fundit dhe jo-migrantët kanë nivele arsimore mjaft të ngjashme.

Fig. 7.11: Shtetasit Shqiptarë të moshës 10 vjeç e lart sipas gjinisë, nivelit arsimor dhe statusit të migrimit (në %)

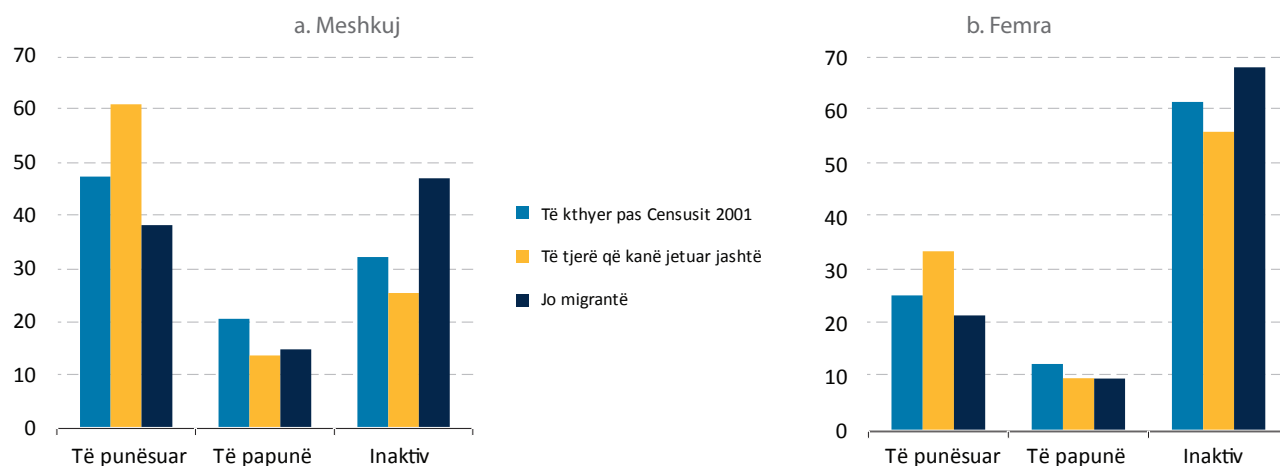
Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

Për interpretimin e këtij rezultati, dy gjëra duhet të merren në konsideratë. E para është se teorikisht në fazat fillestare të një procesi migrimi, migrantët "pionierë" mund të priren të jenë një grup i popullsisë me karakteristika specifike. Ata me arsim të lartë mund të jenë më të prirur për të migruar (dhe në një fazë të mëvonshme, të kthehen), duke supozuar se kanë më shumë burime financiare dhe personale (njohja e një gjuhe të huaj për shembull) për të lehtësuar migrimin. Sapo migrimi të jetë kthyer në një lëvizje masive, kostoja e tij bëhet më e vogël sepse emigrantët e rinj mund të marrin ndihmë nga ata që kanë emigruar përpara tyre. Migrantët e fundit, pra, kanë tendencë të jenë më të ngjashëm me popullsinë jo-migrante. Së dyti, ndoshta, kthimi i kohëve të fundit ka qenë selektiv për shkak të krizës ekonomike: migrantët me arsim të ulët mund të kenë qenë më të prekur dhe të kenë humbur vendet e punës më shpejt se migrantët e vendosur në punë të nivelit të lartë, duke i detyruar ata që të kthehen në Shqipëri.

Por a janë migrantët më mirë pasi kthehen në Shqipëri? Në të vërtetë si burrat ashtu edhe gratë migrantë të kthyer pas censurit 2001 kanë një shkallë punësimi më të lartë sesa jo-migrantët, por nga ana tjetër ata kanë një shkallë punësimi më të ulët se migrantët e kthyer para censurit 2001 (Figura 7.12). Një shenjë që migrantët i kanë ndjerë efektet negative të krizës ekonomike është se imigrantët e kohëve të fundit shpesh janë më të papunë sesa të kthyerit e kohëve të mëparshme. Kjo është panorama e përgjithshme krahasuese pak a shumë edhe nëse kontrollohet për efektet e strukturës moshore. Niveli i papunësisë mbetet i lartë edhe pa përfshirë personat ekonomikisht jo-aktivë, por jo shumë i ndryshëm ndërmjet të kthyerve të kohëve të fundit dhe jo-migrantëve: 30 e 28 përqind respektivisht për meshkujt dhe 33 e 31 përqind për femrat. Vetëm migrantët e kthyer para 2001 kanë nivele shumë më të ulta papunësie edhe pse padyshim jo të papërfillshme: 18 përqind për meshkujt dhe 23 përqind për femrat.

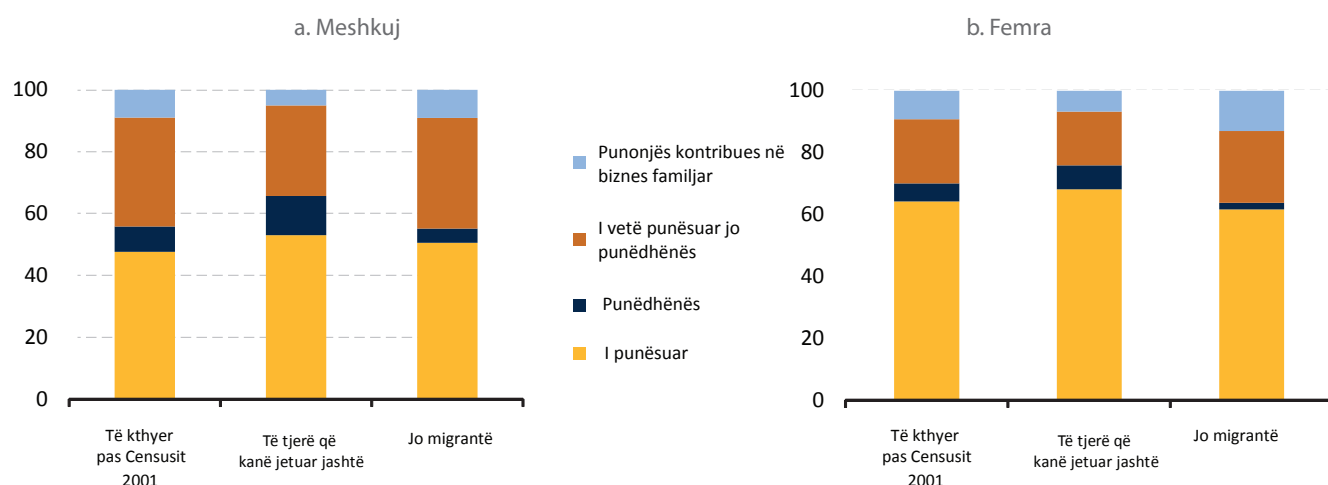
Së fundi, për meshkujt që kanë punë, ka pak ndryshim ndërmjet të kthyerve të kohëve të fundit dhe jo-migrantëve në llojin e punës: afërsisht gjysma punon si e punësuar me pagë dhe pak më shumë se një e treta është e vetëpunësuar pa punëtorë. Gjithashtu migrantët e kohëve të fundit punojnë pothuaj dyfish sa jo-migrantët si punëdhënës (8 kundrejt më pak se 5 përqind). Migrantët e kthyer para 2001 ka edhe më shumë të ngjarë të jenë punëdhënës (13 përqind). Femrat migrante të kthyer kanë gjithashtu një tendencë më të madhe të jenë punëdhënëse dhe punojnë më pak si të punësuar pa pagesë në biznesin e familjes (Figura 7.13). Migrantët e suksesshëm mund të kenë mbledhur fonde të mjaftueshme për të filluar bizneset e tyre, por kjo meriton një investigim më të detajuar përtej fushëveprimit të këtij kapitulli.

Fig. 7.12: Shtetasit Shqiptarë 15-64 vjeç sipas gjinisë, statusit në punësim dhe statusit të migrimit (në %)

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011

Fig. 7.13: Shtetasit Shqiptarë 15-64 vjeç, sipas gjinisë, llojit të punës dhe statusit të migrimit (në %)

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave 2011

Në përmbljedhje, shtetasit e huaj përbëjnë një grup shumë të vogël në popullsinë e përgjithshme dhe e njëjta gjë është dhe për ata që kanë lindur jashtë shtetit. Është evidente se Shqipëria nuk e ka arritur fuqinë tërheqëse për imigrantët e huaj në mënyrë që t'i përshtatet modelit që supozohet të kalojnë vendet në Tranzicionin e Dytë Demografik (Van de Kaa 2002). Imigrantët në Shqipëri konsistojnë më së shumti nga shqiptarë që kthehen në vend pas një periudhe të gjatë apo të shkurtër. Kthimi u rrit në vitet e krizës ekonomike dhe kulmoi tre vjet përpara censurit. Gjatë kohës së krizës ekonomike migrantët e punësuar ka të ngjarë të jenë të parët që humbasin vendin e punës dhe detyrohen të kthehen në vend; me sa duket kjo ka prekur shumë Shqiptarë, veçanërisht meshkuj dhe veçanërisht nga Greqia, e cila u godit më keq nga kjo krizë. Kjo reflektohet gjithashtu në qarqet jugore që kanë relativisht shumë migrantë të kthyer.

Migrantët e kthyer janë mesatarisht më shumë të arsimuar sesa popullsia jo-migrante, por migrantët e kohëve të fundit (ata që u kthyen pas vitit 2001) janë më pak të arsimuar sesa ata të mëparshmit. Ndoshta kriza ka prekur në mënyrë disproporcionale ata më pak të arsimuarit. Është gjithashtu e mundur që të kthyerit e para 2001 të jenë një grup me arsim më të lartë që dolën të parët në emigrim.

Migrantët e kthyer kanë më shpesh një punë sesa jo-migrantët dhe janë ata që janë kthyer para 2001 që dominojnë në krahasim me ata të kohëve të fundit. Por niveli i papunësisë ndër migrantët e sapo kthyer është pak më i lartë sesa ndër jo-migrantët, gjë e cila mund të jetë nga problemet e hasura në gjetjen e punës për ata që sapo janë kthyer nga vendet e prekura nga kriza ekonomike. E parë pozitivisht: migrantët e kthyer që punojnë, ka më shumë të ngjarë të jenë punëdhënës sesa jo-migrantët. Mendohet se emigrimi ka bërë të mundur që më të suksesshmit nga migrantët e kthyer, si meshkujt ashtu dhe femrat, të kenë bizneset e tyre.

8. MARTESA DHE NJËSIA EKONOMIKE FAMILJARE

8.1 Shpërndarja sipas gjendjes martesore

Tendenca që vërehet në vendet që përputhen me idenë e një Tranzicioni të Dytë Demografik tregon pjesë në rritje të popullsisë që mbeten beqarë, divorcohen ose ndahen dhe rënie të pjesës së personave që martohen. Informacioni për shpërndarjen e popullsisë sipas gjendjes martesore nga censuset e njëpasnjëshme nuk tregon se këto tendenca kanë ndonjë domethënie për Shqipërinë që nga viti 1989. Madje e kundërta ka ndodhur, sepse përqindja e popullsisë që është martuar është rritur nga rreth 42,8 në 51,9 përqind dhe pjesa beqare është zvogëluar nga 53,5 në 42,5 përqind. Pjesa e divorcuar ose e ndarë ka mbetur gjithashtu në një nivel shumë të ulët.

Pjesa e personave të ve është rritur në periudhën ndërmjet censuseve 1989 dhe 2011. Ky është një efekt i pritshëm i një popullsie në plakje, por gjithashtu mund të jetë tregues i prirjeje në rënie për t'u rimartuar pas të qenurit i/e ve. Të dhënat ndërseksionale të Tabelës 8.1 nuk mund t'i veçojnë këto efekte të mundshme. Raportimi i shifrave vazhdimisht më të larta për femrat e veja sesa për meshkujt e ve janë rrjedhojë e efektit të kombinuar të jetëgjatësisë më të madhe të femrave (shih seksionin 6.3) dhe e moshës mesatarisht më të re në martesë për femrat (shih seksionin 8.2.1).

Tab. 8.1: Popullsia sipas vitit të censusit, gjinisë dhe gjendjes martesore (në %)

Gjendja martesore	Viti, gjinia								
	1989			2001			2011		
	MF	M	F	MF	M	F	MF	M	F
Gjithsej	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Beqar	53,5	58,1	48,5	47,6	50,9	44,2	42,5	46,7	38,4
Të martuar	42,8	40,7	44,9	48,2	47,6	48,7	51,9	51,3	52,5
Të divorcuar/ndarë	0,5	0,3	0,7	0,4	0,2	0,5	0,7	0,5	1,0
Të Ve	3,2	0,8	5,8	3,9	1,2	6,5	4,9	1,6	8,2

Burimi: Censuri i Popullsisë dhe Banesave

Meqë shpërndarja e gjendjes martesore varet nga struktura moshore e popullsisë dhe struktura moshore e Shqipërisë ka ndryshuar në mënyrë radikale që nga viti 1989 (shih seksionin 4.2), shifrat në Tabelën 8.1 mund të mos i reflektojnë siç duhet ndryshimet në dinamikat e martesës në vend. Figura 8.1 paraqet shpërndarjen sipas moshës të gjendjes martesore dhe jep prova se modelet martesore kanë ndryshuar që nga viti 1989.

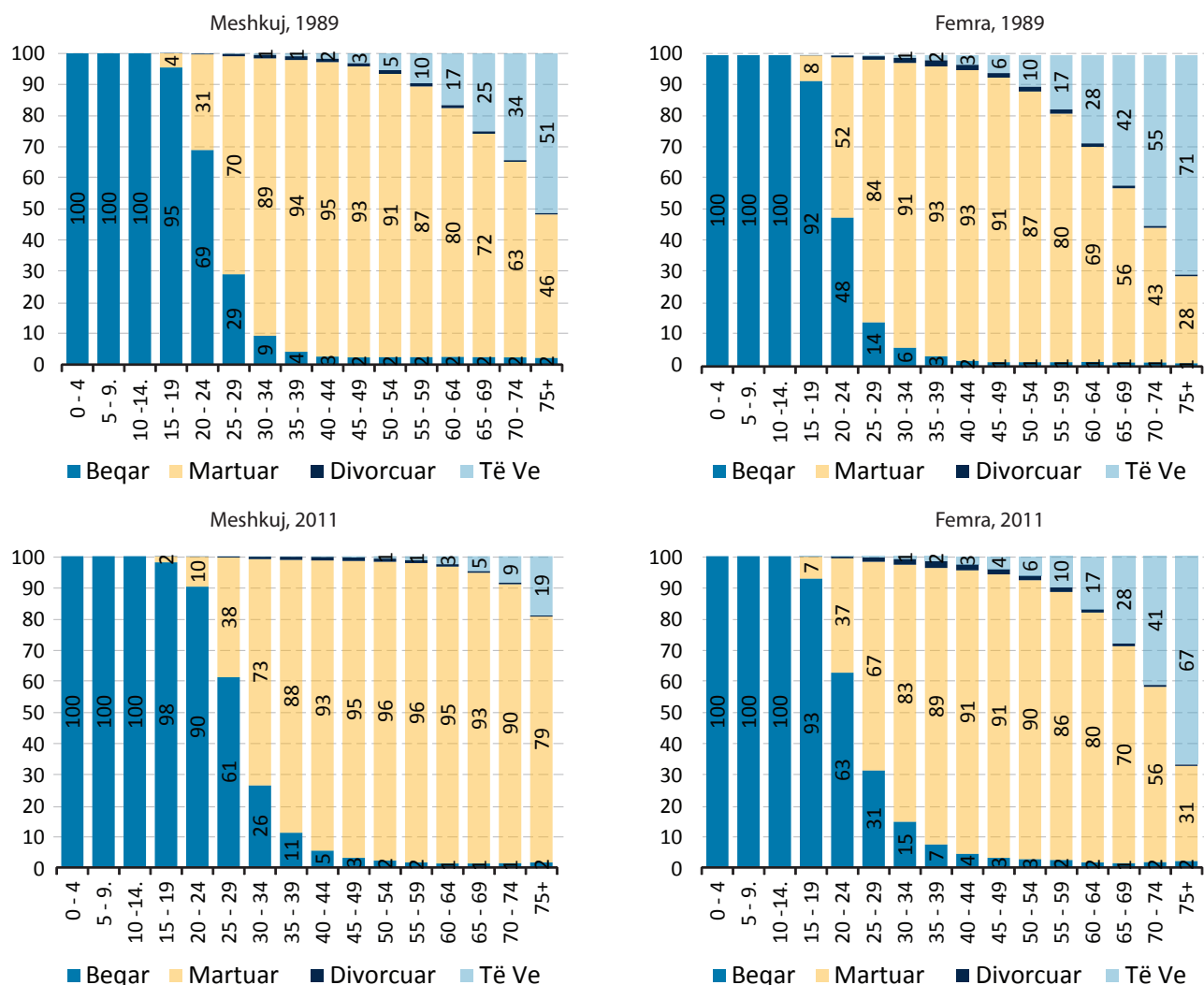
Një ndryshim evident që mund të vëzhgohet nga Figura 8.1 është se pjesa e martuar e popullsisë në moshë të re ka pësuar rënie dhe më shumë tek meshkujt sesa tek femrat. Megjithatë në vitin 1989, 31 përqind e meshkujve të moshave 20-24 vjeç dhe 70 përqind në grupmoshën 25-29 ishin të martuar, respektivisht për vitin 2011 ato ishin vetëm 10 dhe 38 përqind. Për femrat, përqindjet respektive treguan rënie nga 52 dhe 84 përqind në vitin 1989, në 37 dhe 67 përqind në vitin 2011.

Një gjetje e dytë nga Figura 8.1 lidhet me përqindjen shumë të ulët të personave të ve në moshë më të vjetra në vitin 2011 krahasuar me vitin 1989. Për këtë ndryshim mund të ketë arsye të ndryshme:

- Jetëgjatësia e meshkujve është rritur më pak sesa ajo e femrave, duke reduktuar mundësinë që bashkëshortët të jetojnë më shumë se bashkëshortet e tyre;
- Diferenca në moshë ndërmjet bashkëshortëve është rritur, përsëri duke reduktuar mundësinë që bashkëshortët të jetojnë më shumë se bashkëshortet e tyre;
- Shkalla e rimartës tek meshkujt është rritur duke zvogëluar numrin e meshkujve të ve.

Për këtë çështje kërkohet një analizë më e thelluar, sepse janë gjetur argumente të pjesshme dhe deri tani të pamjaftueshme për këtë tendencë të fortë.

Fig. 8.1: Meshkujt dhe femrat në vitet 1989 dhe 2011 sipas gjendjes martesore dhe grupmoshës (në %)

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave

Figura 8.1 tregon gjithashtu modelet e ndryshme sipas gjinisë për shpërndarjen sipas gjendjes martesore. Meshkujt martohen shumë më vonë sesa femrat: 37 përqind të femrave 20-24 vjeç, krahasuar me vetëm 10 përqind të meshkujve nga kjo grupmoshë, sipas censurit të vitit 2011. Për grupmoshën 25-29 vjeç përqindjet ishin 67 për femrat dhe vetëm 38 për meshkujt. Ekzistojnë gjithashtu diferenca shumë të mëdha gjinore në personat e ve ku numri i femrave ia kalon shumë atij të meshkujve. Shkaqet alternative të kësaj difference janë jetëgjatësia më e lartë tek femrat (shih seksionin 6.3), moshë më e re e martesës për gratë dhe normat e larta të ri-martësës tek meshkujt (shih më poshtë).

Megjithëse në grupmoshat e reja më pak se 30 vjeç meshkujt e martuar janë shumë më pak sesa femrat, në moshat e mëpasme meshkujt i arrijnë femrat. Popullsia e martuar ndonjëherë, ku përfshihen të martuarit, të divorcuar/të ndarë dhe personat e ve, konvergjojnë dhe arrijnë një nivel të njëjtë martese si për meshkujt ashtu dhe për femrat. Pjesa e vogël e personave të pamartuar asnjëherë në moshë të mëdha është më e vogël se 2 përqind për të dy gjinitë dhe ka të ngjarë të lidhet me personat që nuk janë në gjendje të martohen për shkak të aftësisë së kufizuar mendore ose fizike.

Rezultatet e Figurës 8.1 na japin një mbështetje modeste për idenë se Shqipëria kalon ndryshime në linjë me Tranzicionin të Dytë Demografik. Megjithëse pjesët e personave të divorcuar kanë mbetur në nivele shumë të ulëta që nga viti 1989 (përqindjet sipas moshës të Figurës 8.1), shtyrja e martesës e vëzhguar ndërmjet viteve 1989 dhe 2011 mund të ketë të bëjë pjesërisht me braktisjen përfundimtare të martesës në favor të mënyrave të tjera të jetesës, duke përfshirë bashkëjetesën dhe të qëndruarin beqar/e. Ndër informacionin e pakët për bashkëjetesën në Shqipëri, Studimi Shëndetësor dhe Demografik i Shqipërisë 2008-09 tregoi se kjo formë marrëdhënieje është përdorur pak në fazat e hershme të karrierës martesore. Si me martesën, kjo dukuri është vërejtur në moshë më të reja tek femrat sesa tek meshkujt: pjesa më e madhe me rreth 3 përqind për femrat në grupmoshat 20-24 dhe rreth 4 përqind për meshkujt në grupmoshat 25-29 (INSTAT et al. 2010).

8.2 Martesa dhe divorci

Megjithëse censuset dhe vrojtimit e ndryshme japin të dhëna të mjaftueshme për shpërndarjen e gjendjes martesore, statistikave vitale janë më të përshtatshme për zbulimin e dinamikave për këto shpërndarje. Fatkeqësisht, të dhënat e dixhitalizuara të regjistrimit të martesave dhe divorceve janë të disponueshme vetëm për vitet e fundit dhe nganjëherë janë të paplota.²¹

8.2.1 Martesa: më e vonshme

Tabela 8.2 rendit disa tregues të intensitetit të martesës dhe divorcit në popullsi. Koeficienti Bruto i Martesave (KBM) dhe Koeficienti i Përgjithshëm i Martesave (KPM) janë koeficientë bruto që lidhen me numrin vjetor të martesave në një popullsi përkundërt, popullsisë së përgjithshme dhe popullsisë 15 vjeç e lart në vitet korresponduese, përkatësisht. Të dy shifrat kanë një të metë nga fakti se nuk marrin, ose marrin në një masë të vogël, parasysh strukturën e moshës së popullsisë. Kjo mund të çojë në rezultate jo të besueshme dhe kontradiktore. Megjithëse KBM nuk tregon ndonjë tendencë në kohë, shifrat për KPM tregojnë një tendencë në ulje, sado modeste, në censuset e njëpasnjëshme: nga 13,3 martesa për një mijë persona 15 vjeç e lart në vitin 1989, në 11,5 për mijë në vitin 2011. Meqenëse KPM bazohet tek popullsia që ekspozohet ndaj "riskut të martesës", reduktimi i sugjeruar nga shifrat në dukurinë e martesës duket skenari më i besueshëm.

Tab. 8.2: Treguesit e martesës sipas vitit të censurit dhe gjinisë

Treguesit e Martesave	1989			2001			2011		
	MF	M	F	MF	M	F	MF	M	F
Koeficienti Bruto i Martesave ^a	8,9	-	-	8,4	-	-	9,1	-	-
Koeficienti i Përgjithshëm i Martesave ^a	13,3	26,1	27,3	11,8	24,1	23,3	11,5	23,2	22,8
Koeficienti Bruto i Rimartesave ^a	-	95,9	11,7	-	62,4	6,9	-	60,2	8,3
Mosha mediane në martesë ^b	-	-	-	-	-	-	-	28,2	22,3
Mosha mesatare në martesë ^b	-	27,3	23,0	-	29,3	24,1	-	29,3	23,6
Mosha mesatare para martese(MMPM)	25,0	27,0	22,9	25,3	27,3	23,3	27,2	29,2	25,1

Burimi: Mosha mediane dhe mesatare në martesë: Statistikat Vitale;
KBM, KPM dhe KPR: Censuset e Popullsisë dhe Banesave dhe Statistikat Vitale;
MMPM: Censuset e Popullsisë dhe Banesave dhe Statistikat Vitale.

- Të dhëna të padisponueshme

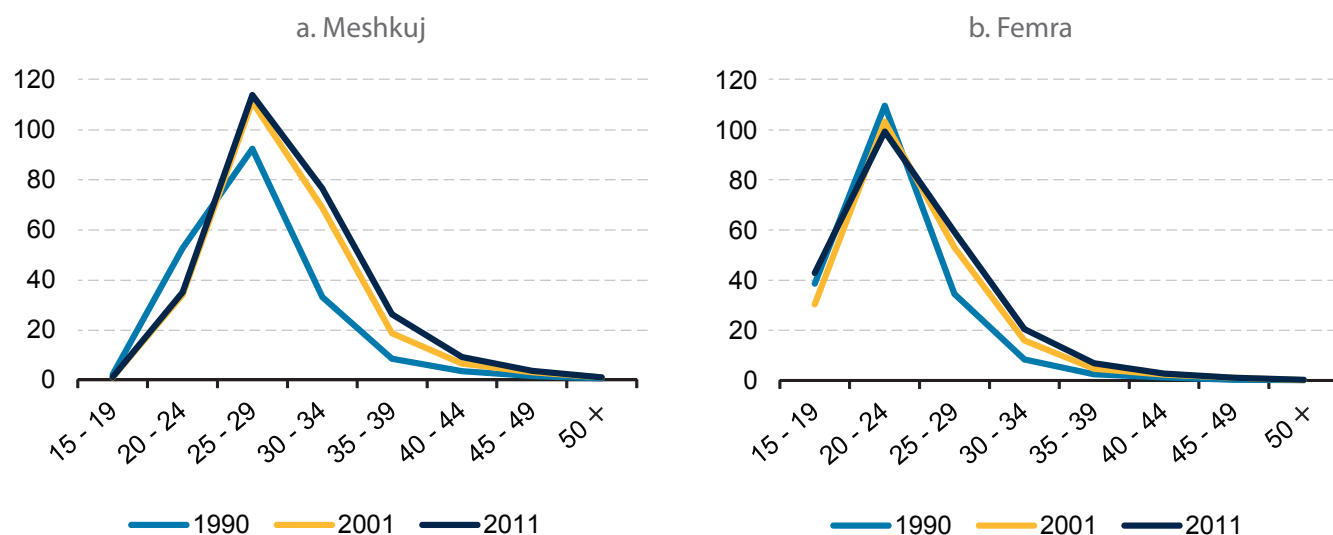
^a Shifrat në panelin e 1989 i referohen vitit 1990

^b Duke përfshirë ri-martesat

Figura 8.2 tregon Koeficientët Specifikë të Martesave (KSM) për vitet e përzgjedhura. Ajo tregon zhvendosje drejt martesave në moshë më të vonë për meshkujt dhe femrat, veçanërisht ndërmjet viteve 1990 dhe 2001. Pra, për meshkujt 20-24 vjeçarë, niveli i martesave pësoi rënie nga 53 në 35 për mijë në këtë periudhë dhe u rrit në grupmoshat e mëpasshme nga 92 në 114, nga 33 në 76, dhe 8 në 26 respektivisht. Një ndryshim i ngjashëm në kohë, sado që më pak i theksuar, mund të shihet tek femrat. Krahas kësaj, shifra tregon se në përgjithësi forma e modelit të moshës për martesë është afërsisht e njëjta për të dy gjinitë, por e vendosur pesë vjet më parë për femrat, me kulme martese për meshkujt në grupmoshat 25-29 vjeç dhe për femrat ndërmjet 20-24 vjeç.

²¹ Krahas kësaj, vlerësimet e popullsisë për vitet ndërmjet censuseve janë të disponueshme vetëm për periudhën 2001-2011 dhe jo për periudhat e mëparshme ndërmjet censuseve. Vlerat e disponueshme marrin një shkallë ndryshimi konstante, e cila ka shumë të ngjarë të mos reflektojë dinamikat aktuale të popullsisë, veçanërisht në lidhje me një ndryshim të fortë në valët e migrimit.

Fig. 8.2: Koeficientët Specifikë të Martesave sipas gjinisë dhe vitit^a

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave dhe Statistikat Vitale

^a Popullsia bazë është një vlerësim i bazuar në censuset e viteve 1979 dhe 1989.

Zhvendosja drejt moshës më të vjetër për martesë siç sugjerohet nga KPM dhe KSM konfirmohet nga llogaritjet e mesatareve të moshës për martesë (Tabela 8.2). Informacioni i bazuar në statistikat vitale për moshën mesatare në martesë tregon një rritje të lehtë, përsëri më tepër për meshkujt sesa për femrat dhe veçanërisht në periudhën 1989-2001. Moshë mesatare para martesë (MMPM), e llogaritur me anë të një metode të tërthortë mbi të dhënat e censusit, është numri i viteve të jetuara si beqar/e nga ata që janë martuar deri në moshën 50. Ky tregues sugjeron një rritje disi të madhe me 2,2 vjet për të dy gjinitë nga viti 1989 deri 2011.

Edhe MMPM edhe moshë mesatare në martesën e parë tregojnë një diferencë relativisht të madhe në moshën e martesës ndërmjet bashkëshortëve në vitin 2011: 4,1 vjet për MMPM e llogaritur dhe 5,7 vjet për mesataren. Moshë medianë në bazë të statistikave vitale në martesën e parë është afër me mesataren me një hendeq moshe prej 5,9 vjetësh ndërmjet gjinive. Seria e mesatareve të moshës në martesë tregon se diferenca e moshës së bashkëshortëve është rritur me 1,3 vjet nga 4,7 në vitin 1989. Ky efekt nuk gjendet në shifrat e MMPM.

8.2.2 Ri-martesa: më pak

Prova të tjera të ndryshimit në modelet e martesës gjendet në dukurinë e ri-martësës. Fatkeqësisht, asnjë informacion nuk është i disponueshëm për martesat e radhës së lartë sipas moshës, por Koeficienti Bruto i Rimartësive (KBR) sugjeron një rënie të konsiderueshme në pjesën e meshkujve që rimartohen pas kalimit të një divorci ose kur janë të ve. Në vitin 1990 koeficienti i rimartësive ishte 95,9 për mijë të divorcuar ose të ve dhe kjo shifër pësoi rënie në 60,2 në vitin 2010 (Tabela 8.2). Përsëri, rënia më e madhe, deri në 62,4 vërehet përpara vitit 2001.

Gjithashtu në periudhën 1989-2010 KBR për gratë pësoi rënie, por shumë më pak e theksuar. Krahës kësaj, koeficienti i rimartësive për femra është shumë më e ulët sesa ai i meshkujve. Kjo ka të ngjarë të jetë e lidhur me një grup shumë më të vogël të kandidatëve potencialë për martesë për femrat. Për çdo 100 femra të divorcuara apo të veja të moshave 50-54, janë potencialisht të disponueshëm vetëm 42 burra në target grupin tipik të meshkujve të pamartuar që janë pesë vjet më të mëdhenj; dhe kjo disbalancë rritet më tej më moshë. Nga ana tjetër, për çdo 100 meshkuj të divorcuar ose të ve të moshave 50-54 'oferta' e grave potenciale në grupmoshën më të re me pesë vjet konsiston në 487 gra.

8.2.3 Divorcet: më shumë

Ndërkohë që, koeficientët e martesave janë në rënie, të dhënat tregojnë se normat e divorceve janë në rritje, veçanërisht pas vitit 2001. Numri absolut i divorceve në Shqipëri ishte 3,6 mijë në vitin 2011, krahasuar me 2,5 mijë në vitin 1990 dhe 2001 (Tabela 8.3). Këto shifra nuk janë të lidhura me popullsinë në rrezik për divorc, dhe për rrjedhojë, kryesisht nuk zbulojnë asgjë në lidhje me probabilitetin e divorceve. Megjithatë, rritja e numrit të tyre tregon se tashmë një pjesë më e

madhe e popullsisë e çon martesën drejt divorcit.

Përveç numrit absolut të divorceve llogariten edhe disa tregues si: Koeficienti Bruto i Divorceve (KBD), i cili merr si bazë popullsinë e përgjithshme, Koeficienti i Përgjithshëm i Divorceve (KPD) i cili merr popullsinë e moshës 15 vjeç e lart dhe Koeficienti i Divorceve për Popullsinë e Martuar (KDPM), i cili merr parasysh popullsinë e martuar. KDPM është treguesi më domethënës, sepse lidhet me popullsinë që aktualisht mund të divorcohet.

Tabela 8.3 tregon se dukuria e divorcit në Shqipëri për secilën nga koeficientet e divorceve është akoma mjaft e ulët, por gjithashtu ofron prova se po rritet, veçanërisht nga 2001 deri 2011. Norma aktuale me 1,3 divorce për një mijë persona është afër me nivelin e 27 vendeve të BE rreth vitit 1980 (Eurostat 2012b).

Një masë tjetër e divorcit është raporti divorc-martese, që llogaritet si numri i divorceve në vit pjesëtuar me numrin e martesave në të njëjtin vit, shprehur me përqindje. Për Shqipërinë, ky tregues zbulon një model të ngjashëm si koeficientet e divorceve. Kuptimi i këtij treguesi është më i vështirë për t'u kuptuar sepse lidhet me popullsi të ndryshme: ata që janë në rrezik të të martuarit dhe ata që janë në rrezik të divorcit.

Tab. 8.3: Treguesit e divorcit sipas vitit dhe gjinisë

Treguesi	1990	2001	2011
Koeficienti Bruto i Divorceve	0,8	0,8	1,3
Koeficienti i Përgjithshëm i Divorceve	1,2	1,1	1,6
Koeficienti i Divorceve për Popullsinë e Martuar	1,9	1,7	2,5
Divorcet	2.675	2.462	3.642
Divorcet për 100 martesa	9,2	9,6	14,3

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave dhe Statistikat Vitale

8.2.4 Konkluzione

Siç pritet për një popullsi në plakje, pjesa e personave të ve në Shqipëri po rritet. Në vitin 2011 kjo ishte rreth 5 përqind dhe do të rritet në dekadat që vijnë. Për shkak të jetëgjatësisë më të madhe të femrave dhe një moshë më e ulët në martesë, pjesa e të vejave në popullsinë e femrave është shumë më e lartë sesa në popullsinë e meshkujve. Pjesa e personave të martuar në popullsinë e Shqipërisë është rritur në dy periudhat ndërmjet censuseve që nga viti 1989, por dinamikat tregojnë në një drejtim të ndryshëm. Kjo pjesërisht fshihet nga një strukturë moshore e ndryshuar rrënjësisht gjatë të njëjtës periudhë kohore. Shpërndarjet e gjendjeve martesore sipas moshës dhe Koeficientet e Përgjithshëm të Martesave tregojnë një shtyrje të martesës, rënie të normave të rimartesave dhe ndoshta madje shfaqjen e braktisjes së martesës.

Të dhënat tregojnë se këto ndryshime në modelet e martesës përfshinë veçanërisht meshkujt në vitet 1990. Kërkimet e mëtejshme mund të zbulojnë se deri në çfarë shkalle mosdashja në rritje për të (ri) hyrë në martesë vjen si shkak i rolit të meshkujve në familje dhe një periudhë pasigurie, emigrimit masiv dhe ekonomisë në rënie.

Normat më të ulëta të martesave reflektohen tashmë nga normat e divorceve në rritje, edhe pse kjo rritje është një fenomen i kohëve të fundit, që ndodhi në dekadën që nga viti 2001. Në kombinim me normat e rimartesave në rënie, kjo justifikon pritshmërinë që martesa pothuaj universale nuk do të arrihet më në Shqipëri dhe se pjesa e popullsisë jashtë martesë do të rritet me shpejtësi. Ajo sugjeron gjithashtu se përsa i takon martesës dhe divorcit, Shqipëria ka bërë një hyrje të kujdesshme në Tranzicionin e Dytë Demografik.

8.3 Karakteristikat e Njësive Ekonomike Familjare

8.3.1 Madhësia e Njësive Ekonomike Familjare

Ndryshimet në proceset demografike, si rënia e normave të lindshmërisë dhe rimartësive, rritja e jetëgjatësisë dhe normat e divorceve, shtyrja dhe braktisja e martesës dhe migrimi sipas moshës dhe gjinisë, mund të kenë një impakt më të madh mbi përbërjen e njësive ekonomike familjare në një shoqëri. Ato janë edhe shkak edhe pasojë e ndryshimit institucional, social dhe ekonomik që përfshin procese të tilla dhe ndryshon tregun e punës dhe rolet gjinore.

Censuset e njëpasnjëshme treguan se ndryshime të tilla kishin një impakt të madh mbi madhësinë e NJEF-ve: megjithëse në vitet 1969 dhe 1979 madhësia mesatare e NJEF ishte 5,6 anëtarë, ajo kishte rënë në 3,9 me një rënie të qëndrueshme që nga censusi i vitit 1979.²² Në të njëjtën kohë, numri i NJEF-ve u rrit me përjashtim të periudhës ndërmjet censuseve 2001-2011. Ky është një tregues se NJEF bëhen gjithnjë e më të vogla jo vetëm për shkak të lindshmërisë në rënie që nga vitet 1960 (shihni kapitullin 5), por edhe për shkak të reduktimit të NJEF-ve të përbëra (shih seksionin 8.2.2 më poshtë).

Tab. 8.4: Numri i NJEF-ve dhe madhësia mesatare e tyre sipas censuseve

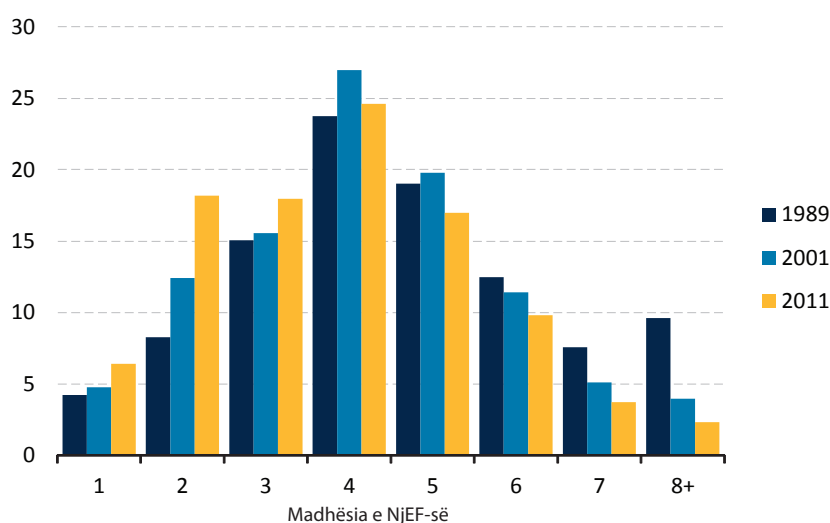
Viti	NJEF ^a (në mijë)	Madhësia mesatare e NJEF-ve
1969	346,6	5,6
1979	463,3	5,6
1989	675,5	4,7
2001	726,9	4,2
2011	722,3	3,9

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave

^a Për vitet 1969, 1979 dhe 1989, të dhënat i referohen familjeve.

Figura 8.3 jep ndryshimet që nga viti 1989. Përpjesa e NJEF-ve të mëdha (5 anëtarë e më shumë) u reduktua dhe sa më e madhe NJEF-ja aq më i madh reduktimi. Pra, në vitin 1989 NJEF-të me 8 a më shumë anëtarë përfaqësonin një pjesë të konsiderueshme të NJEF-ve shqiptare, me pothuaj 10 përqind. Në vitin 2011 NJEF-të e mëdha pothuajse nuk ekzistojnë më (pak më shumë se 2 përqind). Nga ana tjetër, përpjesa e NJEF-ve të vogla me 1 deri 3 anëtarë u rrit. Pjesa e NJEF-ve me një anëtar, sado akoma e vogël, u rrit me më shumë se 50 përqind që nga viti 1989 dhe një rritje e veçantë vihet re për NJEF-të me 2 anëtarë. Në vitin 2011 ky është tipi i dytë më i zakonshëm i NJEF-ve.

Fig. 8.3: NJEF-të sipas madhësisë dhe vitit të censurit (në %)

Burimi: Censuset e Popullsisë dhe Banesave

²² Në vitet 1979 dhe 1989 njësia e matjes në census ishte familja: një grup njerëzish që jetojnë së bashku në të njëjtën banesë dhe që janë të lidhur nga gjaku, martesë ose birësimi. Censuset e viteve 2001 dhe 2011 aplikuan një koncept më përfshirës të njësive ekonomike familjare: një grup njerëzish që jetojnë së bashku në të njëjtën banesë, duke krijuar një njësi ekonomike dhe duke ngrënë nga e njëjta enë. Zbatimi i konceptit të NJEF-së në censuset e mëparshme do të rriste numrin mesatar të pjesëtarëve të grupit, por vetëm në një masë të kufizuar: në vitin 2001 dhe 2011, personat e përfshirë në NJEF, që nuk ishin të lidhur me anë të gjakut, martesës dhe birësimit përbënin më pak se një përqind të totalit.

Duke parë ndryshimin e madhësisë së NJEF-së nga perspektiva e personave dhe jo e NJEF-ve, ndryshimi është edhe më i dukshëm. Në vitin 1989, pothuaj dy të tretat (65,8 përqind) e popullsisë jetonte në NJEF me pesë ose më shumë anëtarë; në vitin 2011 kjo ra në pak sesa gjysma (49,7). Pjesa e personave që jetojnë në NJEF me një apo dy anëtarë u rrit në të njëjtën periudhë nga 5,3 në 12,7 përqind.

8.3.2 Struktura e NJEF-së

Rënia e lindshmërisë është faktori më i rëndësishëm i madhësisë së reduktuar të NJEF-së në periudhën ndërmjet censuseve të viteve 1989 dhe 2001. Kjo rënie ka ndryshuar gjithashtu moshën e krijimit të NJEF-ve. Në vitin 1979, një NJEF kishte mesatarisht 2,5 fëmijë nën moshën 18 vjeç. Në vitin 2011 kjo shifër pësoi rënie tek vetëm 1,0 fëmijë mesatarisht për NJEF. Këto shifra korrespondojnë respektivisht me 44 dhe 26 përqind të anëtarëve gjithsej të NJEF-së në këto vite të censusit. Numri i anëtarëve të rritur (adultë) të NJEF-së pësoi rënie të lehtë gjatë të njëjtës periudhë: nga 3,1 në vitin 1979 në 2,9 në vitin 2011, duke përbërë 56 dhe 74 përqind të NJEF-ve.

Pavarësisht nga zhvendosja drejt një përbërjeje me persona më të rritur të NJEF-së edhe gjendja e NJEF-ve të përbëra ka ndryshuar, gjë e cila kontribuoi më tej në reduktimin e madhësisë së tyre. Në Tabelën 8.5, NJEF-të ndryshojnë nga numri i bërthamave familjare përbërëse. Një bërthamë familjare mund të jetë një çift me ose pa fëmijë ose një prind i vetëm me fëmijë. NJEF-të pa bërthamë familjare përbëhen ose nga NJEF me një person, ose NJEF-të me dy ose më shumë persona që nuk përbejnë bërthamë.

Relativisht, ndryshimet më të mëdha ndodhin tek NJEF-të pa bërthamë familjare dhe tek NJEF-të me dy a më shumë bërthama, ndërsa pjesa e NJEF-ve me një bërthamë familjare pothuaj mbeti e pandryshueshme. Pjesa e NJEF-ve me dy a më shumë bërthama familjare pothuaj u përgjysmua në periudhën 1989-2011 nga gati 20 përqind në rreth 10 përqind. Nga ana tjetër, pjesa e NJEF-ve pa bërthamë familjare, kryesisht NJEF me një anëtar u dyfishuan nga 4 në 8 përqind. Është interesante të shihet se për këto dy grupe ndryshimet më të mëdha ndodhën në periudha të ndryshme. Rënia më e madhe në NJEF-të e përbëra ndodhi përpara censusit të vitit 2001 dhe ka të ngjarë të jetë efekt i heqjes së detyrimeve për banimit të asaj kohe dhe rritjes së fondit të banesave, në mënyrë që njerëzit të mund të vendosnin lirisht ku dëshironin të jetonin. Në një shkallë të rëndësishme kjo mund të ketë shkaktuar një rritje relative të NJEF-të me një bërthamë familjare, në të njëjtën periudhë para vitit 2001 krahasuar me periudhën 2001-11. Nga ana tjetër, për NJEF-të pa bërthamë familjare, periudha 2001-11 dëshmoi rritjen më të madhe.

Një tjetër vëzhgim interesant është se ndërmjet viteve 2001 dhe 2011, pjesa e NJEF-ve me një bërthamë familjare mbeti e pandryshueshme me rreth 82 përqind të të gjitha NJEF-ve, por që dallimi ndërmjet çifteve me ose pa fëmijë anon drejt këtyre të fundit. Kjo mund të lidhet me disa faktorë si: pasja e pak fëmijëve, lindja e tyre më vonë pas fillimit të martesës ose bashkëjetesës, fëmijë që largohen herët nga shtëpia e prindërve ose kombinim i të mësipërmeve. Për të mësuar më me saktësi këto procese do të duhen kërkime shtesë.

Tab. 8.5: NJEF-të sipas llojit të bërthamës familjare dhe vitit të Censurit

Struktura e NJEF-së	a. Në mijë			b. Në %		
	1989	2001	2011	1989	2001	2011
Gjithsej	675,5	726,9	722,3	100	100	100
NJEF pa bërthamë familjare, nga të cilat	28,6	40,3	60,4	4,2	5,5	8,4
NJEF me një person	28,6	34,6	46,7	4,2	4,8	6,5
NJEF vetëm me persona pa lidhje gjaku	-	5,7	13,7	-	0,8	1,9
NJEF vetëm me një bërthamë familjare, nga të cilat	514,8	598,2	589,1	76,2	82,3	81,6
NJEF me një çift, nga të cilat	-	598,2	543,7	-	82,3	75,3
Çifte me fëmijë	-	516,5	418,3	-	71,1	57,9
Çifte pa fëmijë	-	81,7	125,4	-	11,2	17,4
NJEF me një prind, nga të cilat	-	41,6	45,4	-	5,7	6,3
Baba i vetëm	-	6,2	7,1	-	0,9	1,0
Nënë e vetme	-	35,4	38,3	-	4,9	5,3
NJEF me dy a më shumë bërthama familjare, nga të cilat	132,1	88,4	72,7	19,6	12,2	10,1
NJEF me dy bërthama familjare	-	84,5	-	-	11,6	-
NJEF me dy a më shumë bërthama familjare	-	3,9	-	-	0,5	-

Burimet: Censuset e Popullsisë dhe Banesave

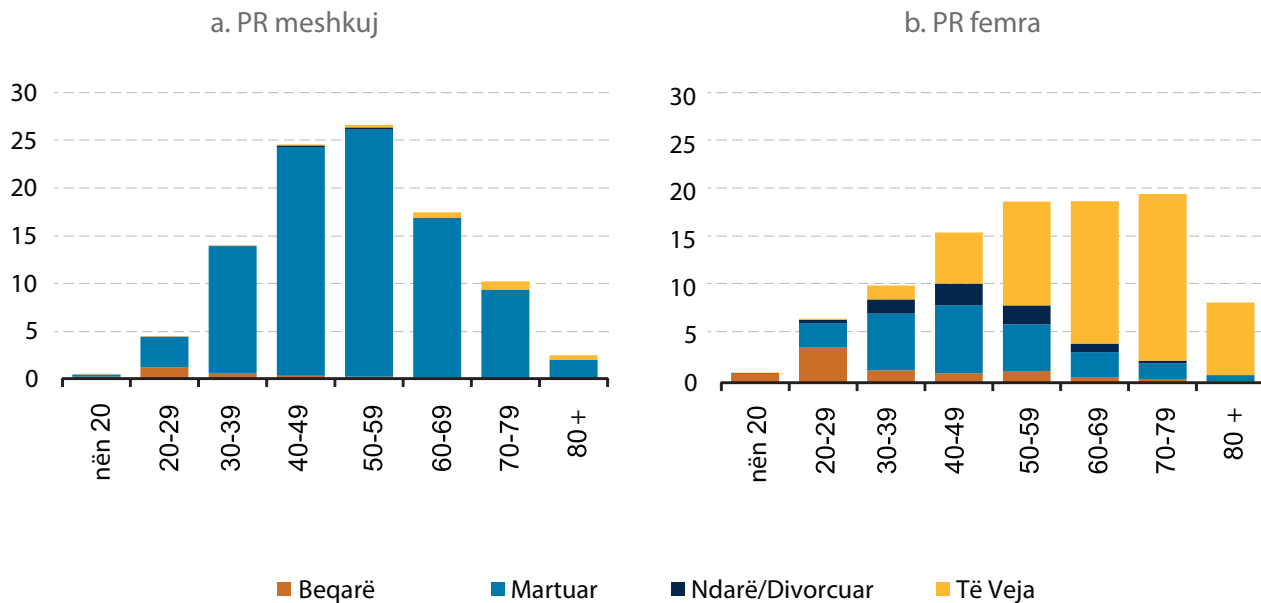
^a Për vitin 1989, të dhënat i referohen NJEF-ve.

8.3.3 Karakteristikat e Personit të Referencës të NJEF-së

Një numër i vogël NJEF drejtohen nga femrat. Kjo ka ndryshuar vetëm pak në dekadën e fundit ndërmjet censuseve: nga 13,4 përqind në 2001 në 14,2 përqind në 2011, duke korresponduar me një rritje nga 94 në 103 mijë NJEF. Është interesante të shihet se profili i statusit martesor dhe moshor të PR meshkuj ose femra të NJEF-ve janë tërësisht të ndryshme. PR meshkuj të NJEF-ve janë pothuaj ekskluzivisht (94,5 përqind) meshkuj të martuar. Kjo nënkupton se meshkujt e pamartuar ndonjëherë, të divorcuar ose të ndarë dhe meshkujt e ve pothuaj gjithmonë mbeten ose bëhen pjesë e një NJEF-je tjetër: duke u lidhur me një NJEF ekzistuese, ose duke krijuar një NJEF të re me anë të ri-martësës. Për pasojë, profili moshor i kreut mashkull të NJEF-së ngjan me shpërndarjen moshore të meshkujve të martuar, me një kulm në kategorinë e moshave 40-69 vjeç (Figura 8.4).

Shpërndarja e gjendjes martesore të PR femra të NJEF-ve është shumë më e ndryshme. Në tërësi, gratë e veja përbëjnë pjesën më të madhe (58 përqind) të PR femra të NJEF-ve, pasuar nga gratë e martuara (25,4) dhe më pak por prapë e konsiderueshme nga pjesa e femrave të pamartuara ndonjëherë, të divorcuara ose të ndara (9,3 dhe 7,4 përqind, respektivisht). Përsa i takon shpërndarjes moshore, në tërësi numrat më të mëdhenj të drejtuesve femra të NJEF-ve përqendrohen tek moshat më të vjetra, veçanërisht nga mosha 50 vjeç e lart. Pjesa më e madhe e këtyre drejtuesve femra të NJEF-ve janë gra që kanë jetuar më shumë se bashkëshortët e tyre. Në grupmoshat më të reja pjesa më e madhe përbëhet prej grave të martuara (30-40 vjeç) ose grave të pamartuara asnjëherë (nën moshën 30 vjeç). Në shifra absolute, gratë e ndara, të divorcuara ose të veja janë më të shumta në numër sesa burrat si drejtues të NJEF-ve. Kjo nënkupton se, ose sipas zgjedhjes ose mungesës së mundësisë, krahasuar me meshkujt, pak femra i bashkohen NJEF-ve të tjera ose hyjnë në marrëdhënie martesore të reja me zgjidhjen e martesës së tyre.

Fig. 8.4: Personat e referencës të NJEF-ve sipas gjinisë, gjendjes martesore dhe moshës (në %)

Burimi: Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011

8.3.4 Banesat Kolektive

Një pjesë e vogël e popullsisë Shqiptare jeton së bashku si persona pa lidhje gjaku në banesa kolektive për qëllime të tilla si arsimimi, shëndeti, dënimi penal, mirëqenia ose reflektimi fetar. Sipas censurit 2011, kjo përfshinte rreth 16 mijë individë.²³ Numrat më të mëdhenj kishin të bënin me persona që jetonin në konvikte (5,6 mijë) dhe institucione penale (4,6 mijë). Së bashku, këto banesa kolektive akomodojnë rreth dy të tretat (65,4 përqind) të popullsisë gjithsej në banesa kolektive. Banesat e tjera kolektive me pjesë të konsiderueshme janë institucionet fetare (8,7 përqind) dhe institucionet shëndetësore dhe ato të kujdesit të veçantë, të tilla si spitalet dhe azilet për personat e moshuar dhe me aftësi të kufizuara (7,3 përqind).

Popullsia që jeton në banesave kolektive ka profile të dallueshme moshore dhe gjinore. Kështu, konviktet përbëhen nga 82 përqind studente femra ndërkohë që popullsia e institucioneve penale përbëhet me rreth 98 përqind nga meshkuj. Gjithashtu institucionet fetare kanë një mbi-përfaqësim të lartë të grave (68 përqind). Përsa i takon moshës, numrat më të mëdhenj të personave janë përqendruar në intervalin kohor 15-24 vjet. Për femrat, pjesa në këtë grupmoshë është 85 përqind dhe kryesisht ka të bëjë me studentet. Pjesa korresponduese e meshkujve është 40 përqind me një përfaqësim të lartë me 22 përqind në grupmoshën 25-34 vjeç. Këto të fundit kanë të bëjnë kryesisht me të burgosurit.

²³ Censusi 2001 mblodhi gjithashtu informacion në lidhje me popullsinë në institucione. Megjithatë, numri shumë i vogël, vetëm 1,5 mijë, sugjeron se ky është një numërim i paplotë.

9. KONKLUSIONE DHE REKOMANDIME

Censusi i Popullsisë dhe Banesave 2011 tregoi se vendi ka kaluar ndryshime demografike radikale. Në 10 vitet përpara censurit ka humbur gati 9 përqind të popullsisë së tij dhe që nga censusi i vitit 1989, numri absolut i fëmijëve nën moshën 15 vjeç është reduktuar nga mbi një milion tek më pak se 580 mijë. Në të njëjtën kohë numri i personave të moshuar është më shumë se dyfishuar nga më pak se 170 mijë në rreth 318 mijë dhe mosha mediane e popullsisë është rritur nga 23 në më shumë se 33 vjeç. Këto janë tendenca që kanë impakt shumë të madh për kërkesën dhe ofertën e shërbimeve sipas moshave si p.sh. arsimimi, shëndeti dhe komponentë të tjerë. Siç mund të pritët këto tendenca do të vazhdojnë, balanca ndërmjet ofertës dhe kërkesës për shkollë, mësim, pensione, shtëpi për të moshuarit, institucione shëndetësore, personel mjekësor dhe shumë të tjera duhet të merret në konsideratë nga politikëbërësit.

Në të njëjtën kohë, gjendja aktuale demografike e Shqipërisë nënkupton se ajo është në mes të një dritareje të mundësive ekonomike që do të zgjasë vetëm rreth 10 vjet, për shkak të raportit ndërmjet grupeve të popullsisë në moshë pune dhe grupeve të varura nga to. Nëse vendi do të shfrytëzojë plotësisht këtë dividend demografik do të varet nga shkalla e zbatimit të politikave efektive për të përgatitur mjaftueshëm forcën punëtore për tregun e punës dhe nëse aplikohen politika të përshtatshme social ekonomike për sigurimin e një pune produktive.

Migrimi, dhe më konkretisht emigrimi, ka mbetur një forcë konstante në ndryshimin e popullsisë në Shqipëri në vitet përpara censurit 2011. Analiza e të dhënave të censurit dhe informacioni nga burimet e tjera tregojnë se në periudhën ndërmjet dy censuseve të fundit, 573 mijë persona më shumë janë larguar nga vendi sesa kanë hyrë në të, me afërsisht numra të barabartë ndërmjet meshkujve dhe femrave. Kjo balancë gjinore sugjeron se migrimi ndërkombëtar ka hyrë në një fazë të re, në të cilën migrimi për arsye familjare ka fituar rëndësi pranë migrimit për arsye punësimit, dhe femrat gjithnjë e më shumë po marrin pjesë në zhvendosjet jashtë vendit. Imigrimi dominohet nga kthimi i Shqiptarëve. Imigrimi është rritur në mënyrë të konsiderueshme në 3 vitet përpara censurit gjatë krizës ekonomike dhe pjesërisht kishte të bënte me meshkuj dhe persona që jetonin në Greqi, e cila u godit më shumë nga kriza ekonomike.

Meqenëse migrimi përfshin kryesisht të rinj, struktura moshore e popullsisë do të preket veçanërisht në rajonet nga emigrimi masiv (brenda vendit dhe jashtë tij). Ndërkohë që personat ekonomikisht aktivë largohen, personat e moshuar do të mbeten mbas dhe kjo ka të ngjarë të ndryshojë strukturat social ekonomike rajonale. Disa prej ndryshimeve janë: shërbimet publike janë më të kushtueshme për t'u ofruar në zonat me popullsi të reduktuar, do të ketë ndryshime në kërkesën për kujdes shëndetësor, shkollat do të duhet të pranojnë më pak nxënës.

Në vendet me migrim masiv si Shqipëria, largimi i trurit është një rezultat negativ i mundshëm. Vendi shpenzon më shumë para për arsimimin e të rinjve, të cilët ikin për punë në vende të tjera. Largimi i trurit është një problem serioz nëse vendet e lira të punës në vend nuk mund të plotësohen dhe nëse emigrimi krijon mungesa në personelin e kërkuar si p.sh. në sektorët mjekësorë dhe teknikë. Kjo akoma nuk ka ndodhur në Shqipëri; përkundrazi me shkallën e papunësisë me rreth 30 përqind, emigrimi duket një strategji e mirë nga këndvështrimi individual.

Në vendet me emigrim masiv, migrimi i kthimit ka gjithashtu të ngjarë të jetë i konsiderueshëm. Megjithatë shumë persona do të kthehen në vendin e tyre, disa prej tyre do të kenë problem me gjetjen e punës dhe integrimin përsëri në shoqëri. Siç e tregoi analiza, papunësia është e lartë ndër jo-emigrantët por edhe disi më e lartë ndër personat e sapo kthyer. Është kjo papunësi e lartë që i nxit njerëzit të emigrojnë ose ri-emigrojnë duke u përpjekur të jenë më me fat diku tjetër. Megjithatë, nga të dhënat e censurit del gjithashtu se migrantët e kthimit shpesh kanë bizneset e tyre që punësojnë personel në krahasim me jo-migrantët. Në këtë mënyrë dhe më gjerësisht nëpërmjet investimit të suksesshëm të fitimeve nga migrimi migrantët (e kthyer) mund të kontribuojnë në rritjen ekonomike të Shqipërisë, duke ndihmuar në hapjen e vendeve të reja të punës. Në periudhë afatgjatë, një ekonomi e qëndrueshme dhe punësim i mjaftueshëm për brezat e ardhshëm do të jenë në gjendje të reduktojnë flukset migratore.

Përsa i takon lindshmërisë, censusi i vitit 2011 qartësisht tregon një rënie të shpejtë të vazhdueshme të niveleve të përgjithshme të riprodhimit. Aktualisht, me një ISF prej 1,67 Shqipëria nuk është më vendi me lindshmërinë më të lartë në Evropë dhe as ndër dhjetë vendet e para me nivelin më të lartë. Është e jashtëzakonshme që kjo rënie ndodhi në mungesë të përdorimit të metodave moderne të planifikimit familjar. Shifrat e vrojtimeve tregojnë se vetëm pak më shumë se 10 përqind e popullsisë së femrave të martuara ndërmjet moshave 15 dhe 49 kanë përdorur ndonjë formë moderne të planifikimit familjar. Duke pasur parasysh motivimin e lartë të çifteve për kufizimin e fëmijëve dhe efikasitetin e ulët të metodës tradicionale të kontrasepsionit, ekziston nevoja për zgjerimin e zgjedhjeve të planifikimit familjar për çiftet shqiptare dhe rritjen e ofertës për mjetet e kontrasepsionit modern. Sjellja aktuale ndaj planifikimit familjar të bën të mendosh se lindshmëria mund të bjerë lehtësisht më poshtë se niveli aktual nëse më shumë çifte përdorin kontrasepsionin modern efektiv.

Një aspekt tjetër i lindshmërisë që mund të ketë nevojë për vëmendje nga politikëbërësit është raporti i lartë gjinor në lindje. Ky raport gjinor i lartë është tregues i qartë se aborti selektiv sipas gjinisë kryhen në një shkallë relativisht të gjerë. Brenda komunitetit ndërkombëtar i kushtohet shumë vëmendje reduktimit të preferencës për djemtë dhe zvogëlimit të praktikës së aborti selektiv sipas gjinisë. Në rastin e Shqipërisë, politikëbërësit mund të përdorin informacionin sasior nga censusi për abortin selektiv sipas gjinisë dhe informacion më cilësor nga studimi i UNFPA-së, për përmirësimin e politikave të tyre për popullsinë për t'iu dhënë djemve dhe vajzave përpara se të lindin, të drejtën e barabartë të jetës dhe lumturisë.

Gjatë viteve, Shqipëria ka bërë progres të konsiderueshëm për përmirësimin e situatës shëndetësore të popullsisë së saj. Censusi i popullsisë jep informacion të vlefshëm për situatën aktuale të vdekshmërisë në vend. Sado që e reduktuar në mënyrë të konsiderueshme gjatë viteve, Shqipëria akoma ka nivelin e dytë më të lartë të vdekshmërisë foshnjore në Evropë. Analiza aktuale e ndryshueshmërisë në vdekshmërinë e fëmijëve tregon qartë mospërputhje të mëdha në nivelin e vdekshmërisë foshnjore ndërmjet qarqeve të ndryshme në vend dhe ndërmjet grupmoshës dhe nivelit arsimor të nënës. Ky informacion mund të përdoret për fokusimin e programeve shëndetësore tek këto grupe nënash të reja, të cilat janë vulnerabël ndaj përvojës së humbjes së fëmijëve të tyre.

Popullsia e Shqipërisë ka një jetëgjatësi shumë më të lartë sesa do të pritej në bazë të standardit të jetesës në vend. Autorë të ndryshëm kanë sugjeruar se jetëgjatësia e madhe e Shqiptarëve lidhet me një dietë të shëndetshme mesdhetare dhe për pasojë nivele të ulta të sëmundjeve kardiovaskulare. Analiza aktuale nuk gjeti dot prova se nivelet e ulta të sëmundjeve kardiovaskulare kanë vërtet efekt në jetëgjatësinë e lartë. Ekziston një mundësi që nën-raportimi i vdekjeve është akoma i pranishëm dhe se jetëgjatësia është në fakt më e ulët sesa ajo e vlerësuar. Anomalia e treguar dhe mundësia e një regjistrimi të paplotë të vdekjeve kanë nevojë për kërkime të tjera.

Ndryshimi demografik dhe social ka ndikuar gjithashtu në madhësinë dhe përbërjen e njësisë ekonomike familjare. Pjesa e NJEF-ve me më shumë se një bërthamë familjare është përgjysmuar pothuajse që nga viti 1989 dhe madhësia mesatare e tyre është reduktuar nga 4,7 anëtarë në vitin 1989 në 3,9 vitin 2011. Këto tendenca vijnë pjesërisht për shkak të rënies së lindshmërisë dhe numrit të ulët të fëmijëve në NJEF, por mund t'i atribuohen gjithashtu normave më larta të divorceve, shtyrjes së martesës, normave më të ulta të rimartësive dhe shprehjeve të tjera të individualizmit dhe kërkimit të pavarësisë. Të dhënat e ndryshimit demografik në vendet e tjera sugjerojnë se këto tendenca do të vazhdojnë në të ardhmen. Për pasojë, politikat adekuate të strehimit duhet të marrin në konsideratë se banesat do të akomodojnë më pak njerëz dhe më pak njësi ekonomike familjare të mëdha.

Shtojca I: Popullsia me shtetësi Shqiptare në vendet Evropiane dhe popullsia e lindur në Shqipëri në disa vende, 1989-2013^a

Vendbanimi	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Shtetësi Shqiptare																
Austria	NA	NA	NA	1.648	1.594	1.616	1.540	1.482	1.523	1.464	1.503	1.501	NA	NA	1.564	1.691
Belgjika	NA	0	0	744	1.042	1.421	NA	NA	NA	NA	2.941	3.207	3.893	5.251	6.640	6.750
Bullgaria	NA	NA	NA	141	NA	NA	NA	NA	NA	NA	247	251	263	275	286	293
Republika Ceke	NA	NA	134	113	108	130	138	148	175	210	224	230	250	265	258	252
Danimarka	62	76	85	99	122	139	147	185	194	201	216	215	215	230	227	233
Finlanda	26	30	34	42	54	62	73	92	91	104	117	138	144	141	159	183
Franca	NA	2.495	NA	NA	NA	2.495	NA	5.031	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
Gjermania	11.343	11.619	12.107	11.787	11.702	11.630	11.513	10.449	10.362	10.829	10.713	10.591	10.663	10.518	11.027	12.097
Greqia ^b	6.128	NA	NA	438.036	NA	NA	434.810	448.152	361.766	429.261	409.104	NA	NA	480.824	NA	NA
Hungaria	74	108	114	85	95	82	74	66	71	78	89	NA	101	102	86	100
Islanda	6	10	12	19	28	30	NA	NA	NA	NA	27	NA	9	10	13	11
Irlanda	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	673	716	769	779	776	776	786
Italia	71.866	93.601	127.136	NA	NA	216.582	270.383	316.659	348.813	375.947	401.949	441.396	466.684	482.627	495.667	437.527
Holanda	445	445	345	330	358	380	389	409	401	384	372	411	492	502	512	548
Norvegjia	101	NA	133	132	138	160	167	208	232	261	269	288	292	296	319	363
Polonia	NA	NA	NA	NA	26	NA	NA	NA	NA	26	24	31	42	40	147	152
Portugalia	8	8	11	18	22	24	NA	NA	NA	54	60	53	42	37	36	36
Rumania	NA	NA	NA	NA	332	NA	332	349	348	349	350	365	NA	NA	409	764
Slllovakia	NA	NA	NA	NA	NA	NA	16	11	19	24	28	35	58	66	98	97
Sllovenia	59	36	67	46	54	46	44	33	35	33	32	36	59	59	53	67
Spanja	110	208	263	374	493	638	845	1.043	1.298	1.382	1.539	1.701	1.697	1.634	1.679	1.741
Suedia	133	145	160	212	228	257	296	334	371	469	496	533	596	689	685	822
Zvicra	772	859	1.014	1.093	1.144	1.205	1.236	1.227	1.218	1.209	1.162	1.149	1.160	1.308	1.289	1.302
Turqia	NA	NA	1.732	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	1.040	1.091	NA	1.003	1.062	1.120
Mbretëria e Bashkuar	NA	NA	NA	11.467	NA	7.883	9.184	10.481	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
Lindur në Shqipëri^c																
Australia ^c				1.451					2.015					2.396		
Kanadaja ^c				5.205					7.495							
Zelanda e Re ^c				63					108							
SHBA ^d													77.407			
Gjithsej							731.189	796.363	736.537		833.273			990.222		

^a b 1 Janar, përveç Greqisë, Censusi 2001 (Mars); Censusi 2011 (Maj); ^c Censusi; ^d Anketa e Komunitetit Amerikan, vlerësim i një viti të vetëm, ± 7,567

Burimi: Eurostat-i, IKS, EMN

Shtojca II: Flukset e emigrimit të shtetasve Shqiptarë në vendet Evropiane, 1998-2012

Vendi i emigrimit	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vendi i emigrimit	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austria	223	279	208	279	226	231	253	258	207	142	120	NA	NA	139	182
Belgjika	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	253	NA	NA	623	620	1.451
Bullgaria	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	0	2	NA	NA	NA	47
Republika Çeke	NA	12	4	NA	35	39	28	40	59	48	30	41	25	16	24
Danimarka	28	22	25	35	26	14	48	22	27	23	23	20	26	17	12
Estonia	0	0	NA	NA	NA	NA	0	0	0	0	2	3	0	1	3
Finlanda	4	13	9	12	8	15	24	17	15	14	31	14	9	21	38
Maqedonia	NA	NA	NA	NA	254	NA	163	322	424	283	229	NA	NA	186	237
Franca	130	120	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA
Gjermania	1.760	2.122	NA	1.490	1.667	1.670	1.355	1.261	1.139	1.106	1.046	NA	NA	NA	NA
Greqia	806	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	36.841	99.967	NA	NA	NA	NA	NA
Hungaria	15	15	14	9	7	5	7	11	26	12	28	19	15	18	30
Italia	19.813	28.668	31.992	NA	24.478	49.296	38.807	28.358	23.099	23.292	35.715	27.493	22.591	16.613	14.118
Luksemburgu	42	60	37	39	46	63	40	33	22	31	35	40	51	40	123
Hollanda	77	59	71	74	77	58	58	41	51	53	97	125	85	86	106
Norvegjia	19	65	39	42	41	31	57	55	49	35	51	34	30	46	56
Rumania	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	10	14	19	63	126
Sllovenia	3	12	4	20	23	26	12	18	21	16	17	34	10	7	19
Sllovakia	NA	NA	NA	3	0	3	10	13	8	9	10	21	11	4	NA
Spanja	48	16	85	94	131	213	218	330	310	324	246	188	148	254	235
Suedia	21	34	62	46	58	66	68	96	180	96	98	122	164	137	226
Zvicra	140	190	131	147	139	122	97	101	122	105	107	109	126	100	112
Turqia	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA	1.297	NA	144	127	115	132	97	NA
Mbretëria e Bashkuar	0	755	0	0	351	0	247	182	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA

Burimi: Eurostat-i, IKS

10. FJALORTH

Numri i lindjeve të brezit.

Numri mesatar i fëmijëve të lindur nga një brez femrash në fund të periudhës së tyre të riprodhimit.

Indeksi Sintetik i Fekonditetit (ISF).

Numri i fëmijëve që do të lindnin për grua, sipas koeficientëve specifikë të lindshmërisë të një vendi dhe periudhe të caktuar, duke supozuar se nuk kemi vdekshmëri të femrave në periudhën e riprodhimit.

Jetëgjatësia (e_0).

Jetëgjatësia në lindje është numri mesatar i viteve që një person pritët të jetojë, duke supozuar nivele konstante të koeficientëve specifike të vdekshmërisë.

Koeficienti Bruto i Divorceve (KBD).

Numri i divorceve në një vit për një mijë persona në atë vit.

Koeficienti Bruto i Lindjeve (KBL).

Raporti i numrit të lindjeve të gjalla të një zone gjeografike të caktuar gjatë një viti të dhënë me popullsisë mesatare për 1.000 banorë.

Koeficienti Bruto i Martesave (KBM).

Numri i martesave në një vit për 1.000 persona në atë vit.

Koeficienti Bruto i Rimartesave (KBRM).

Raporti i numrit të ri-martesave në një vit për çdo 1.000 persona në atë vit.

Koeficienti Bruto i Riprodhimit (KBR).

Numri mesatar i vajzave që do të lindnin nga një femër në jetën e saj sikur ajo të kishte kaluar vitet e saj të riprodhimit sipas koeficientëve specifike të lindshmërisë të një viti të caktuar.

Koeficienti Bruto i Vdekjeve (KBV).

Raporti i numrit të vdekjeve të një zone gjeografike të caktuar gjatë një viti të dhënë me popullsisë mesatare për 1.000 banorë.

Koeficientet specifike të Lindshmërisë (KSL).

Mat numrin vjetor të lindjeve për femrat e një moshe apo grupmoshe specifike (për çdo një mijë femra në atë grupmoshë).

Koeficientet specifike të Martesave (KSM).

Numri i personave të martuar për çdo njëmijë persona të pamartuar të popullsisë mesatare vjetore në atë grupmoshë.

Koeficienti i Përgjithshëm i Divorceve (KPD).

Numri i divorceve për një mijë persona të moshës 15 vjeç e lart.

Koeficienti i Përgjithshëm i Martesave (KPM).

Numri i martesave në një vit për 1.000 persona 15 vjeç e lart në atë vit.

Koeficienti i varësisë së përgjithshme.

Raporti i popullsisë me moshë 0-14 dhe 65 vjeç e lart kundrejt popullsisë 15-64 vjeç, shprehur në përqindje.

Koeficienti i varësisë së rinjve.

Raporti i popullsisë së moshës 0-14 vjeç kundrejt popullsisë në moshë 15-64 vjeç, i shprehur në përqindje.

Koeficienti i varësisë të moshuarve.

Raporti i popullsisë së moshës 65 vjeç e lart kundrejt popullsisë me moshë 15-64 vjeç, e shprehur me përqindje.

Koeficienti i Vdekshmërisë Foshnjore (KVF).

Numri i vdekjeve të foshnjave nën një vjeç që ndodhin nga të gjitha lindjet e gjalla në një zonë gjeografike të caktuar gjatë një viti të caktuar, për një mijë lindje në popullsinë e asaj zone gjatë të njëjtë vit.

Koeficienti i Vdekshmërisë së fëmijëve nën 5 vjeç (KVF5).

Numri i vdekjeve të fëmijëve nën pesë vjeç që ndodhin në një zonë gjeografike të caktuar gjatë një viti, për një mijë lindje të gjalla në popullsinë e asaj zone gjatë të njëjtë vit.

Koeficienti Neto i Riprodhimit (KNR).

Numri mesatar i vajzave që do të lindte një femër gjatë jetës së saj sikur të kishte kaluar jetën nga lindja në fund të periudhës së saj të riprodhimit sipas koeficientëve të lindshmërisë dhe vdekshmërisë së një vit të dhënë.

Koeficienti i Divorceve për Popullsinë e Martuar (KDPM).

Numri i divorceve për 1000 persona të martuar.

Norma rritjes natyrore.

Diferenca ndërmjet numrit të lindjeve të gjalla dhe numrit të vdekjeve që ndodhin në një vit, pjesëtuar me popullsinë mesatare vjetore, shumëzuar me një faktor (zakonisht 1.000).

Probabiliteti i Progresit në Lindjen tjetër (PPL).

Pjesa e femrave që kanë pasur një numër të caktuar lindjesh dhe që vazhdojnë të bëjnë një lindje tjetër.

Raporti gjinor në lindje.

Numri i djemve të lindur gjallë për 100 vajza të lindura.

Raporti gjinor.

Numri i meshkujve për 100 femra në një popullsi.

Rritja natyrore.

Diferenca ndërmjet numrit të lindjeve të gjalla dhe numrit të vdekjeve.

11. REFERENCAT

- Basu, M.A. 2002.** Why does Education Lead to Lower Fertility? A Critical Review of Some of the Possibilities. *World Development* 30(10): 1779–1790.
- Bloom, D.E., D. Canning and J. Sevilla 2003.** The demographic dividend: a new perspective on the economic consequences of population change. RAND Population Matters Program MR-1274, Santa Monica CA.
- Brick, K. 2011.** Regularizations in the European Union: the contentious policy tool. Migration Policy Institute (<http://www.migrationpolicy.org/pubs/EURegularization-Insight.pdf>).
- Bruijn, B. de 1999.** Foundations of demographic theory. Choice, process, context. Thela Thesis, Amsterdam.
- Bruijn, B. de 2012.** Albania 2011 Population and Housing Census: first quality assessment. Draft mission report. July.
- Bruijn, B. de and J.J. Schoorl 2012.** Mission report 10-14 September 2012. INSTAT/ICON/CIRPS.
- Carletto, G., Davis, B., Stampini, M. and Zezza, A. 2006.** A country on the move: international migration in post-communist Albania. *International Migration Review*, 40(4): 767-85.
- CDC, IPH and INSTAT 2005.** Albania Reproductive Health Survey 2002. Centre for Disease Control and Prevention, Atlanta.
- Coale, A.J. and S.C. Watkins eds. 1986.** The decline of fertility in Europe. Princeton University Press, Princeton (N.J.)
- Coleman, D. 2004.** Why we don't have to believe without doubting in the "Second Demographic Transition" – some agnostic comments. *Vienna Yearbook*, pp. 11-24.
- Esteve, A., J. Garcia-Roman, R. Lesthaeghe and A. Lopez-Gay 2012.** The "Second Demographic Transition" Features in Latin America: the 2010 Update. Centre d'Estudis Demografics, Universitat Autònoma de Barcelona.
- European Cardiovascular Disease Statistics, Edition 2008.** European Heart Network AISBL, Brussels. http://www.herzstiftung.ch/uploads/media/European_cardiovascular_disease_statistics_2008.pdf
- European Migration Network 2009.** Annual report on asylum and migration statistic: synthesis report 2006.
- European Migration Network 2010.** Annual report on asylum and migration statistic: synthesis report 2007.
- European Migration Network 2011.** Annual report on migration and international protection statistics: synthesis report 2008.
- European Migration Network 2012.** Annual report on migration and international protection statistics: synthesis report 2009.
- European Migration Network/Ministry of Interior 2008.** Annual report on asylum and migration statistics for Greece 2006.
- European Migration Network/Ministry of Interior 2009.** Annual report on asylum and migration statistics for Greece 2007.
- European Migration Network/Ministry of Interior 2010.** Annual report on migration and international protection statistics: Greece 2008.
- European Migration Network/Ministry of Interior 2012.** Annual report on migration and international protection statistics: Greece 2009.
- European Migration Network 2009.** Annual report on asylum and migration statistics: Italy 2006. European Migration Network. Italian National Contact Point, Rome.
- European Migration Network 2010.** Annual report on asylum and migration statistics: Italy 2007. European Migration Network. Italian National Contact Point, Rome.
- European Migration Network 2011.** Annual report on migration and international protection statistics: Italy 2008. European Migration Network. Italian National Contact Point, Rome.
- European Migration Network 2012.** Annual report on migration and international protection statistics: Italy 2009. European Migration Network. Italian National Contact Point, Rome.
- Eurostat 2011.** 6.5% of the EU population are foreigners and 9.4% are born abroad. *Statistics in focus*, 34/2011.

Eurostat 2012. Population structure and ageing.

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_structure_and_ageing]

Eurostat 2012b. Marriage and divorce statistics. [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics]

Falkingham J. And A. Gjonça 2001. Fertility transition in Communist Albania, 1950-90, *Population Studies* 55(3): 309-318.

Ginter, E., V. Simko and S. Dolisnka 2009. Paradoxes in Medicine: an access to new knowledge. *Bratisl Lek Listy* 110(2).

Gjonca, A., A. Aassve and L. Mencarini 2008. Albania: Trends and patterns, proximate determinants and policies of fertility change. *Demographic Research* 19(11): 261-292.

Gjonça, A. And M. Bobak 1997. Albanian paradox, another example of protective effect of Mediterranean lifestyle? *The Lancet* 350 (20/27).

Greenhalgh, S. (ed.) 1995. Situating fertility. *Anthropology and demographic inquiry*. Cambridge University Press, Cambridge.

Inglehart, R. 1977. The silent revolution. Princeton University Press, Princeton (N.J.).

Inglehart, R. 1990. Culture shift in advanced industrial society. Princeton University Press, Princeton (N.J.).

INSTAT 1994. Albania population projections 1990-2010. INSTAT, Tirana.

INSTAT 1999. Population Projections 1995-2010. INSTAT, Tirana.

INSTAT 2004a. Population projections for Albania 2001-2021. INSTAT, Tirana.

INSTAT 2004b. Living Conditions and Inequality In Albania. Population and Housing Census 2001. INSTAT, Tirana.

INSTAT 2010. Albania Demographic and Health Survey 2008-09. INSTAT, Tirana.

INSTAT 2014a. Migration in Albania. INSTAT, Tirana.

INSTAT 2014b. Population projections for Albania and its prefectures, 2011-2031. INSTAT, Tirana.

INSTAT, Institute of Public Health and ICF Macro 2010. Albania Demographic and Health Survey 2008-09. INSTAT, Tirana.

King, R. and J. Vullnetari 2009. The intersections of gender and generation in Albanian migration, remittances and transnational care. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 91(1): 19-38.

Kirk, D. 1996. Demographic transition theory. *Population Studies*, 50(2): 361-387.

Landry, A. 1934. La révolution démographique. Paris, Recueil Sirey.

Lerch, M. 2011. Fertility decline in Albania: interplay with societal crisis and subsequent consolidation. Population Association of America Meeting 2011, Washington DC, March 31–April 2. Session 141: Fertility and Social, Economic, and Political Instability.

Lesthaeghe, R. 2010. The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review* 36(2): 211-251.

Lesthaeghe, R. and D.J. Van de Kaa 1986. Twee demografische transitie's? [Two demographic transitions?]. In: Van de Kaa, D.J. and Lesthaeghe, R. (eds.): *Bevolking: groei en krimp* [Population: waxing and waning]. Van Loghum Slaterus, Deventer, The Netherlands, pp. 9-24.

Lesthaeghe, R., L. Neidert and J. Surkyn 2007. Household Formation and the "Second Demographic Transition" in Europe and the US: Insights from Middle Range Models.

MacDonald P. 2006. Low fertility and the state: The efficacy of policy. *Population and Development Review* 32(3): 485-510.

Maslow, A.H. 1970. Motivation and personality (second edition). Harper and Row, New York.

Moultrie, T.A., R.E. Dorrington, A.G. Hill, K. Hill, I.M Timæus, and B. Zaba (eds.) 2013. Tools for Demographic Estimation. IUSSP, Paris.

- Notestein, F. 1945.** Population: the long view. In: Schultz, T.W. (ed.): Food for the world. Chicago University Press, Chicago: 36-57.
- Rosina, A. And R. Fraboni 2004.** Is marriage loosing its centrality in Italy? Demographic Research 11, Article 6: 149-172
- Rutarembwa, G. 1999.** Regional Differences in Infant and Child Mortality: A Comparative Study of Kenya and Uganda. ACAP Working Paper No 10, July 1999. African Census Analysis Project (ACAP), University Of Pennsylvania.
- Schoorl, J.J. 2012.** Mission report 6-17 August 2012. INSTAT/ICON/CIRPS.
- Smeets, H., N. Qaushi and E. Alikaj 1997.** Infant and maternal mortality in Albania. European Journal Of Public Health 7(3): 279.
- Sobotka, T., K. Zeman and V. Kantorová 2003.** Demographic shifts in the Czech Republic after 1989: A second demographic transition view. European Journal of Population 19: 249-277.
- Surkyn J. and R. Lesthaeghe 2004.** Value orientation and the second demographic transition in Northern, Western and Southern Europe : An update. Demographic Research, Special Collection 3, article 3.
- Szreter, S. 1993.** The idea of demographic transition and the study of fertility change: a critical intellectual history. Population and Development Review, 19(4): 659-701.
- Thompson, W. S. 1929.** Population. American Journal of Sociology, 34(6): 959-975.
- Vallin, J. 2002.** The end of the demographic transition: relief or concern? Population and Development Review, 28(1): 105-120.
- Van de Kaa, D.J. 1987.** Europe's Second Demographic Transition. Population Bulletin, 42(1), Population Reference Bureau, Washington (D.C.).
- Van de Kaa, D.J. 1996.** Anchored narratives: the story and findings of half a century of research into the determinants of fertility. Population Studies, 50(2): 389-432.
- Van de Kaa, J. 2002.** The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29 January 2002.
- Wanner, P., M. Lerch, and E. Galanxhi 2010.** Albanian Demographic Information System: A description. In: Socio-demographic statistics in Albania: selected topics and future developments. INSTAT, Swiss Confederation. Federal Department of Home Affairs FDHA. Federal Statistical Office FSO. Swiss Cooperation Office Albania.
- World Bank 2007.** Albania: Urban growth, migration and poverty reduction: A poverty assessment. Report No. 40071-AL. World Bank, Tirana
- World Vision and UNFPA 2012,** Sex imbalances in Albania. UNFPA, Tirana.

